

๕๖๔๕-๕๗๙

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

การสนองตอบต่อกระบวนการพัฒนาในสังคมไทย :

ศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดสตูล

(Responses to the Developmental Process in Thai Society : A Study of Two Villages in Satun Province)

โดย

การศึกษานานาชาติ - ๗๐๙ - ๕๓๑ - วิจัย

นายสมพร   เพ็ญจันทร์
 นายกมล   ส่งวัฒนา
 นายสุรเชษฐ์   ชีระมณี

๕๗๐

เลขที่	H11900.55.C6 ๕๕3	2531 ค 1
เลขทะเบียน		
	- ๒ ก.พ. 2537	

Order Key	817
BIB Key	59251

เสนอต่อ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(ค)

บทคัดย่อ

การวัดผลสำเร็จของแผนงาน หรือ โครงการพัฒนาของรัฐ ที่ดำเนินงานในหมู่บ้านชนบทเท่าที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นผลการกระทำของข้าราชการ หรือนักวิชาการจากสถาบันต่าง ๆ ซึ่งการวัดและการแปลผล ต่างผ่านกระบวนการคิดของคนเหล่านี้เป็นหลัก ความพยายามที่จะมองกระบวนการพัฒนาและผลของการพัฒนาต่าง ๆ ที่หมู่บ้าน ได้รับ โดยประชาชนในหมู่บ้านนั้น เองยังมีไม่มากนัก

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่องนี้คือ เพื่อศึกษาการตอบสนอง ในรูปของการร่วมมือ วิชาการ และวิธีประเมินผลของชุมชนหมู่บ้านไทย ก่อน โยบาย แผน และ โครงการพัฒนาของรัฐ

ระเบียบวิธีการศึกษาที่ใช้ เป็นกรณีศึกษา โดยการ เลือกหมู่บ้านชนบทกลาง ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย มา 2 หมู่บ้าน ด้วยการ ใช้เกณฑ์เลือกที่ทำหนังสือแล้ว ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยการจัดให้มีการเสวนากลุ่มตัวแทนชาวบ้าน หมู่บ้านละ 5 กลุ่ม เพื่อประมวลความเห็น ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของชาวบ้าน เกี่ยวกับความร่วมมือ การเข้าใช้ประโยชน์ และการประเมินคุณค่าของ โครงการพัฒนาที่เลือกมาศึกษาจำนวนหนึ่ง พร้อมกับเสริมด้วยการสำรวจสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของทั้ง 2 หมู่บ้านนั้น

ผลการศึกษาชี้ว่า โครงการใดที่มีจุดเริ่มต้นของ โครงการมาจากการริเริ่ม ของชุมชนเป็นหลัก (local initiative) มีแนวโน้มว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น ได้ความร่วมมือ และตอบสนองลักษณะต่าง ๆ เช่น ในการดำเนินงานก่อสร้างและการบำรุงรักษา มากกว่าที่พบในกรณีโครงการที่ทำการริเริ่มมาจาก หน่วยงานของรัฐบาล หรือจากความคิดร่วมกันระหว่าง เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำหมู่บ้านบางคน แต่การเข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการ ไม่มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะว่า ชาวบ้านตัดสินใจ เข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการพัฒนาบนพื้นฐานว่า ตนเองหรือครอบครัว ได้รับประโยชน์ไม่น้อยเพียงใด

สำหรับ โครงการฝึกอบรมนั้น แม้ชาวบ้านต่างมองเห็นว่าเป็น โครงการที่มีประโยชน์ และตรงกับความต้องการของตนเอง แต่มีข้อจำกัดหลายประการที่ไม่อาจนำความรู้จากการฝึกอบรม ไปใช้ เช่น การขาดแคลน หรือความพอเพียงของวัตถุดิบ และ โอกาสอันจำกัดที่จะนำไปประกอบอาชีพอย่างจริงจัง

ปัจจัยหลักที่อธิบายการสนองตอบของประชาชนจากการศึกษาค้นคว้าได้แก่

1. บัณฑิตนั้น เป็นรูปธรรมที่เห็นร่วมกันทั้งหมู่บ้าน
2. ศักยภาพของหมู่บ้านที่จะระดมทรัพยากรมาใช้
3. การแลกเปลี่ยนในเชิงผลประโยชน์ระหว่างหมู่บ้าน กับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง
4. บทบาทของผู้นำ
5. ตัวแปรทางวัฒนธรรมความร่วมมือร่วมใจที่ชาวบ้าน ให้ความสำคัญส่วนรวม
6. นโยบายของทางราชการ

ปัจจัยต่าง ๆ นี้ต่างมีอิทธิพลต่อการที่ชาวบ้านจะสนองตอบต่อ โครงการพัฒนาใน ระดับที่มากน้อยแตกต่างกันไป

Abstract

In the past, measurement of governmental program or project accomplishment was largely in the hand of civil service officer or of faculty from academic institutions. Measurement and interpretation of results obtained were solely dependent on the thought process of these people. Efforts on considering developmental process and its outcomes through a looking glass of villagers have seldom been undertaken.

The objective of this study is to gather data on people responses to developmental policy, plan and project in terms of co-operation, reaction, and evaluation methods.

A case study method was chosen. Two medium-size villages in Muang district of Satun province were purposively selected under certain criteria as the study area. Necessary data collected through the use of data collection method called "guided small group discussion". This method aimed at collecting opinions, ideas, and behavioral data concerning co-operation in, utilization of, and valuation of the selected projects used as a discussion topic. A household cross sectional survey on socio-economic data was used as a supplement.

The findings pointed out that villagers tended to better response to local initiative projects rather than to state imposing projects. These responses were visible in project construction, and maintainance after project completion. However, no difference could be detected from project utilization. Decision on utilizing the project mainly came from perceived benefit each villager saw.

For skill or knowledge training project in particular, there were obstacles against the attempt to put knowledge from training into practice. Major obstacles were scarcity of local raw materials, and limited opportunity to practice as a permanent occupation.

Key factors explaining villagers' response to developmental projects were as follows:

1. Objectivity of the problem realized by all villagers.
2. Potential of village to mobilize resources.
3. Exchange of interests between village and official who involved in that project.
4. Roles of community leader.
5. Culture variable of collaborative spirit given to village activities.
6. Governmental policies.

These factors variably influenced villagers to respond to different developmental projects in varying degrees.

สารบัญเรื่อง

	หน้า
คำนำ	ก
กิจกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อ	ค
สารบัญเรื่อง	ง
สารบาเพาตาราง	ฉ
สารบาณแผนภูมิ	ช
บทที่ 1 บทนำ	
หลักการและความสำคัญของการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ระเบียบวิธีวิจัย	4
ข้อจำกัดในการวิจัย	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
ผลงานวิจัยในประเทศไทย	10
บทที่ 3 รูปแบบและกระบวนการพัฒนาวิจัย	
ภาพความของรูปแบบและกระบวนการพัฒนา	14
กระบวนการพัฒนาที่เปลี่ยนใหม่ในแผน 5	15
บทที่ 4 ภาพรวมทาง เศรษฐกิจและสังคมของสองหมู่บ้าน	
บ้านป่าเค็ดะ ตำบลเกษศรี	22
บ้านวังหะเนียด ตำบลเกษศรี	35
สรุปสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของทั้งสองหมู่บ้าน	46

บทที่ 5	ผลการเสวนากลุ่ม	
	รายละเอียดโครงการที่เลือกมาเป็นหัวข้อเสวนา	48
	การเสวนาที่บ้านบาเต๊ะ	52
	การเสวนาที่บ้านวังพะเนียด	63

บทที่ 6	วิจารณ์สรุป	79
---------	-------------	----

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

สารบัญตาราง

- ตารางที่ 4.1 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตารางที่ 4.2 แสดงผู้อาศัยในครัวเรือน
- ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนผู้อาศัยในครอบครัวที่หนึ่ง
- ตารางที่ 4.4 แสดงระยะเวลาการย้ายถิ่นเข้าอยู่อาศัยในบ้านป่าเต็ง
- ตารางที่ 4.5 แสดงถึงจำนวนผู้พิมพ์ที่คิดเพื่อทำประโยชน์
- ตารางที่ 4.6 แสดงทรัพย์สินในครัวเรือน
- ตารางที่ 4.7 แสดงรายได้ของครัวเรือนบ้านป่าเต็ง
- ตารางที่ 4.8 แสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน
- ตารางที่ 4.9 แสดงแหล่งข่าวสารจากภายนอก
- ตารางที่ 4.10 แสดงเรื่องที่สนใจมากที่สุดจากข่าวสารภายนอก
- ตารางที่ 4.11 แสดงผู้ที่เกี่ยวข้องปัญหาความขัดแย้งระหว่างครัวเรือน
- ตารางที่ 4.12 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตารางที่ 4.13 แสดงจำนวนผู้อาศัยในครัวเรือน
- ตารางที่ 4.14 แสดงระยะเวลาของการย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในบ้านวังพะเนียด
- ตารางที่ 4.15 แสดงถึงจำนวนผู้พิมพ์ที่คิดเพื่อทำประโยชน์
- ตารางที่ 4.16 แสดงทรัพย์สินในครัวเรือน
- ตารางที่ 4.17 แสดงรายได้ของครัวเรือนบ้านวังพะเนียด
- ตารางที่ 4.18 แสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน
- ตารางที่ 4.19 แสดงแหล่งข่าวสารจากภายนอก
- ตารางที่ 4.20 แสดงเรื่องที่สนใจมากที่สุดจากข่าวสารภายนอก
- ตารางที่ 5.1 แสดงสภาพภาพของโครงการบ้านป่าเต็ง
- ตารางที่ 5.2 แสดงสภาพภาพของโครงการบ้านวังพะเนียด
- ตารางที่ 5.3 แสดงผลการประเมินผลที่ได้รับจากโครงการบ้านป่าเต็ง
- ตารางที่ 5.4 แสดงผลการประเมินผลที่ได้รับจากโครงการบ้านป่าเต็ง

- ตารางที่ 6.1 แสดงลักษณะโครงการจากตัวอย่าง โครงการที่นำมาศึกษา
- ตารางที่ 6.2 สรุปผลการประเมินคุณค่าของโครงการพัฒนาที่ริเริ่มจากชาวบ้าน
- ตารางที่ 6.3 สรุปผลการประเมินคุณค่าของโครงการพัฒนาที่ริเริ่มโดยรัฐ
- ตารางที่ 6.4 แสดงเปรียบเทียบการเข้าใช้ประโยชน์จากโครงการพัฒนา
ทั้ง 2 ลักษณะ

สารบัญแนบภูมิ

- แผนภูมิที่ 1 การบริหารงานตามระบบการพัฒนาระบบแนวใหม่
ของ กชช.
- แผนภูมิที่ 2 ขั้นตอนการปฏิบัติในการวางแผนพัฒนาจังหวัด

บทที่ 1

บทนำ

หลักการและความสำคัญของนิตินิติการวิจัย

รัฐบาลไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้ขยายกิจการของรัฐ ในลักษณะที่รัฐเข้าแทรกแซงการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมเมือง หรือสังคมชนบท แต่เพียงเล็กน้อย จนกระทั่งหลังปี 2504 เป็นต้นมา รัฐบาลเปลี่ยนแปลงบทบาทโดยเข้าแทรกแซง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาแนวคิดเรื่องการวางแผนพัฒนาประเทศมาใช้เป็นกรอบหลักในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในบทบาท ดังกล่าวมีมูลเหตุจากปัจจัยทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ(๑)

เอกสารการประมวลและประเมินผลการวางแผนพัฒนาประเทศหลายฉบับ ได้ชี้ชัดว่า การพัฒนาประเทศผ่านกระบวนการวางแผนพัฒนา ได้คลี่คลายตัวมาเป็นลำดับ กล่าวคือ ในเบื้องต้น เน้นหนักความเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจเป็นส่วนรวม แล้วคลี่คลายมาเป็นการขยายการผลิต พร้อม ๆ ไปกับการกระจายบริการด้านสวัสดิการสังคม บริการพื้นฐานต่าง ๆ แล้วมาถึงจุดพิ มุมนิเทศพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (แผนฯ 5) ซึ่งเน้นการแก้ปัญหาชนบทเป็นพิเศษ

ผลของความพยายามพัฒนาประเทศไทย ใช้แนวทฤษฎีที่ปรับเปลี่ยนมาอย่างกว้างคือ เรื่อง ดังกล่าวนั้นกลายเป็นหัวข้อของการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง ทั้งโดยหน่วยงานที่มีภารกิจรับผิดชอบโดยตรง คือสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กศช.) และบุคคลอื่น เช่น นักวิชาการไทยในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ หรือนักวิชาการชาวต่างประเทศ การศึกษาผลการพัฒนาที่เกิดจากนโยบาย แผนหรือโครงการของรัฐบาล ส่วนมากมักมุ่งมองค่าตอบใน ลักษณะมหภาค หาข้อสรุปอันเป็นการทั่วไป หรือ ไขกักแสวงหาคำตอบเฉพาะสาขาการพัฒนาสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น รายได้คือหัวของประชากรเพิ่มขึ้น อัตราการขยายตัวทาง เศรษฐกิจเพิ่มขึ้น จำนวนหมู่บ้านพื้นที่ชนบทยากจนหนาแน่นมีสัดส่วนลดลง ขนาดการผลิตของชาวนาขยายตัวมากขึ้น หรือภาวะทุพโภชนาการในกลุ่ม เด็กอายุก่อนวัยเรียนลดลง เป็นต้น(๒)

การวัดผลสำเร็จของการพัฒนาจากทัศนะของรัฐบาลเช่นนี้ มุ่งวัดผลของการบรรลุ จุดมุ่งหมาย หรือ ไขกักวัดผลของการครอบคลุมบริการต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ข้าราชการหรือนักวิชาการ ในสถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้ประเมินค่า ส่วนการประเมินในระดับสูงขึ้นคือ การประเมินผลกระทบ ของการแทรกแซงโดยรัฐบาลด้วยแผนงานหรือ โครงการต่าง ๆ มีอยู่เป็นส่วนใหญ่(๓) และมักจะ ศึกษาผลกระทบของมาตรการแทรกแซงอย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชน มาศึกษาถึงผลกระทบหรือ

ดังนั้น ประเด็นปัญหาที่น่าสนใจศึกษาประการหนึ่งจึง เป็นคำถามที่ว่า จริง ๆ แล้วชาวบ้านในชุมชนผู้ซึ่ง ได้รับผลจากการพัฒนาของรัฐบาลในรูปแบบงาน โครงการต่าง ๆ นั้น มองและประเมินผลของการดำเนินงานผลการกระทำที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างไร กล่าวอีกประการหนึ่ง เราควรมุ่งค้นหาคำตอบในคำถามต่อไปนี้ เพื่อเป็นการ เพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านกระบวนการพัฒนา กล่าวคือ

1. ลักษณะความร่วมมือที่ชาวบ้านให้กับการดำเนิน โครงการพัฒนาของรัฐเป็นอย่างไร ทั้งนี้จะดูความร่วมมือในแง่การ เข้าร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ หรือเข้าร่วมในการวางแผนงาน เป็นต้น

2. ชาวบ้าน มีปฏิริยาโต้ตอบต่อ โครงการพัฒนาของรัฐบาลในหมู่บ้านนี้ได้อย่างไร ปฏิริยาโต้ตอบอาจแสดงออกในรูปการ เข้าใช้ประโยชน์ การวางแผน หรือการคัดค้านโดยแสดงพฤติกรรมแบบต่าง ๆ

3. ชาวบ้านประเมินผลที่เกิดขึ้นจาก โครงการพัฒนาของรัฐอย่างไร ส่งผลในแง่ช่วยแก้ไขปัญหาให้แก่ตนเองและชุมชนหรือก่อให้เกิดผลในด้านลบต่อชุมชนนั้นความพยายามค้นหาคำตอบจากกลุ่มคำถามดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นอีกช่องทางหนึ่ง ในการศึกษาการตอบสนองของประชาชนต่อกระบวนการพัฒนาในสังคมไทย .

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก : เพื่อศึกษาถึงความร่วมมือ ปฏิริยา และวิธีประเมินผลของชุมชนหมู่บ้านไทยก่อนนโยบาย แผน และโครงการพัฒนาของรัฐ

วัตถุประสงค์รอง :

1. เพื่อเป็นส่วนในการสนับสนุนการ เรียนการสอนในวิชาการบริหารและพัฒนาชนบท นโยบายสาธารณะ หลักการวางแผน และระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ ในคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

2. เพื่อ เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานพัฒนาในพื้นที่ภาคใต้ ใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานพัฒนาชนบทต่อไป

3. เพื่อ ใช้ผลของการศึกษาและกระบวนการศึกษาใน โครงการนี้ เป็นแนวทางพัฒนาโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Research) ในหมู่บ้านที่ศึกษาต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การกำหนดพื้นที่ศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้ชุมชนระดับหมู่บ้านเป็นหน่วยศึกษา แต่เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลาส่วนใหญ่จะตก เป็นพื้นที่ศึกษาของหน่วยงานภายนอก ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอยู่เสมอ ๆ หมู่บ้านเหล่านั้นจึง ไม่เหมาะสมที่จะ เลือกมา เป็นพื้นที่ศึกษาอีก เพราะชาวบ้านในหมู่บ้านเหล่านั้นคุ้นเคยกับการศึกษาวิจัย จึงอาจทำให้ความคิดเห็นที่ได้ผิดข้อเท็จจริง ดังนั้น จึงพิจารณาเห็นสมควรที่จะ เลือกหมู่บ้าน ในจังหวัดสตูลที่มีระยะห่างจากอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ประมาณ 90 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านศึกษาแทนหมู่บ้านในจังหวัดสงขลา เนื่องจากระยะทาง ไม่ไกลจากมหาวิทยาลัยมากนัก ในการ เลือกพื้นที่ดังกล่าวนี้จะใช้ เกณฑ์พิจารณาดังต่อไปนี้ เป็นหลัก คือ

1. เป็นหมู่บ้านที่มีประชากร เป็นชาว ไทยพุทธ หรือชาว ไทยมุสลิม เกือบทั้งหมด หรือ เป็นหมู่บ้านผสมก็ได้
2. มีจำนวนหลังคาเรือนพอประมาณ กล่าวคือ เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง (โดยเฉลี่ย หมู่บ้านในจังหวัดสตูลจะมีหลังคาเรือนระหว่าง 65-130 หลังคาเรือนต่อหมู่บ้าน)
3. เป็นหมู่บ้านที่มี โครงการพัฒนาของรัฐบาล เข้าไปดำเนินการมีจำนวนพอสมควร และโครงการพัฒนาเหล่านั้น ได้เริ่มดำเนินการมานานพอสมควร นั่นคือ อย่างน้อยต้องมี โครงการต่าง ๆ ตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 อยู่ในหมู่บ้านนั้นจำนวนหนึ่ง
4. พิจารณาปัจจัยทางนิเวศวิทยาของหมู่บ้าน (ecological factors) โดย พิจารณาหมู่บ้านที่ราบชายฝั่งทะเล กับหมู่บ้านติดที่ราบเชิงเขา มาเป็นหลัก เกณฑ์ร่วมในการ เลือกพื้นที่

ใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกทั้ง 4 ประการนี้ และใช้ข้อมูลจากที่ทำการพัฒนาชุมชน อำเภอเมืองสตูล และอำเภอละงู เข้าปรึกษากับพัฒนาการอำเภอ เพื่อเลือกพื้นที่หมู่บ้านจาก 2 อำเภอนี้มาจำนวนหนึ่ง กล่าวคือ เลือกหมู่บ้านในอำเภอเมืองจำนวน 8 หมู่บ้านและหมู่บ้านใน อำเภอละงูจำนวน 4 หมู่บ้าน จากนั้นเข้าไปดูหมู่บ้านต่าง ๆ อย่างคร่าว ๆ เพื่อนำข้อมูลอื่น ๆ มาใช้ประกอบการคัดเลือก ในที่สุด ได้ตัดสินใจเลือก เฉพาะพื้นที่อำเภอเมือง เนื่องจากมีข้อจำกัด คำนึงงบประมาณที่ไม่อาจนำเอาหมู่บ้านในอำเภอละงูมาร่วมศึกษา ได้ ผลการคัดเลือกขั้นสุดท้าย ได้เลือกบ้านบาเต๊ะ หมู่ที่ 3 ตำบลเจ๊ะบิลัง และบ้านวังพะเนียด หมู่ที่ 5 ตำบลเกษศรี อำเภอเมืองสตูล เป็นหมู่บ้านศึกษา

2. คำนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรที่สำคัญบางตัว

ก. ความร่วมมือที่มีต่อ โครงการพัฒนาของรัฐ หมายถึง พฤติกรรมที่ชาวบ้านแสดงออกต่อการดำเนินงานในรูปของการ เข้าร่วมในการวางแผน หรือจัดทำโครงการ การเข้าร่วมในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ในโครงการ

ข. ปฏิริยาต่อ โครงการพัฒนาของรัฐ หมายถึง พฤติกรรมที่ชาวบ้านแสดงออกในรูปการเข้าใช้ประโยชน์ การวางแผน หรือการคัดค้านต่อโครงการ และการดำเนินงานตามโครงการ

ค. การประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการพัฒนาของรัฐ หมายถึง คะแนนที่ผู้ตอบให้กับแบบประเมินผลที่สร้างขึ้น เพื่อประเมินผลโครงการพัฒนาของรัฐ

3. วิธีการเก็บข้อมูล

เนื่องจากลักษณะข้อมูลที่ต้องการรวบรวมในการศึกษาครั้งนี้ มีหลายประเภทดังนั้นจึงต้องใช้ เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลหลายชนิดประกอบกัน วิธีรวบรวมข้อมูลที่ใช้มีดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร รวบรวมข้อมูลเอกสารจากแหล่งทุติยภูมิ อันเป็นเอกสารทางราชการเกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน โครงการ และผลการดำเนินงานต่าง ๆ และเอกสารข้อมูลจากแหล่งข้อมูลภาคเอกชน รวมทั้งนโยบายในการพัฒนาชนบทของรัฐบาล ทั้งในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 (2525-2529) และฉบับที่ 6 (2530-2534) เพื่อให้เห็นถึงภารกิจของกระทรวงหลักในการพัฒนา หน่วยงานสภาตำบล - คณะกรรมการหมู่บ้าน กระบวนการของการพัฒนา และข้อมูลในหมู่บ้านที่ทำการศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้าน และข้อมูลอำเภอที่หมู่บ้านทั้งสองตั้งอยู่จะดำเนินการไปในช่วงต้น ๆ ของการศึกษาและรวบรวมเพิ่มเติมในระหว่างการศึกษาเก็บข้อมูลภาคสนาม

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

2.1 โดยการสำรวจครัวเรือน ในลักษณะของการสำมะโน เพื่อพิจารณาสภาพทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของหมู่บ้านศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้าน ดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยและพนักงานสัมภาษณ์ ข้อมูลที่รวบรวมโดยวิธีนี้จะ เน้นข้อมูลข้อเท็จจริงด้านต่าง ๆ ซึ่งจะประกอบไปด้วยข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของประชากร ข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ที่ใช้เครื่องชีวิตจากปริมาณผลผลิตภาค เกษตรและนอกภาค เกษตรในรอบปี การถือครองที่ดินของครัวเรือน การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคม บทบาทภายในกลุ่ม ปัญหาความขัดแย้ง และวิธีการแก้ไข ลักษณะการเป็นเครือข่ายระหว่างครัวเรือนในหมู่บ้าน ตลาดที่นำผลผลิต ไปขาย และตลาดที่ซื้ออาหารและสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน

2.2 การเสวนากลุ่มตัวแทนชาวบ้าน กลุ่มตัวแทนชาวบ้านลักษณะต่าง ๆ ได้รับการคัดเลือก โดยการให้เกณฑ์การคัดเลือกชุดหนึ่งมาเป็นผู้ให้ทัศนะความเห็นก่อนนโยบาย แผนงาน และโครงการพัฒนาของรัฐ ผู้วิจัยเป็นผู้บอคำถามหรือประเด็นการพูดคุยให้กับตัวแทนชาวบ้าน แล้วปล่อยให้ชาวบ้านแสดงทัศนะโดยเสรี โดยที่นักวิจัยจะลดการแทรกแซงให้เหลือน้อยที่สุด กลุ่มตัวแทนชาวบ้านนี้พยายามให้กระจาย โดยยึดคุณลักษณะบางอย่างดังนี้คือ อายุ เพศ อาชีพ ซึ่งจะได้กลุ่มตัวแทน 4 กลุ่ม และคัดเลือกกลุ่มพิเศษ โดยใช้หลักเกณฑ์รายได้ครัวเรือนได้น้อยในหมู่บ้านมา 1 กลุ่ม ดังนั้น ในแต่ละ 1 หมู่บ้านคัดเลือกตัวแทนชาวบ้านมาร่วมเสวนาหมู่บ้านละ 5 กลุ่ม

นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยทำหน้าที่บันทึกผลการเสวนา โดยใช้เทปบันทึกเสียงและแบบบันทึก

2.3 การประเมินการใช้ประโยชน์ และสภาพที่เป็นอยู่ของ โครงการพัฒนาของรัฐ เป็นการประเมินผลโครงการของรัฐบาล โดยให้กลุ่มตัวแทนชาวบ้านในข้อ 2.2 เป็นผู้ประเมินประโยชน์จากโครงการ โดยใช้แบบประเมินที่สร้างขึ้น และประเมินการใช้ประโยชน์ในโครงการ สิ่งสาธารณประโยชน์ เช่น ผายน้ำล้น ถนน สะพาน สระน้ำ ฯลฯ โดยการสังเกต ณ ที่ตั้งโครงการ คู่มือการใช้ พร้อมทั้งสอบถามผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก (key informants) และชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียง โครงการนั้น ๆ

4. การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวม ได้จากวิธีต่าง ๆ ที่ระบุนำมาวิเคราะห์โดยวิธีการวิเคราะห์หลายประการ

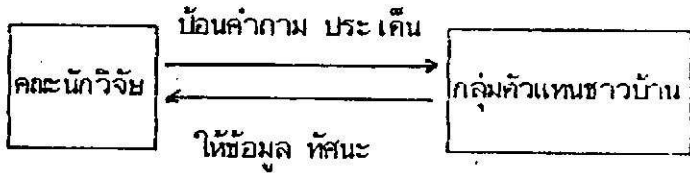
1. ใช้ระเบียบวิธีการทางสถิติบางประการ เช่น การแจกแจงความถี่ การประมาณการและการทดสอบความสัมพันธ์กับข้อมูลข้อเท็จจริงด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและการเมืองของหมู่บ้าน

2. ในการวิเคราะห์ข้อมูล และความคิดเห็นที่ได้จากการเสวนากลุ่มตัวแทนชาวบ้านนั้นจะใช้วิธีการวิเคราะห์ในลักษณะพิเศษที่อาจเรียกว่า "การแปลความโดยตัวผู้ให้ข้อมูล" กล่าวคือ นักวิจัยผู้นำการเสวนาจะบอประเด็นการพูดคุย แล้วปล่อยให้สมาชิกกลุ่มให้ความเห็น โดยจะ

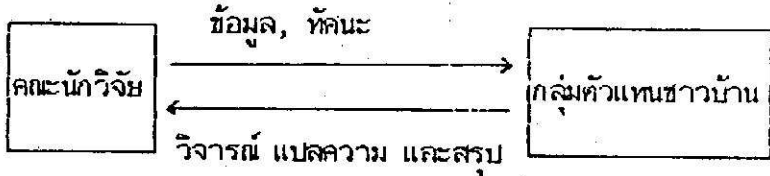
พยายามโยงการสนทนานั้นจนได้ข้อสรุป หรือเมื่อสมาชิกส่วนใหญ่ไม่เห็นพ้องกัน ก็จะเลื่อนไปพูดคุยในประเด็นใหม่ต่อไป ดังแผนภูมิต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการประมวลข้อมูลและทักษะ

(บันทึก โดย tape recorder และแบบบันทึก)

2. ขั้นตอนการแปลความข้อมูลและทักษะ

(บันทึก โดย tape recorder และแบบบันทึก)

การแปลความและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากวิธีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ จะกระทำโดยคณะผู้วิจัย ทั้งนี้ จะพยายามคงผลสรุปของตัวแทนชาวบ้านไว้ แล้วนำข้อมูลด้านอื่นมาวิเคราะห์ประกอบเพื่อประมวลเป็นข้อสรุปการสนองตอบต่อกระบวนการพัฒนา

ข้อจำกัดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เนื่องจาก เป็นการศึกษาเชิงการศึกษาระดับเฉพาะ เรื่องที่ใช้หมู่บ้านชนบทเป็นพื้นที่ศึกษา จึงเป็นการสุกสุสัยที่จะนำเอาผลความพยายามของหน่วยงานราชการที่ดำเนินไปในหมู่บ้านนั้น ๆ มาศึกษาทั้งหมด จึงจำกัดเฉพาะ โครงการที่คาดว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับรู้หรือมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง โดยนำเอาโครงการเหล่านี้จำนวนหนึ่งมาใช้เป็นตัวอย่างในการเสวนา หรือ เพื่อให้ชาวบ้านประเมิน

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ ข้อจำกัดทางด้านภาระงานสอนของทีมนักวิจัยที่อยู่ทำให้ไม่อาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลบางวิธี เช่น การเข้าไปฝังตัวในหมู่บ้านที่ศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านลึก ดังนั้น จึงเลือกใช้วิธีเข้าไปพบปะชาวบ้านในหมู่บ้านนี้เป็นครั้งคราวแทน

บทที่ 2

บททวนวรรณกรรม

โดยที่จุดมุ่งหมายของการศึกษามุ่งดูการสนองตอบของประชาชนต่อกระบวนการพัฒนาในสังคมไทย การทบทวนวรรณกรรมในบทนี้จะ เสนองงานค้นคว้าในส่วนที่ว่าด้วย ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม ปฏิภริยา และความคิดริเริ่มของประชาชนก่อนนโยบายและแผน และ โครงการพัฒนาของรัฐ ทั้งนี้จะประมวลจากสรุปรงานวิจัย และข้อเขียนเชิงการ เสนอแนวความคิดของนักวิชาการจากแหล่งต่าง ๆ

การดูการสนองตอบของประชาชนต่อกระบวนการพัฒนานั้น เป็นเรื่องกว้างขวางง่ายต่อการถกเถียง และสามารถมองได้จากหลายมิติ ดังนั้น การศึกษาในแง่ที่จึงอาจดูจากการมีส่วนร่วมของประชาชนต่องานพัฒนา ซึ่งในตัวเองยังมีมิติแยกแยะออกไปมากมาย อาทิเช่น มองการมีส่วนร่วมในแง่ เป็นการลงทุน คือการ เข้าร่วมกิจกรรมของชาวชนบทบนพื้นฐานของการคาดคะเนผลได้ที่จะ ได้รับ(1) หรือมองในลักษณะ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้น โดยมีผู้ร่วมกระทำการมาจากหลายแหล่ง มีขั้นตอนภายในกระบวนการที่สามารถระบุได้(2)

การสนองตอบอาจดูได้จากปฏิภริยาที่แสดงออก ซึ่งมีทั้งปฏิภริยาที่เห็น การตัดสินใจ เห็นด้วย และการ เข้าใช้ประโยชน์ การให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน ในการบำรุงรักษา อันเป็นปฏิภริยาคำนวณ รายงานการศึกษาส่วนมาก เสนอในลักษณะประการหลัง เฉพาะลักษณะประการแรกนั้นจะอยู่ในรูปทัศนคติค่อนนโยบาย หรือต่อ โครงการอย่างใดอย่างหนึ่ง พฤติกรรมการสนองตอบที่ตาม เกี่ยวกับการ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาอีกประการคือ ความร่วมมือที่ประชาชนให้ในการดำเนินงานตาม โครงการพัฒนาของรัฐ การสนองตอบในลักษณะนี้ มักปรากฏในรายงานศึกษาวิจัย เชิงประ เหมนผลการพัฒนาตามนโยบายรัฐบาลในสาขาต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมในระยะหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมาส่วนมากมุ่งดูการ สมองตอบในแง่การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจุดเน้นของการพัฒนา มีการ เสนอทฤษฎีการพัฒนาที่แตกต่างจากอดีต เป็นอันมาก(3)

จากการประมวลผลงานวิจัยการพัฒนาชนบทที่ เองเอในการสัมมนาเมื่อ พ.ศ. 2521 โดยสมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย พบว่ามีงานวิจัยเพียง 2-3 เรื่องเท่านั้นที่สะท้อนการมอง การตอบสนองของประชาชนหรือชุมชน ต่อแผนงานหรือ โครงการของรัฐ ยิ่งกว่านั้น การศึกษายังมุ่งดูแผนหรือ โครงการด้านใดด้านหนึ่ง เพียงอย่าง เดียว(4) ซึ่งสะท้อนว่าการศึกษาในลักษณะนี้ยัง

ไม่ได้รับความสนใจมากนัก อีกประการหนึ่งคือ การที่ทิศทางการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาชนบท
ของรัฐบาลในอดีต ไม่ได้กำหนดแผนให้เชื่อมโยงและสอดคล้องกัน ไม่ได้เน้นให้ประชาชนเข้ามามี
ส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองอย่างจริงจัง และประชาชนเป็นเพียงผู้รับเท่านั้น(๕)

การพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา หรือการตอบสนองของประชาชน
ในรูปแบบอื่น ๆ นั้น ข้อเขียนในเชิงการเสนอแนวความคิดมีอยู่อย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น
Arlene Fonaroff(๖) ได้เสนอข้อเขียนในลักษณะเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการเข้ามามี
ร่วมของชุมชน (Community Involvement) โดยเน้นว่าด้วยการรับแนวความคิดเช่นนี้ การ
สาธารณสุขมูลฐานจึงจะบรรลุเป้าหมายสุขภาพที่ก้าวหน้าได้ Fonaroff ได้เสนอกระบวนการและ
กรอบการพิจารณา การเข้ามามีร่วมของชุมชนไว้ค่อนข้างละเอียด(๗)

เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเสนอการเข้ามามีร่วมในกระบวนการเข้ามามีร่วมของชุมชน
Fonaroff ได้เสนอแผนภูมิที่สะท้อนถึงการนำเอาความต้องการของชุมชนมาแปลง เป็นแผนงาน
นำไปปฏิบัติและเข้าใช้ประโยชน์ ซึ่งในขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเปิดโอกาสการเข้ามามีร่วม
ของประชาชนตลอดเวลา

Frances Korten(๘) ได้เสนอข้อจำกัดต่าง ๆ ที่อาจบังเกิดขึ้นกับการผลักดันแนว
ความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวคือ ไม่อาจจัดบริการ ได้ทั่วถึง เนื่องจากข้อจำกัดด้าน
งบประมาณและบุคคล การขาดการกระทำอย่างค่อเนื่องของชุมชนเมื่อ โครงการ เริ่มดำเนินการ มี
ความยากลำบากที่จะบริการให้บริการให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่น และปัญหาการสร้าง
ภาวะการพึ่งพิง (dependency) นอกจากนี้ Korten ยังได้เสนอแนวทางบางอย่างเพื่อเอาชนะ
อุปสรรคของการเข้ามามีร่วมของประชาชนในการพัฒนาไว้ด้วย

นอกเหนือไปจากการ เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการเข้าร่วมของชุมชนในการพัฒนา
ซึ่งมีประโยชน์ในแง่การ เสนอกรอบการพิจารณา ได้อย่าง เหมาะสมแล้ว ยังมีนักวิชาการอีกกลุ่มที่
มุ่งเน้น ไปที่ชานานาน้อย ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไร้อำนาจที่อยู่ในชนบท Coralie Bryant และ Louise
White(๙) ได้เสนอแนะถึงการพัฒนาชนบทในกลุ่มชานานาน้อย ทั้งนี้ ผู้เขียนได้เน้น ไปที่ระบวน
การจัดการและการจัดองค์การที่จำเป็นต่อการพัฒนาชนบท เฉพาะอย่างยิ่งการ เสนอยุทธวิธีที่จะใช้
ในระดับโครงการ อันเป็นข้อเสนอที่มุ่งให้เจ้าหน้าที่ในภาคสนามรับ ไปพิจารณา โดยเฉพาะ

ผลงานวิจัยในประเทศไทย

งานวิจัยเกี่ยวกับการตอบสนองของประชาชน โดยมีมุ่งดูการเข้ามามีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทที่เด่นชัดหนึ่งคือ การวิจัยของ Abuyrama และ Weber⁽¹⁰⁾ ซึ่งได้ทำการสำรวจ เพื่อเก็บข้อมูลมาใช้ปรับปรุงระบบชลประทานขนาดกลางในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จุดมุ่งหมายของงานวิจัยก็เพื่อค้นหาปัจจัยต่าง ๆ ในระบบสังคม (ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการชลประทานขนาดกลางที่เลือกมาศึกษา) ที่จะใช้อธิบายการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของประชาชน ตัวแปรที่นำมาศึกษาได้แก่ การย้ายถิ่นตามฤดูกาล อำนาจในท้องถิ่น ความขัดแย้ง กิจกรรมทางสังคม ความสามารถและความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม และการรับรู้ปัญหา

งานวิจัยชิ้นอื่น ๆ โดยนักวิจัยไทยที่สะท้อนถึงความสนใจการตอบสนองของประชาชนมีอยู่หลายชิ้น มาถึงมุ่งหมายการตอบสนองนโยบายเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเป็นหลัก อาทิเช่น การศึกษาของสุริชัย หวันแก้ว⁽¹¹⁾ ที่ศึกษาสภาพปัญหาและวิธีการแก้ไข เกี่ยวกับตลาดข้าว ผลกระทบและทางออกของปัญหาจากนานาทัศนะ โดยศึกษาเฉพาะตลาดข้าวในจังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยได้ผสมผสานการศึกษาจากข้อมูลหตุภูมิกับการเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบกัน ทั้งนี้ได้พยายามดึงบุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหา ได้แก่ ชาวนา กลุ่มเกษตรกร และเจ้าของ โรงสี ผลการศึกษา นอกจากจะได้ทราบถึงสภาพปัญหาการผลิต และปัญหาการตลาดแล้ว ยังได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความพยายามแก้ปัญหของเกษตรกร ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกิริยาที่มึนค่อนนโยบายของรัฐในเรื่องข้าวที่ไม่ค่อยได้ผล

การสาธารณสุขมูลฐาน เป็นกิจกรรมพัฒนาอีกด้านหนึ่งที่มุ่งศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน ได้รับความสนใจมากในระยะ 5 - 6 ปีที่ผ่านมา งานศึกษาที่สำคัญชิ้นหนึ่ง ได้แก่ การศึกษาของศูนย์นโยบายสาธารณสุข เรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานสาธารณสุขมูลฐานการศึกษาในเชิงนโยบาย"⁽¹²⁾ งานศึกษาชิ้นนี้เป็นการศึกษารายกรณี โครงการเลือกหมู่บ้านจากจังหวัดในภาคเหนือ และจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาเป็นพื้นที่ศึกษา ด้วยการใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ กล่าวคือโครงการจะจัดส่งนักวิจัย เข้าไปประจำในหมู่บ้านช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการซักถามแนวทางการดูแลสุขภาพ ได้แก่การเฝ้าสังเกตความเป็นไปต่าง ๆ ของชุมชนหรือม ๗ กับสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับบุคคลสำคัญ ๆ ในหมู่บ้าน

โครงการวิจัย ได้ใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมในแง่ เป็นกระบวนการ โดยมีมองตั้งแต่การร่วมวางแผนงาน การดำเนินงาน และการควบคุมและประเมินผล ผลสรุปจากการศึกษาทั้ง 4

หมู่บ้าน พบว่า บังจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน มีบังจจัยจากด้านชุมชน คือผู้นำ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้าน พฤติกรรมการซื้อขายของชาวบ้าน และกระบวนการตัดสินใจในหมู่บ้าน และมีบังจจัยจากด้านรัฐ ได้แก่ การเตรียมชุมชนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการสนับสนุนและนิเทศงานจากหน่วยงานของรัฐ

การดูการตอบสนองต่อกระบวนการพัฒนาของรัฐ อาจดูได้จากความร่วมมือที่ราษฎรให้กับกิจกรรมการพัฒนาที่ดำเนินอยู่ในหมู่บ้าน จากรายงานการวิจัยของผู้เข้ารับการอบรมนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ระดับหัวหน้าโครงการ ที่ดำเนินโดยสำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชนในชนบท กับประสิทธิภาพในการพัฒนา" (13) ได้รวมการศึกษาถึงความร่วมมือของชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านที่สุ่มเลือกมาศึกษา กับเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ได้ใช้การวิจัยแบบเปรียบเทียบหลัง เหตุการณ์ ค่ายการไว้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลัก ในการรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยในส่วนความร่วมมือที่ชาวบ้านให้กับเจ้าหน้าที่ พบว่า ความร่วมมือของหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพการพัฒนาระดับสูง (หมู่บ้านที่ได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดหมู่บ้านพัฒนา) มีความแตกต่างกับหมู่บ้านที่มีประสิทธิภาพการพัฒนาค่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ เมื่อพูดถึง โครงการที่ให้ความร่วมมือ พบว่า ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านที่ศึกษาให้ความร่วมมือสูง ในโครงการก่อสร้างและบูรณะสาธารณูปโภค ข้อค้นพบดังกล่าวนั้นสอดคล้องกับความต้องการที่ชาวบ้านสะท้อนออกมาว่า มีความต้องการให้เจ้าหน้าที่ช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา ถนน ฯลฯ) มากที่สุด

โครงการวิจัยอีก โครงการหนึ่งของศูนย์ศึกษาานโยบายสาธารณสุขคือ การศึกษาพฤติกรรมการใช้บริการสาธารณสุขในโครงการบัตรสุขภาพ (14) อันเป็นโครงการศึกษาที่ได้อำนาจอย่างละเอียดในเรื่องการใช้ประโยชน์ในโครงการพัฒนาของรัฐ ลักษณะโครงการจะเป็นการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อประเมินผลกระทบของบัตรสุขภาพ ต่อพฤติกรรมการใช้บริการสาธารณสุขของครัวเรือนและบุคคล โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลาย ๆ แบบประกอบกัน กล่าวคือ ใช้การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (sounding) เพื่อปรับปรุงแบบการเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูลครัวเรือนอันเป็นเครื่องมือหลัก ใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการรักษาพยาบาล กระบวนการตัดสินใจใช้สถานบริการของผู้ถือบัตรสุขภาพ การรับรู้เกี่ยวกับโครงการ และทัศนคติเกี่ยวกับการดำเนินงานและการสัมภาษณ์แบบลึก ใช้กับครัวเรือนจำนวนหนึ่ง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขระดับต่าง ๆ และผู้นำหมู่บ้าน

ผลการศึกษาเฉพาะข้อมูลการเข้าใช้บริการในโครงการบัตรสุขภาพ จากหัวหน้าครัวเรือนใน 4 จังหวัด ที่ตกเป็นตัวอย่าง มีข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้ การตัดสินใจซื้อบัตรสุขภาพของครัวเรือน ส่วนใหญ่ใช้เหตุผลที่โครงการให้ประโยชน์พิเศษเห็นได้ชัดเงินคุ้มค่าเงิน ซึ่งเกินร้อยละ 60 ของผู้ตอบ ในขณะที่เดียวกัน มีเพียงร้อยละ 19 ที่ระบุว่า เหตุผลอยู่ที่มีเจ้าหน้าที่/ผู้นำมาชักชวน ขอร้อง/ทำคามเขา ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ พฤติกรรมการใช้บริการสาธารณสุขของชาวบ้านนั้น เป็นพฤติกรรมที่คงอยู่บนหลัก เหตุผลทาง เศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ถ้าประเมินอาการของ โรคว่า ไม่รุนแรงเท่าใดแล้ว ชาวบ้านจะเลือกแหล่งบริการที่ใกล้สะดวก ซึ่งสะท้อนจากการที่ชาวบ้านยังนิยมรักษากับแหล่งบริการนอกระบบ (หมอฉึกษา ร้านชำ ชายชา) พอ ๆ กับแหล่งบริการของรัฐ คือเมื่อประเมินอาการของ โรคว่ารุนแรงแล้ว จะเลือกแหล่งบริการที่มีคุณภาพสูง อันได้แก่โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไปหรือโรงพยาบาลศูนย์

งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งจุดมุ่งหมายหลักมิใช่ความต้องการการตอบสนอง ของประชาชนในกระบวนการพัฒนาที่จริง แต่บางส่วนของการศึกษาได้รวมเอาการค้นหาสภาพการณ์มีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโครงการเข้าไว้ด้วย นั่นคือ งานศึกษาของสมภร และกมล<15> ที่นำตัวแบบการบริหารนโยบาย ไปศึกษา นโยบายพัฒนาแหล่งน้ำขนาด เล็ก ในหมู่บ้านชนบทยากจนในจังหวัดสงขลา. เพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรที่มีผลกระทบต่อการนำนโยบายพัฒนาแหล่งน้ำขนาด เล็ก ไปปฏิบัติ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งของการศึกษาคือ การค้นหาการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนตลอดกระบวนการวาง โครงการ และการนำ โครงการ ไปดำเนินงาน โดยใช้นักวิจัยผู้ช่วย เข้าเก็บข้อมูลและสังเกตการทำงานของกรรมการบริหารกลุ่มผู้ใช้น้ำ และการสำรวจครัวเรือนร่วมกัน

ข้อค้นพบในส่วนการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาพบว่า ในขั้นการจัดทำแผนงาน โครงการนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่รับประโยชน์ ไม่มีโอกาสเข้าร่วมจัดทำ โครงการแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม ในขั้นที่การก่อสร้าง โครงการ เสร็จสมบูรณ์แล้ว และเปิดใช้ประโยชน์ได้นั้น ชาวบ้านในพื้นที่ที่โครงการให้ประโยชน์ มีโอกาสเข้าร่วมดำเนินการในหลายลักษณะ อาทิ เช่น การเข้าร่วมในการบำรุงรักษา และซ่อมแซม และการเข้าร่วมประชุมเสนอแนะการกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์จาก โครงการให้ได้ผลสูงสุด เป็นต้น<16>

ฉลากชาย รมิตานนท์ และคณะ<17> ได้นำเอาระเบียบวิธีการวิจัยที่เรียกว่า "การวิจัยแบบมีส่วนร่วม" (participatory research) มาใช้ใน โครงการวิจัย เรื่อง "การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย" ซึ่งนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นชาวบ้าน ได้ร่วมกันศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ที่

เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาในรูปแบบต่าง ๆ ผลได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้คือ การรวมตัวจัดตั้งของกลุ่มชาวนารับจ้าง เป็นตัวแทนการสนองตอบต่อสภาพที่เขาขาดโอกาสต่อรองต่าง ๆ ในการผลิต และรับประโยชน์ต่อผลของโครงการพัฒนาของรัฐ และผลอีกประการหนึ่งคือการสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูง (ในที่นี้คือชาวนารวย หรือชาวนาเจ้าที่ดิน) มักจะเป็นกลุ่มที่มีอำนาจตัดสินใจการใช้ประโยชน์จาก โครงการพัฒนาของรัฐเป็นส่วนใหญ่

ผลการทบทวนวรรณกรรมดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้ข้อสรุปหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก การศึกษาการตอบสนองของประชาชนค่อนข้างโอบหลาย แผนงาน หรือโครงการของรัฐมีจำนวนน้อย ประการที่สอง งานศึกษาที่มักเป็นงานศึกษาด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การตอบสนองต่อโครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข เป็นต้น และประการสุดท้าย การตอบสนองเป็นการสะท้อนพฤติกรรมหลายมิติ แต่ที่นิยมคือการดูการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่เป็นกระบวนการ ที่ประชาชนมีโอกาสร่วมตั้งแต่การกำหนดแผนหรือโครงการ การเข้าร่วมดำเนินงานตลอดจนการเข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการนั้น ๆ

บทที่ 3

รูปแบบและกระบวนการพัฒนาของรัฐ

ภาพรวมของรูปแบบและกระบวนการพัฒนา

ถ้าจะกล่าวถึงภาพรวมการพัฒนาของรัฐในปัจจุบัน จุดเริ่มต้นที่เหมาะสมคือ การที่ประเทศไทยเริ่มปรับปรุงประเทศโดยยึดแผนพัฒนาเป็นแนวทาง เมื่อประมาณ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา และเมื่อมุ่งมองการพัฒนาชนบทเป็นการเฉพาะ ก็อาจกล่าวได้ว่า โครงการพัฒนาท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2499(๑) เป็นจุดเริ่มต้นก็ได้ แต่ในที่นี้จะเสนอรูปแบบและกระบวนการพัฒนาที่ใช้เป็นหลักในแผนฯ 5 เท่านั้น โดยจะเสนอภาพสรุปถึงกระบวนการพัฒนาตามแผนฯ 1 ถึงแผนฯ 4 อย่างคร่าว ๆ เพื่อเชื่อมต่อกับแนวความคิดการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไป ในแผนฯ 5 และแผนฯ 6

แนวทางการพัฒนาประเทศที่ปรากฏในแผนฯ 1 นั้น เป็นแนวทางที่ประกอบความคิดทางทฤษฎีการพัฒนาที่เรียกว่า "ความจำเป็นเร่งด่วนทางเศรษฐกิจ" เป็นพื้นฐาน โดยมีการเน้นหนักถึงบทบาทของการลงทุน ประสิทธิภาพของการลงทุน และอัตราความจำเป็นทางเศรษฐกิจ นั่นคือการขยายการลงทุนในสิ่งก่อสร้างพื้นฐาน ให้เป็นค้ำเหนี่ยวนำการลงทุนในด้านเอกชน และเพื่อกระตุ้นให้ผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น

นอกจากมีการจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ เพื่อเป็นหน่วยงานวางแผนกลางแล้ว ยังมีการจัดตั้งกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติขึ้น ซึ่งนับเป็นส่วนเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในกระบวนการพัฒนา ผลการพัฒนาที่สรุปได้จากการดำเนินงานตามแผนในระยะนี้ ได้วิวัฒนาการมาในรูปการขยายตัวของมวลรวมผลิตภัณฑ์ในประเทศ งานบริการพื้นฐาน อาทิเช่น ทางหลวงแผ่นดิน โครงการชลประทาน และพลังงานไฟฟ้า ได้ขยายตัวไปเป็นอันมาก และประการสุดท้ายคือความมั่นคงทางการคลังของประเทศอยู่ในระดับที่น่าพอใจ(๒)

สำหรับแผนพัฒนา ฉบับที่ 2 นั้น แนวทางการพัฒนายังคงคล้ายคลึงกับแผนฯ ฉบับที่ 1 แต่ได้มีการขยายขอบเขตของแผนให้ครอบคลุมถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากขึ้น มีการบรรจุโครงการพิเศษไว้หลายโครงการ เช่น โครงการพัฒนาภาค โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นต้น ดังนั้น แผนฯ 2 จึงเป็นการเสริมสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลของการใช้แผนฯ 2 ได้ชี้ว่า แม้ว่าอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจส่วนรวมจะต่ำกว่าแผนฯ 1 แต่ก็ยังคงอยู่ในระดับสูง คือร้อยละ 7.5 ต่อปีโดยเฉลี่ย(๓) อย่างไรก็ตาม มีการค้นพบว่ามีความแตกต่างในแง่รายได้ในหมู่ประชากรของประเทศ

ข้อสรุปที่ได้จากผลการพัฒนาในแผนฯ 1 และแผนฯ 2 ได้นำมาเป็นพื้นฐานของแผนฯ ฉบับที่ 3 นั่นคือ การใช้กรอบแนวความคิดในการเสริมสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และการกระจายรายได้และบริการทางสังคมควบคู่กันไป กระบวนการวางแผนพัฒนาของแผนฯ 3 นับว่ามีความละเอียดสมบูรณ์มากกว่าสองฉบับที่ผ่านมา

ผลการพัฒนาตามแผนฯ 3 นั้น ส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ทั้งนี้เพราะ การผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลก เป็นสาเหตุหลัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรในชนบทเช่นเดียวกับประชากรในส่วนอื่นของประเทศ ดังนั้น การแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมทั้งด้านรายได้และบริการสังคมต่าง ๆ จึงไม่ประสบผล

ผลจากการที่ไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในแผนฯ 3 ได้บีบบังคับให้รัฐบาลกำหนดแนวทางหลักในการพัฒนาตามแผนฯ 4 อยู่ 2 แนวทางคือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ และเร่งบูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรหลักของชาติ การใช้แนวทางพัฒนาดังกล่าวแม้ว่าจะส่งผลให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมสูงกว่าเป้าหมาย แต่การผลิตในสาขาเกษตรกลับต่ำกว่าเป้าหมายเป็นอันมาก กล่าวคือ ขยายตัวเพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3.5 ต่อปี(4) ผลต่อเนื่องคือ ความแตก่างและช่องว่างของรายได้ระหว่างประชากรที่อยู่ในสาขาเกษตร กับประชากรในสาขาการผลิตอื่น ๆ เพิ่มขึ้น จึงจะเห็นได้ว่ายังมีประชากร 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมดในเขตชนบทอยู่ในข่ายยากจน

โดยสรุปแล้ว กระบวนการพัฒนาประเทศตั้งแต่แผนฯ 1 ถึงแผนฯ 4 นั้น รัฐบาลได้เพิ่มบทบาทตัวเองในการเข้าแทรกแซงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ โดยใช้มาตรการด้านการเสริมสร้างการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นหลัก และมีมาตรการอื่นเพื่อสร้างความเป็นธรรมในด้านการกระจายรายได้เป็นมาตรการเสริมกระบวนการพัฒนา ที่เปลี่ยนใหม่ในแผนฯ 5

แนวทางใหม่ของการพัฒนา

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นแผนที่เปลี่ยนแนวการพัฒนาประเทศต่างไปจากแผนฉบับที่ส่งมาแล้วเป็นอันมาก ทั้งนี้ลักษณะพิเศษของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 คือ การเน้นการยึดพื้นที่เป็นหลักในการกำหนดแผนงานและโครงการ และแก้ปัญหาความยากจน โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเป็นอันดับแรก

กระบวนการพัฒนาชนบทในแผนฯ 5 นับเป็นตัวอย่างที่เป็นตัวแทนความคิดในการพัฒนา
แนวใหม่นี้ ดังนั้น ในที่นี้จะเสนอเฉพาะระบบการพัฒนาชนบทแห่งชาติที่เป็นจุดเด่นของแผนฯ 5
เป็นหลัก เท่านั้น

ระบบการพัฒนาชนบทในแผนฯ 5 เกิดขึ้นจากรากฐานความเป็นจริงว่า ประการที่หนึ่ง
การมุ่งเน้นเป้าหมายใด เป้าหมายหนึ่ง เพียงอย่างเดียว ไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ประการที่สอง
การพัฒนาชนบทเป็นเรื่องของสหวิทยาการ ประการที่สามต้องประสานแนวความคิดในการพัฒนา
ให้เข้ากับสภาพข้อเท็จจริงในพื้นที่ที่มีความแตกต่าง หลากหลาย และประการสุดท้าย ต้องเน้นการ
ผสมผสานระหว่างส่วนกลาง ๆ ของรัฐบาล และประชาชนที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การ
ศึกษา ฯลฯ ที่แตกต่างกันเข้าด้วยกัน ดังนั้น ระบบการพัฒนาชนบทจึงต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญ
3 ส่วนดังต่อไปนี้

1. ระบบการทำงานแบบร่วมมือกันระหว่างสาขา (intersectoral) ทุระกับ
2. ระบบการทำงานซึ่งเชื่อมระดับต่าง ๆ ของการพัฒนาชนบทเข้าด้วยกัน
3. ระบบการทำงานที่ขี้อการ เสริมสร้างความสามารถในการช่วยตัวเองของประชาชน

ชนบทเป็นเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่ายและทุกระดับ

องค์ประกอบสำคัญทั้งสามจะเป็นจริงได้ ก็เมื่อมีการกำหนดหลักการและเจตนารมณ์
ของการพัฒนาคงนี้คือ

1. ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นในการเป็นผู้วิเคราะห์ปัญหาและเลือก โครงการของรัฐที่
คนต้องการ สำหรับแก้ปัญหาในหมู่บ้านชนบทของตน
2. ให้เจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมมือกันดำเนินการให้สอดคล้องกับปัญหา และความต้องการ
ที่ประชาชนในท้องถิ่นยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปรับปรุงตนเองได้ และให้เน้นความสำคัญใน
การสนับสนุนประชาชนที่ยากจนให้ทั่วถึงมากที่สุด
3. ให้กระทรวงหลักทั้งสี่ (มหาดไทย เกษตรและสหกรณ์ สาธารณสุข และศึกษา
ธิการ) ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ระดับตำบล เพื่อให้ผลงานของโครงการถึงมือประชาชน
รวดเร็วขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น และลดความซ้ำซ้อนสูญเสียในการปฏิบัติงานของรัฐ(๕)

เจตนารมณ์ดังกล่าวบรรลุได้เมื่อมีการจัดองค์กรและระบบบริหารใหม่ ให้เอื้อต่อการ
ปฏิบัติงาน กล่าวคือ จำเป็นต้องมีองค์กรที่รับผิดชอบทั้งค่านโยบาย และการปฏิบัติในทุกระดับ
คือองค์กรระดับชาติ องค์กรระดับจังหวัด องค์กรระดับอำเภอ และองค์กรระดับตำบลและหมู่บ้าน
องค์กรในแต่ละระดับดังต่อไปนี้

1. องค์กรนโยบายระดับชาติ เป็นองค์กรที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายซึ่งมี 2 องค์กรคือ คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) และคณะกรรมการสร้างงานในชนบท (กสช.) เฉพาะอย่างยิ่ง กสช. ยังมีอนุกรรมการด้านต่าง ๆ อีก 7 ชุด

2. องค์กรระดับจังหวัด ได้แก่คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ) ซึ่งมีหน้าที่พิจารณาวางแผนพัฒนาจังหวัด ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบท และเป็นผู้จัดทำแผนปฏิบัติการ กพจ. อาจแต่งตั้งอนุกรรมการด้านต่าง ๆ อีก ได้

3. องค์กรระดับอำเภอ ได้แก่คณะกรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.) หรือคณะกรรมการพัฒนากิ่งอำเภอ (กพอ. กิ่งอำเภอ) มีหน้าที่กำหนดพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนหนาแน่น และช่วยเหลืออนุกรรมการพัฒนาชนบทระดับจังหวัด (อกช) วิเคราะห์และประสานโครงการที่สภาตำบลขอมา

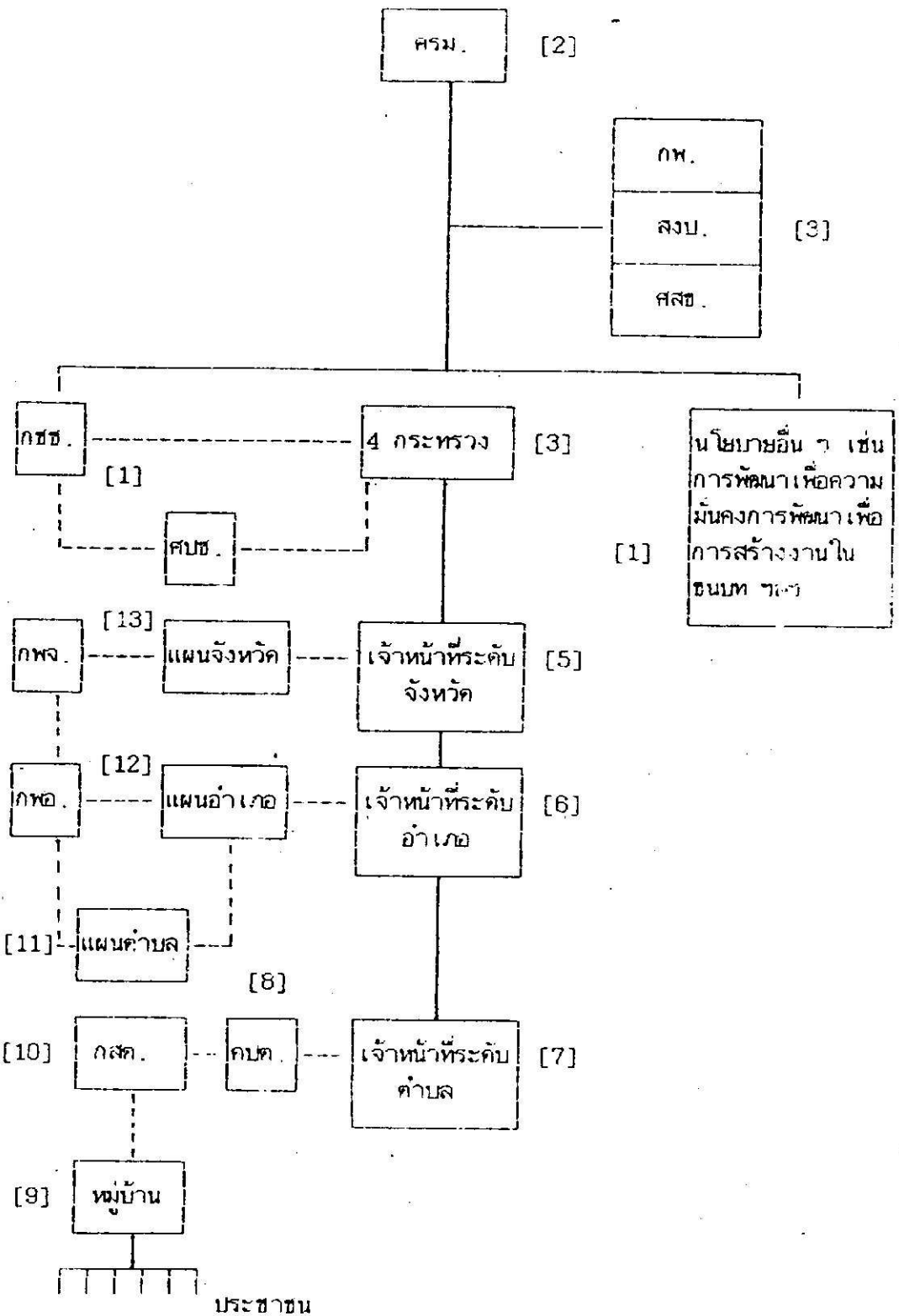
4. องค์กรระดับตำบลและหมู่บ้าน ประกอบด้วย สภาตำบล ซึ่งเป็นผู้จัดทำโครงการพัฒนาตำบลต่าง ๆ เสนอ กพอ. และเป็นองค์กรที่จะร่วมประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเขตตำบล และอีกองค์กรหนึ่งคือ คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติงานพัฒนาชนบทระดับตำบล (คบท.) ซึ่งมีหน้าที่ให้ความสนับสนุนทางวิชาการ และอนุกรที่จำเป็นแก่สภาตำบล พร้อมทั้งตรวจสอบความเป็นไปได้ของโครงการที่ตำบลจะเสนอด้วย

นอกจากองค์กรระดับต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการจัดตั้งองค์กรประสานงานชื่อ ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (ศบช.) ที่ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการ กชช. และหน้าอื่น ๆ ตามที่ กชช. จะมอบหมาย

เพื่อให้สามารถมองภาพการเชื่อมต่อนขององค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ในการบริหารและดำเนินการพัฒนาชนบท แผนภูมิที่ 1 จะแสดงระบบบริหารงานในแนวใหม่ไว้

แผนภูมิที่ 1

การบริหารงานตามระบบการพัฒนาระบบใหม่ของ กชช.

— — — — — สายการสั่งงาน
 - - - - - สายการประสานงาน
 [ ] ตัวเลขหมายถึงขั้นตอนการทำงานซึ่งหมดเป็นวัฏจักรจาก [1] ถึง [13] แล้วเริ่ม [1] ใหม่ทุก ๆ ปี

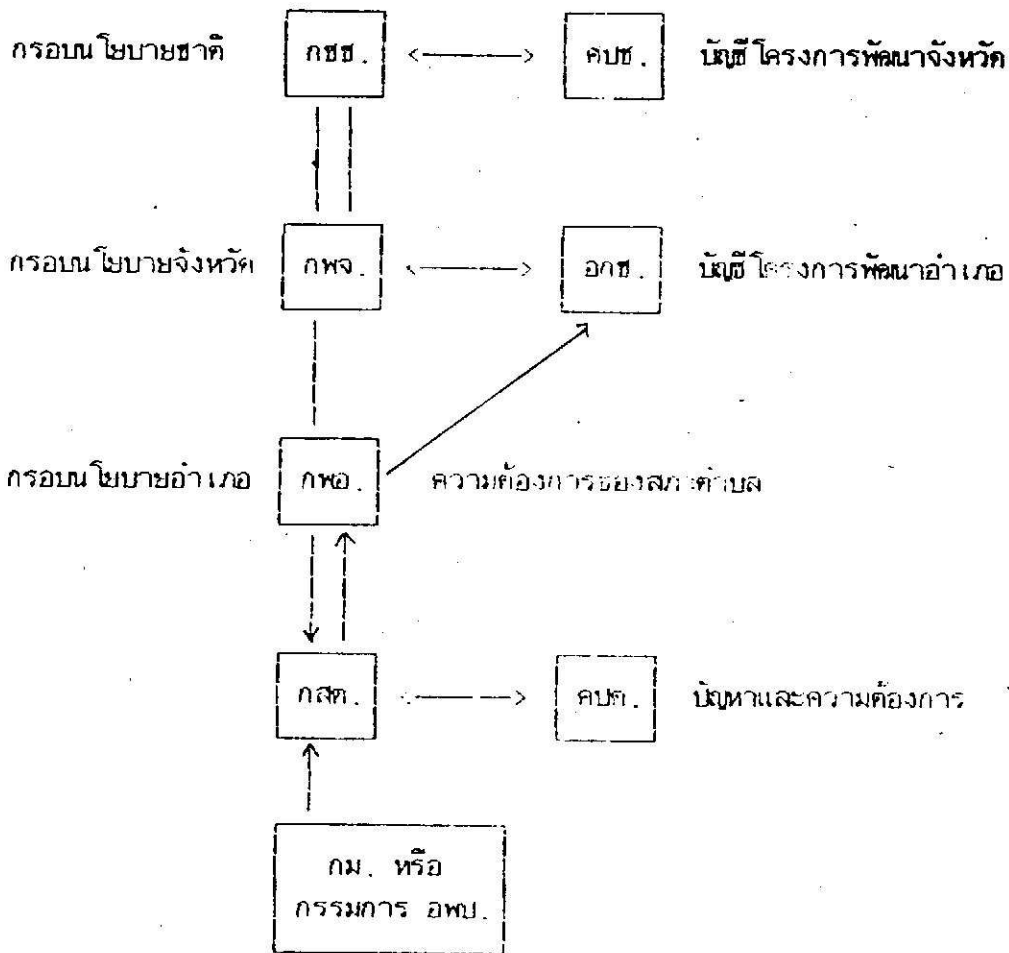
จากแผนภูมิที่ 1 ชี้ให้เห็นว่าระบบ กชช. ได้เปิดโอกาสให้หมู่บ้านเข้าร่วมกำหนดแนว
 ทางแก้ไขและพัฒนา แต่ทว่ายังต้องผ่านการกรองเป็นชั้น ๆ โดยเริ่มจากกรรมการสภาตำบล ซึ่งมี
 เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลัก (คปช.) ทำหน้าที่สนับสนุนและให้คำปรึกษา จึงเป็นกระบวนการพื้
 บุคคล และหน่วยงานหลายฝ่ายเข้ามาร่วมมือประสานงาน และร่วมดำเนินการ คึงนั้น เพื่อให้ภาพ
 ของการบริหารการพัฒนาชนบทตามระบบนี้ชัดเจนขึ้น ในตอนต่อไปจะกล่าวถึงการบริหารงานด้วย
 การจัดทำแผนและ โครงการพัฒนาประจำปี การประสานแผน และการดำเนินการตาม โครงการที่
 ได้รับอนุมัติแล้ว

การจัดทำแผนและ โครงการพัฒนาชนบทประจำปี

การจัดทำแผนและ โครงการพัฒนาชนบทเป็นความพยายามร่วมกันระหว่างหน่วยราชการ
 กับองค์กรประชาชนในระดับตำบล-หมู่บ้าน ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิคือ โป้นี้

แผนภูมิที่ 2

ขั้นตอนการปฏิบัติ ในการวางแผนพัฒนาจังหวัด

จากแผนภูมิจะพบว่า หน่วยงานส่วนกลางระดับกระทรวงจะกำหนดกรอบนโยบายประจำปี อันมีพื้นฐานจากนโยบายแผนชนบทของ กชช. เพื่อให้จังหวัดใช้เป็นแนวทางการพิจารณาแผนและจัดทำกรอบนโยบายของจังหวัดเอง เพื่อให้อำเภอ นำไปใช้ต่อไป และในทำนองเดียวกัน หน่วยงานระดับตำบลก็จะใช้กรอบนโยบายระดับอำเภอ เป็นพื้นฐานในการวางแผน

บทบาทขององค์กรชุมชนระดับหมู่บ้านคือ การสะท้อนปัญหาและความต้องการ โดยกระบวนการวางแผนสู่เบื้องบน ที่หน่วยราชการมีกรอบนโยบายและข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2 ค.) ใช้สนับสนุนการวางแผน ดังนั้นจุดสำคัญของการวางแผนที่จะมีความสมจริง เพียงใด จึงเป็นขั้นตอนการวางแผนจากตำบล ไปยังคณะกรรมการพัฒนาอำเภอที่ควรประสานกรอบนโยบายให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของอย่างแท้จริง

การประสานแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด

โดยโครงสร้างแล้ว การประสานแผนจะเกิดขึ้นในทุกระดับของการบริหารงานพัฒนาชนบท ไม่ว่าจะเป็นในชั้นการจัดทำกรอบนโยบาย หรือชั้นการพิจารณาแผนงานและโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะบีบให้หน่วยงานต่าง ๆ มาร่วมกันปฏิบัติงาน

ในระดับตำบลแล้ว หลักการที่กำหนดให้กรรมการ คปต. ทำหน้าที่ช่วยเหลือสภาตำบล ในการวางแผนงานนั้น เป็นหลักการที่ดี ทั้งนี้ จะต้องให้องค์กรเหล่านี้มีข้อมูลที่จำเป็นในการวางแผน เช่น กรอบนโยบายอำเภอ ข้อมูลรายละเอียดโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และข้อมูลสภาพและปัญหาในระดับหมู่บ้าน

การประสานแผนในระดับนี้มีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้ เพราะคำขอการใช้กลไก เช่น องค์กร ในระดับตำบลและในระดับอำเภอ สามารถประสานงานกันโดยร่วมเสนอขอโครงการต่าง ๆ ที่เมื่อได้รับอนุมัติแล้ว จะได้นำมาปฏิบัติในพื้นที่เดียวกัน

การดำเนินงานตามโครงการ เมื่อได้รับอนุมัติ

ขั้นตอนนี้ของระบบการพัฒนาชนบท มีความแตกต่างไปจากลักษณะหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บางโครงการก็มอบอำนาจให้หน่วยงานระดับอำเภอเป็นผู้ดำเนินการ แต่หลาย ๆ โครงการ การดำเนินงานกลับเป็นภารกิจของกอง หรือกรมจากส่วนกลาง ทั้งนี้แม้ว่าโดยหลักการแล้ว เมื่อพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีผ่านการอนุมัติจากรัฐสภาแล้ว กรมต่าง ๆ จะจัดทำแผน

ปฏิบัติการ โครงการประจำปี ที่บรรจุรายละเอียดว่า โครงการใดจะดำเนินการในจังหวัดใด ใช้งบประมาณจำนวนเท่าใด ซึ่งจะส่ง เอกสารนี้ ให้กับจังหวัด เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีของจังหวัดต่อไป ในขณะที่เดียวกัน อำเภอก็จะใช้แผนปฏิบัติการประจำปีของจังหวัด เป็นกรอบจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีของอำเภอ ซึ่ง เอกสารชุดนี้ จะใช้เป็นเครื่องมือในการ เบิกจ่ายงบประมาณ และกำกับ การปฏิบัติงานตาม โครงการ

จะ เห็นว่า การดำเนินงานตาม โครงการใหม่ในระดับตำบลหมู่บ้านนั้น ส่วนใหญ่เป็นภารกิจของหน่วยงานระดับอำเภอ และหน่วยงานระดับตำบลของบางกระทรวง องค์กรหมู่บ้าน ไม่ได้มีบทบาทเกี่ยวข้องมากนัก

โดยสรุปแล้ว รูปแบบและกระบวนการพัฒนาของรัฐในปัจจุบัน เฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชนบท มีการเปลี่ยนแปลง ไปจาก เดิม โดยลดการ เน้นด้านความเจริญเติบโตของ เศรษฐกิจ แต่หัน ไปสนใจการดำเนินงานที่ ให้ประชาชนในชนบท ให้อยู่อย่างมีความสุข มีบริการพื้นฐานขั้นค่าอย่างทั่วถึง คือประชาชนให้เข้าร่วมในการแก้ไข ปัญหา และ เน้นการดำเนินงานในพื้นที่ที่ต้องการแก้ไขเร่งด่วนแตกต่างกัน ทั้งนี้โดยมีการปรับรูปแบบการบริหารงานพัฒนาชนบทใหม่ เอกภาพยิ่งขึ้น

บทที่ 4

ภาพรวมทาง เศรษฐกิจและสังคมของสองหมู่บ้าน

ในบทนี้จะนำเสนอภาพรวมของหมู่บ้านทั้งสองที่นำมาเป็นพื้นที่ศึกษาในโครงการนี้ คือหมู่บ้านปาเต๊ะ ตำบลเจ๊ะบิลัง และหมู่บ้านวังพะเนียด ตำบลเกษตร ทั้งนี้ การนำเสนอจะแยกเป็นรายหมู่บ้าน และในแต่ละหมู่บ้านจะแยกเสนอในส่วนต่อ ไปได้คือ ประวัติของหมู่บ้าน สภาพทางกายภาพ และสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคม ในส่วนสุดท้ายของบทนี้จะ เสนอสรุปเปรียบเทียบตัวแปรที่สำคัญบางตัว

1. บ้านปาเต๊ะ ตำบลเจ๊ะบิลัง

1.1 ประวัติหมู่บ้าน โดยย่อ

บ้านปาเต๊ะ เดิมเป็นบ้านเก่าแก่มิประวัติยาวนานจากการพูดคุยกับผู้สื่อข่าวสารสาธาณสุข (ผสส.) อาสาสมัครสาธาณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และผู้เฒ่าในหมู่บ้านอีก 2-3 คน ผู้ที่ให้ข้อมูลหลักคือแม่ของ ผสส. คนหนึ่งของหมู่บ้าน ซึ่งมีอายุ 95 ปีแล้ว แต่ยังสามารถจดจำเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี ได้ให้ภาพสรุปประวัติหมู่บ้านปาเต๊ะดังนี้

มะแะหา(2) ได้เล่าว่าบ้านปาเต๊ะเป็นชุมชนใหญ่ตั้งมานานแล้ว กล่าวคือเมื่อประมาณ 80 ปีก่อน บ้านปาเต๊ะเป็นที่ตั้งตำบล เรียกตำบลปาเต๊ะ มีคนอาศัยอยู่มาก ชื่อบ้านตั้งขึ้นตามชื่อคนศักดิ์สิทธิ์ชื่อมะเต๊ะ(3) บ้านปาเต๊ะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงเมื่อประมาณ 28 ปีมานี้เอง กล่าวคือเกิดการระบาดของไข้ทรพิษ มีคนตายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนที่เหลือจึงอพยพโยกย้าย ไปอยู่ที่อื่นหมด ยังคงมีบ้านเรือนเหลืออยู่ไม่เกิน 10ครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนของมะแะหาเป็นหนึ่งในครัวเรือนที่ยังคงยืนหยัดอยู่ในหมู่บ้านนี้

ด้วยเหตุที่ชาวบ้านอพยพออกจากบ้านปาเต๊ะเป็นจำนวนมาก จึงทำให้หมู่บ้านเล็กลง ทางราชการจึงเปลี่ยนเป็นหมู่บ้านที่ 3 ขึ้นกับตำบลเจ๊ะบิลัง ในระยะต่อมาชาวบ้านบางคนอพยพกลับ และชาวบ้านจากถิ่นอื่น เช่น กิ่งอำเภอกาบัง จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราชก็โยกย้ายมาอาศัยในหมู่บ้านนี้อีกครั้ง เมื่อประมาณ 30 ปีมานี้เอง

ชาวบ้านปาเต๊ะในอดีตทำการผลิต โดยการทำนาเป็นหลัก ทั้งนี้วิถีทำนาจะใช้ควายไถไปบนพื้นดิน แล้วจึงหยอดข้าวพันธุ์ ไม้ไผ่ไถเพราะยัง ไม่มีการนำ ไถเข้าไผ่ไถ (เป็นวิธีการผลิตในช่วงที่มะแะหาอายุอยู่ในวัยรุ่น) นอกเหนือจากการทำนา ชาวบ้านปาเต๊ะยังมีอาชีพตัด ไม้ให้กับ

นายจ้าง เพื่อส่ง ไปขายยังรัฐบัง ประเทศมาเลเซีย เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีคลอง เชื่อมต่อทะเล ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างบ้านปาเค๊ะและบ้านบันนังบุเลอันเป็นหมู่ที่ 4 ในตำบลเจ๊ะบิลัง

ข้าวเปลือกที่เก็บเกี่ยวได้ ชาวบ้านจะนำสาทำเป็นข้าวสาร โดยทำกับครกสี ข้าวที่เหลือ ก็มักจะขายกันเอง ในหมู่บ้าน หรือ ไปกับา ไปขายที่ตลาดลุง ซึ่งต้องเดินเท้าไปเข้าเยนกลับ มีระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร

ปัจจัยการผลิตสมัยใหม่เพิ่งเริ่มเข้าไปในหมู่บ้านเมื่อประมาณ 20 ปีมานี้เอง กล่าวคือมีการตั้ง โรงสีเล็กขึ้นภายในหมู่บ้านราว ๆ 20 ปีมาแล้ว รถไถนาด้วยมือเข้ามาในหมู่บ้านเมื่อประมาณ 10 ปีก่อนนี้เอง

1.2 สภาพทางกายภาพ

แผนที่สังเขปของหมู่บ้านปาเค๊ะ ได้เสนอไว้ในผนวก ก. บ้านปาเค๊ะมีขนาดประมาณ 15 ตารางกิโลเมตร เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่บนพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล ลักษณะของพื้นที่เป็นที่เนินย่อม ๆ โดยมีคลองหลักคือคลองปาเค๊ะ ไหลผ่านหมู่บ้าน ซึ่งจะ ไปเชื่อมกับคลองทาวัวอันเป็นคลอง เชื่อมติดต่อกับทะเลอันดามัน

พื้นที่รอบ ๆ ลำคลองปาเค๊ะจะเป็นป่าจาก และรอบ ๆ หมู่บ้านจะเป็นสวนยางสลักกับป่าไผ่ ในส่วนพื้นราบจะเป็นทุ่งนา อาณาเขตของบ้านปาเค๊ะติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ทิศเหนือติดกับ ตำบลสาคร กิ่งอำเภอท่าแพ ทิศตะวันออกติดกับตำบลควนโพธิ์ ทิศใต้ติดตำบลบ้านควน และหมู่ที่ 5 บ้านลุง ตำบลเจ๊ะบิลัง และทิศตะวันตกติดกับหมู่ที่ 4 บ้านบันนังบุเล ตำบลเจ๊ะบิลัง

บ้านปาเค๊ะสามารถติดต่อกับภายนอก โดยทางน้ำ ได้ด้วยคือ คลองทาวัว และทางบกมีถนนเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) เชื่อมหมู่บ้านที่ 4 บ้านบันนังบุเลผ่านกลางหมู่บ้านไปเชื่อมกับตำบลควนโพธิ์ และตำบลบ้านควน เป็นถนนที่สามารถใช้สัญจรได้ตลอดปี นอกจากนี้ยังมีถนนซอยอีกสองสาย หอดพาดขวางหมู่บ้านจากทางทิศใต้ ไปยังทิศเหนืออันเป็นทางสัญจรที่ไปได้เกือบตลอดปี ยกเว้นในฤดูฝน บางช่วงอาจสัญจรไม่มาลำบากอยู่บ้าง

1.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ข้อมูลจากสถานีอนามัยบ้านปาเค๊ะปี พ.ศ. 2530 ชี้ว่าบ้านปาเค๊ะมีจำนวนครัวเรือนอยู่ 118 ครัวเรือน ประชากรแยกเป็นชาย 247 คน และหญิง 242 คน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางสังคมต่าง ๆ ในหมู่บ้านมีดังนี้ คือ มีมัสยิด 1 แห่ง สร้างมาประมาณ 20 ปี มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 โรงเรียน โดยมีนักเรียนทั้งสิ้น 195 คน

ส่วนบริการทางค้ำสุภากันั้น มีสภานีออนามัยหนึ่งแห่ง รับผิดชอบให้บริการสาธารณสุขค้ำต่าง ๆ แก่ประชากรทั้งหมด 3 และหมู่ที่ 4 โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 1 คน และผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) อีก 6 คน ช่วยเหลืองานสาธารณสุขมูลฐานของทางราชการ

อย่างไรก็ตาม สภากางสังคมและเศรษฐกิจค้ำอื่น ๆ ของบ้านปาเตะที่จะขำเสนอต่อไปเป็นผลจากการเข้าสำรวจครัวเรือนจำนวน 78 ครัวเรือน หรือร้อยละ 66 ของครัวเรือนทั้งหมด ผลการสำรวจจะเสนอในตอนต่อไป โดยแบ่งแยกเป็นข้อมูลทั่วไปข้อมูลค้ำอาชีพและรายได้ และข้อมูลค้ำการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมค้ำ ๆ

1.3.1 ลักษณะทั่วไปของประชากรจากการสำรวจ

จากการสัมภาษณ์ครัวเรือนจำนวน 78 ครัวเรือน พบว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามเป็นชาย 47 คน (ร้อยละ 60) และเป็นผู้หญิง 31 คน (ร้อยละ 40) คนเหล่านี้แสดงตัวเองว่านับถือศาสนาอิสลาม 64 คน (ร้อยละ 82) ศาสนาพุทธ 13 คน (ร้อยละ 17) และไม่ระบุ 1 คน

เมื่อจำแนกอายุผู้ตอบแบบสอบถาม จะได้ภาพการกระจายตามตารางที่ 4.1 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาเป็นคนที่อยู่ในวัยหนุ่ม ทั้งจะพบว่าเกินครึ่งหนึ่งของผู้ตอบมีอายุค้ำกว่า 40 ปี

ตารางที่ 4.1 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
ค้ำกว่า 20 ปี	3	3.8
21 - 30 ปี	25	32.1
31 - 40 ปี	19	24.4
41 - 50 ปี	13	16.7
51 - 60 ปี	13	16.7
61 ขึ้นไป	5	6.4
รวม	78	100.0

นอกจากกลุ่มอายุของผู้ตอบแบบสอบถามจะอยู่ในวัยทำงานเป็นส่วนใหญ่แล้ว เมื่อพิจารณาถึงขนาดครัวเรือน พบว่า ขนาดครัวเรือนเฉลี่ยคือ 5 คนต่อครัวเรือน

ตารางที่ 4.2 แสดงถึงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนจากครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถาม 78 ครัวเรือน ซึ่งพบว่า เกือบร้อยละ 70 ของครัวเรือนเป็นครัวเรือนที่มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 4-6 คน และครัวเรือนขนาดใหญ่ คือมีผู้อยู่อาศัยเกินกว่า 10 คน มีเพียง 3 ครัวเรือนเท่านั้น

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน

จำนวนผู้อยู่อาศัย (คน)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1 - 3	11	14.1
4 - 6	54	69.2
7 - 9	10	12.9
10 - 12	3	3.8
รวม	78	100.00

นอกจากสอบถามถึงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดแล้ว ยังสอบถามในรายละเอียดว่า ครัวเรือนนั้นเป็นครัวเรือนเดี่ยวคือมีเพียง 1 ครอบครัว หรือเป็นครัวเรือนขยาย ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่มีครอบครัวอยู่ร่วมกันเกินกว่า 1 ครอบครัวขึ้นไป จากการสำรวจพบว่ามีเพียง 4 ครัวเรือน (ร้อยละ 5) เท่านั้นที่มีครอบครัวที่สองอาศัยอยู่ด้วย

ตารางที่ 4.3 แสดงถึงขนาดของสมาชิกครัวเรือนในครอบครัวที่ 1 ซึ่งมีการกระจายคล้ายกับการกระจายของขนาดสมาชิกครัวเรือนในครัวเรือนทั้งหมด

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครอบครัวที่ 1

จำนวนผู้อยู่อาศัย (คน)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1 - 3	15	19.5
4 - 6	52	67.5
7 - 9	8	10.4
10 - 12	2	2.6
รวม	77	100.00

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาต่อไปเพื่อที่ว่า หัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาเป็นคนเกิดในพื้นที่บ้านป่าเต๊ะหรือเกิดที่อื่น พบว่า มีผู้ตอบเพียง 20 คน (ร้อยละ 25.6) ที่เป็นคนที่เกิดในบ้านป่าเต๊ะ อีก 58 คน (ร้อยละ 74.4) ตอบว่าเกิดที่อื่น และเมื่อถามผู้ที่เกิดจากถิ่นอื่นต่อไปอีกว่าย้ายมาอยู่ที่บ้านป่าเต๊ะนานเพียงใด พบว่าส่วนใหญ่คือร้อยละ 72.4 ตอบว่า ย้ายมาอยู่บ้านป่าเต๊ะนานเกิน 10 ปีขึ้นไป ตารางที่ 4.4 แสดงถึงร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามที่แจ้งว่าย้ายเข้ามาอยู่บ้านป่าเต๊ะนานเท่าใดแล้ว

ตารางที่ 4.4 แสดงระยะเวลาการย้ายถิ่นเข้าอยู่อาศัยในบ้านป่าเต๊ะ

เวลา (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 5 ปี	8	15.5
5 - 10 ปี	7	12.1
10 - 15 ปี	12	20.7
15 ปีขึ้นไป	30	51.7
รวม	58	100.0

1.3.2 ลักษณะการประกอบอาชีพ

ลักษณะการประกอบอาชีพของชาวบ้านปาเค๊ะชี้ว่า หมู่บ้านนี้เป็นสังคมเกษตรกรรม กล่าวคือ เมื่อให้ระบุอาชีพหลัก อันหมายถึงอาชีพที่ใช้เวลาในอาชีพนั้นมากที่สุด พบว่าส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพการทำสวนยาง กล่าวคือ 57 ครัวเรือน (ร้อยละ 73.1) ประกอบอาชีพทำสวนยาง มีเพียง 10 ครัวเรือน (ร้อยละ 12.8) มีอาชีพทำนาและเมื่อให้ระบุถึงอาชีพรอง โดยสามารถระบุได้หลายอาชีพ ปรากฏว่าการทำนาเป็นอาชีพรองมากถึง 38 ราย (ร้อยละ 48.7) ผู้ที่ตอบว่าทำสวนยางมี 8 ราย (ร้อยละ 10.3) และผู้ที่ตอบว่ามีอาชีพรองมากกว่า 1 อาชีพ มีอาชีพทำสวนและทำการประมง 4 ราย (ร้อยละ 5.1) ทำนาและทำการประมง 4 ราย (ร้อยละ 5.1) นอกนั้นระบุอาชีพรองอื่น ๆ เช่น รับจ้าง ทำพืชผัก สวนครัว เป็นต้น

1.3.3 การถือครองที่ดิน

เมื่อสอบถามถึงการถือครองที่ดิน โดยจำแนกระหว่างที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หลักฐาน การถือครอง ที่เช่าผู้อื่น และที่ดินที่พ่อ-แม่ หรือญาติให้ทำกิน พบว่ามีเพียง 15 ครัวเรือนที่มีหลักฐานกรรมสิทธิ์หรือการถือครอง โดยมีพื้นที่ระหว่าง 4 ไร่ ถึง 30 ไร่ ซึ่งแสดงว่าอีก 63 ราย เป็นเจ้าของที่ดินที่ไม่มีหลักฐานการถือครอง หรือ ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและข้อเท็จจริงที่ได้รับจากการสอบถามชาวบ้านคือ พื้นที่ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านปาเค๊ะ เป็นพื้นที่ในเขตป่าสงวน ซึ่งประกาศเป็นเขตป่าสงวนตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 แห่งสยาม

นอกจากนี้หลายรายที่ตอบว่าเช่าผู้อื่นทำกิน หรือ ไม่ก็พ่อแม่หรือญาติให้ใช้ทำกิน ซึ่งในกรณีแรกมี 6 ราย และในกรณีที่สองมี 13 ราย

ตารางที่ 4.5 แสดงถึงจำนวนผู้หมักดินเพื่อทำประโยชน์

ขนาดที่ดิน (ไร่)	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 10 ไร่	24	38.7
11 - 20 ไร่	22	35.4
21 - 30 ไร่	11	17.7
31 - 40 ไร่	3	4.8
41 - 80 ไร่	2	3.4
รวม	62	100.0

จากตารางมีข้อสังเกตคือ ครุว์เรือนในบ้านป่าเต็งมีที่ดินทำกินเป็นแปลงขนาดเล็ก กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะมีที่ดินต่ำกว่า 30 ไร่ ซึ่งมีอยู่ 57 ราย (ร้อยละ 90)

1.3.4 ทรัพย์สินอื่น ๆ

เพื่อต้องการทราบว่าครุว์เรือนในบ้านป่าเต็งมีทรัพย์สินอื่น ๆ ทั้งที่จำเป็นต่อการครองชีพ และทรัพย์สินที่แสดงความทันสมัย จึงมีการใช้แบบตรวจสอบรายการของทรัพย์สินในครุว์เรือนประกอบการสัมภาษณ์ด้วย ผลปรากฏดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.6 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงทรัพย์สินในครัวเรือน

ทรัพย์สิน	มี	ร้อยละ	ไม่มี	ร้อยละ
วิทยุ	38	49.4	39	50.6
โทรทัศน์	26	33.8	51	66.2
จักรเย็บผ้า	3	3.9	74	96.1
รถจักรยาน	36	46.8	41	53.2
เครื่องรีดขางแผ่น	21	27.3	56	72.7
ตู้เย็น	2	2.6	75	97.6
รถไถนา	14	18.2	63	81.8
รถยนต์	2	2.6	74	97.4
รถจักรยานยนต์	44	57.1	33	42.9
เรือติดเครื่องยนต์	13	16.9	64	83.1
อื่น ๆ	11	14.5	65	85.5

ข้อมูลจากตารางสะท้อนว่า ทรัพย์สินที่จำเป็นต่อการผลิต เช่น เครื่องจักรรีดขางแผ่น รถไถนา เรือยนต์ มีใช้อยู่บางครัวเรือนเท่านั้น ผู้ที่ขาดปัจจัยการผลิตคงใช้วิธีเช่ารถไถนาหรือไม้ก็ร่วมใช้เครื่องรีดขางแผ่นกับผู้อื่น

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือ ทรัพย์สินที่แสดงถึงความทันสมัย เช่น วิทยุ โทรทัศน์ มีหลายครัวเรือนที่จัดซื้อไว้ใช้ นอกจากนี้ก็เป็นทรัพย์สินที่จำเป็นในการติดต่อคมนาคมคือ รถจักรยาน และรถจักรยานยนต์ พบว่าเกินครึ่งของครัวเรือนที่ออกแบบสอบถามมีทรัพย์สินเหล่านี้ใช้ อนึ่ง นอกจากทรัพย์สินที่ระบุรายการในแบบสอบถามแล้ว ยังมีผู้ตอบเพิ่มเติมว่ามีทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น มีพัดลม กะทะ ไฟฟ้า หม้อหุงข้าว ไฟฟ้า ฯลฯ อยู่หลายราย ซึ่งข้อเท็จจริงปรากฏว่า บ้านบาเคะเพียงจะมีไฟฟ้าใช้เมื่อ พ.ศ. 2529 นี้เอง

1.3.3 รายได้ของครัวเรือน

สภาพทาง เศรษฐกิจของหมู่บ้านนอกจากดูจากทรัพย์สิน การถือครองที่ดินแล้ว ข้อมูลด้านรายได้จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญที่จะบอกถึงฐานะทาง เศรษฐกิจของชาวบ้าน ข้อมูลรายได้ของครัวเรือนที่ทอนแบบสอบถามประกอบไปด้วย รายได้จากภาคเกษตรอันเป็นผลผลิตต่าง ๆ โดยให้ผู้ตอบแจงปริมาณผลผลิตเป็นรายการแล้วจึงแปลงเป็นตัวเงิน และรายได้นอกภาคเกษตร ได้แก่ รายได้จากเงินเดือน การรับจ้าง การค้าขาย เป็นต้น ตารางที่ 4.7 แสดงถึงรายได้ของครัวเรือนที่ทอนแบบสอบถาม โดยแยก เสนอเป็นรายได้รวมของครัวเรือน และรายได้ของแต่ละครัวเรือนในครัวเรือนนั้น ๆ

ตารางที่ 4.7 แสดงรายได้ของครัวเรือนบ้านป่าเคะ

หน่วย : บาท

รายการ	รายได้มัธยฐาน	รายได้เฉลี่ย
รายได้รวมทั้งครัวเรือน	32,563.50	39,637.72
รายได้ครอบครัวที่ 1		
ในภาคเกษตร	27,280.00	34,433.06
นอกภาคเกษตร	11,700.00	16,160.48
รวม	31,530.00	38,137.20
รายได้ครอบครัวที่ 2		
ในภาคเกษตร	28,030.00	28,315.00
นอกภาคเกษตร	9,180.00	9,180.00
รวม	10,370.00	24,488.00

หมายเหตุ : รายได้ครอบครัวที่ 2 มีจำนวนเพียง 5 ครัวเรือนเท่านั้น

1.4 สภาพทางสังคมของหมู่บ้าน

นอกจากการซักถามถึงการประกอบอาชีพและรายได้ สภาพทางสังคมของหมู่บ้านบางลักษณะ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมในหมู่บ้าน การติดต่อระหว่างครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เหล่านี้ก็ช่วยให้เรามองภาพของหมู่บ้าน ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.4.1 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม

จากการถามว่า หัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกในครัวเรือนเป็นสมาชิกกลุ่มหรือองค์กรใด ๆ บ้างหรือไม่ พบว่ามีอยู่ 36 ราย (ร้อยละ 46.8) ตอบว่า เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม หรือกลุ่มทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน และมีอีก 41 ราย (ร้อยละ 53.2) ตอบว่า ไม่ได้เป็นสมาชิกองค์กรใด ๆ เลย สำหรับผู้ที่ตอบว่าเป็นสมาชิกกลุ่ม ได้ระบุว่า เป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน อาทิเช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร เป็นกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

เมื่อสอบถามต่อไปว่า กิจกรรมทางสังคมที่เข้าไปร่วมนั้น เป็นกิจกรรมด้านใดบ้าง พบว่ามีผู้ตอบว่า เข้าร่วมกิจกรรมด้านต่าง ๆ ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.8 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.8 แสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน

บทบาทหน้าที่	จำนวน	ร้อยละ
บริจาคทรัพย์สินของให้ส่วนรวม	5	6.4
ทำกิจกรรมที่เป็นงานส่วนรวม	10	12.8
ทำกิจกรรมหลาย ๆ ด้านคละกัน ไป		
(1) บริจาคทรัพย์สินและทำงานส่วนรวม	39	50.0
(2) บริจาคทรัพย์สิน ทำงานส่วนรวมและจัดตั้งกลุ่มหรือสร้างความสามัคคี	11	14.1
(3) มีบทบาทหน้าที่อื่นเพิ่มเติมคือ เผยแพร่ข่าวสารความรู้ และประสานงานกับทางราชการ	3	3.8
(4) ไม่ตอบ	10	12.9
รวม	68	100.0

หมายเหตุ : คอบได้หลายค่าคอบ

นอกเหนือไปจากการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ยังสอบถามถึงการไปขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน และเรื่องที่ไปขอความช่วยเหลือบ่อยที่สุด พบว่ามี 40 ราย (ร้อยละ 51.3) ที่ไปขอความช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อมีปัญหา และอีก 38 ราย (ร้อยละ 48.7) ตอบว่าไม่ไปขอความช่วยเหลือจากที่ใดเลย

ในกลุ่มผู้ที่ตอบว่าเคยไปปรึกษาและขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นนั้น พบว่ามี 21 ราย ไปปรึกษาเรื่องการทำมาหากินจากผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่เกษตรตำบลและเรื่องการเจ็บป่วยเป็นโรคที่ไปขอคำปรึกษาหรือลงมือทำซึ่งมีอยู่ 16 ราย โดยระบุว่าส่วนมากไปหาเจ้าหน้าที่อนามัยมีอยู่เพียง 2 ราย ที่บอกว่าไปปรึกษาผู้ใหญ่บ้านเรื่องคดีความ

1.4.2 การรับข่าวสาร

เพื่อต้องการรู้ว่าชาวบ้านเขาจะรับข่าวสารจากภายนอก โดยแหล่งข่าวสารอะไรบ้าง จึงตั้งคำถามให้ตอบว่า รับข่าวสารภายนอกจากแหล่งใดบ้าง ตารางที่ 4.9 แสดงความถี่ของแหล่งข่าวสารจำแนกตามสื่อต่าง ๆ

ตารางที่ 4.9 แสดงแหล่งข่าวสารจากภายนอก

ชนิดของสื่อ	จำนวน	ร้อยละ
โทรทัศน์	9	19.2
วิทยุ	12	25.5
หนังสือพิมพ์	-	-
ร้านค้าแพ	1	2.1
มัสยิด	5	10.6
มากกว่า 1 แหล่ง		
(1) วิทยุ โทรทัศน์	10	21.3
(2) วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์	5	10.6
(3) วิทยุ โทรทัศน์ และจากมัสยิด	5	10.6
รวม	47	99.9

เมื่อสอบถามต่อไปว่า การรับข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าวนั้นสนใจเรื่องใดมากที่สุด โดยให้ระบุมาเพียงเรื่องเดียว พบคำตอบที่น่าสนใจดังแสดงไว้ในตารางที่ 4.10 ดังนี้

ตารางที่ 4.10 แสดงเรื่องที่น่าสนใจมากที่สุดจากข่าวสารภายนอก

เรื่องที่น่าสนใจ	จำนวน	ร้อยละ
ข่าวราชการ - การเมือง	33	44.0
ข่าวเศรษฐกิจ	4	5.3
ข่าวบันเทิง	30	40.0
ข่าวด้านอื่น ๆ (ศาสนา)	8	10.7
รวม	75	100.0

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ชาวบ้านบาเต๊ะให้ความสนใจข่าวราชการ-การเมือง พอ ๆ กับข่าวบันเทิง ในขณะที่ข่าวด้านเศรษฐกิจได้รับความสนใจน้อยผิดปกติ

1.4.3 การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง

สภาทางการเมือง เช่นการไปใช้สิทธิต่าง ๆ ในทางการเมือง การรับรู้เรื่องเกี่ยวกับราชการของหมู่บ้าน และปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ จะช่วยให้มองภาพของหมู่บ้านในอีกมิติหนึ่งกระจ่างยิ่งขึ้น คำถามในส่วนนี้จึงเริ่มจากการสอบถามว่า ปัจจุบันบ้านบาเต๊ะมีปัญหอะไรบ้าง พบว่า มีผู้ให้ความเห็น 61 ราย ปัญหาที่ระบุน้อยที่สุดคือ การลักขโมย ซึ่งมีผู้ตอบ 25 ราย (ร้อยละ 40.9) และบอกว่าภายในหมู่บ้านมีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านมีผู้ตอบ 18 ราย (ร้อยละ 29.5) ส่วนที่เหลือบอกว่ามีปัญหอื่น ๆ เช่น น้ำไม่พอใช้ ปัญหาสาธารณสุข และมีปัญหาโรคพิษ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี เมื่อถามถึงวิถีแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง กลับพบว่ามีเพียง 5 ราย ที่ให้ความเห็น โดยเสนอให้ผู้อาวุโสหรือตำรวจเข้าแก้ไข มีผู้ที่ไม่ให้ความเห็นอีก 13 ราย

เพื่อย้ำว่าการแก้ไขความขัดแย้งต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของใคร หรือมีวิธีการอย่างไรบ้าง จึงมีคำถามต่อเนื่อง ไปอีกว่า ในกรณีเกิดการขัดแย้งระหว่างครัวเรือนแล้ว ใครเป็นผู้แก้ไข ซึ่งพบว่า ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลหลักที่ต้องมีบทบาทแก้ไขความขัดแย้ง

ตารางที่ 4.11 แสดงผู้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างครัวเรือน

ผู้แก้ไข/วิธีแก้ไข	จำนวน	ร้อยละ
ปรึกษาตนเองเพื่อแก้ไข	9	11.5
ผู้ใหญ่บ้าน	32	41.0
ผู้มีอาวุโส	4	5.1
กำนัน	5	6.4
โต๊ะครู	9	11.5
ไม่มีความเห็น	19	24.5
รวม	78	100.0

1.4.4 การรับรู้เกี่ยวกับองค์กรปกครอง

ในการสอบถามถึงการรับรู้ของชาวบ้านเกี่ยวกับองค์กรปกครอง ใช้คำถาม 2 คำถาม เพื่อตรวจสอบการรับรู้เกี่ยวกับองค์กรทางการเมืองการปกครองที่ใกล้ชิดชาวบ้านมากที่สุด คำถามแรกคือคำถามว่ารู้จักสภาตำบลหรือไม่ คำตอบที่ได้ปรากฏว่า มีผู้รู้จักสภาตำบลเพียง 27 ราย (ร้อยละ 34.6) อีก 51 ราย (ร้อยละ 65.4) ตอบว่าไม่รู้จัก นอกจากนี้ในกลุ่มที่ตอบว่ารู้จักสภาตำบล สามารถระบุชื่อกรรมการสภาตำบลได้ไม่เกินครึ่งหนึ่ง

แต่เมื่อถามถึงกรรมการหมู่บ้าน พบว่ามี 56 ราย (ร้อยละ 71.8) ที่ตอบว่ารู้จักมีเพียง 22 ราย (ร้อยละ 28.2) ที่ตอบว่าไม่รู้จัก และบรรดาผู้ที่ตอบว่ารู้จักส่วนใหญ่ระบุชื่อกรรมการได้ถูกต้องอย่างน้อยหนึ่งชื่อได้ อนึ่งต่อคำถามการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง พบว่ามีผู้ตอบถึง 71 ราย (ร้อยละ 91) ที่ตอบว่าเคยไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง มีเพียง 7 ราย ที่ตอบว่าไม่ได้ไปใช้สิทธิ อย่างไรก็ตามการที่ผู้ตอบว่าไปใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก เนื่องจากข้อเท็จจริงมีว่า ในหมู่บ้านนี้เพิ่งมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านแทนผู้ใหญ่บ้านคนเก่าที่เกษียณอายุ เมื่อ 3 เดือนที่ผ่านมา ก่อนเข้าทำการศึกษาหมู่บ้านนี้เท่านั้นเอง

2. บ้านวังพะเนียด ตำบลเกษศรี

2.1 ประวัติหมู่บ้าน ไชยย่อ

ประวัติของบ้านวังพะเนียด ได้จากการคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้อาวุโสอีก 2 คน บ้านวังพะเนียดปัจจุบันเป็นชื่อรวมที่ใช้เรียกพื้นที่สองคุ้ม คือบ้านวังพะเนียดอันเป็นที่ตั้งเขา และบ้านบ่อลัดอันเป็นที่ราบ ไกลจากเข้างอกมา เป็นหมู่บ้านที่เพิ่งแยกตัวออกมาพร้อมกับอีก 4 หมู่บ้านจากตำบลบ้านควน แล้วตั้งเป็นตำบลใหม่ชื่อ ตำบลเกษศรี

การตั้งบ้านเรือนของบ้านวังพะเนียดคาดว่าจะมีอายุไม่เกิน 50 ปี ทั้งนี้เพราะแม่ของผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันกล่าวว่า ตนเองย้ายจากจังหวัดพัทลุงมาตั้งบ้านเรือนเมื่อประมาณ 37 ปีมาแล้ว ซึ่งในเวลานั้นมีบ้านเรือนตั้งอยู่แล้วเพียง 7-8 ครัวเรือน

ชื่อวังพะเนียด ได้จากการเรียกขานการสร้างพะเนียดจับช้างป่า ซึ่งสร้างคอกกับเข้างอก เมื่อ 50-60 ปีมาแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากในเขตนี้มีช้างป่าจำนวนมาก พร้อมทั้งมีภูมิประเทศเหมาะในการล้อมจับช้าง

การอพยพของชาวบ้านจากถิ่นอื่นเข้ามาอยู่ในบ้านวังพะเนียด แยกกล่าวได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มชาวไทยมุสลิมจะเป็นพวกที่ย้ายมาจากตำบลบ้านควนและตำบลใกล้เคียง และกลุ่มชาวไทยพุทธ ซึ่งเป็นผู้ที่อพยพจากจังหวัดอื่น เช่น จากจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช

สภาพการผลิตของชาวบ้านวังพะเนียดในอดีตนั้น มีการทำนาเป็นหลัก บลู่พืชผัก และล่าสัตว์ป่าเสริม โดยการทำนาจะเป็นนาปีอาศัยน้ำฝน ใช้แรงงานควายเป็นหลัก ในฤดูน้ำดำ ส่วนในด้านการแปรรูปผลผลิตนั้นนิยมใช้ตำข้าวเปลือกด้วยครกกระเดื่อง ทั้งนี้โดยเจ้าของครกกระเดื่องจะหักข้าวไว้ 3 ลิตรต่อข้าวเปลือกจำนวน 3 ปีบ ข้าวสารที่เหลือจากการใช้บริโภคนครวเรือนจะนำไปขายที่ตลาดกาเนะ ซึ่งมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร

เครื่องมือการผลิตสมัยใหม่คือ โคนาติค เครื่องยนต์ เพิ่งเริ่มเข้ามาในหมู่บ้านเมื่อประมาณ 15 ปีมาเอง เช่นเดียวกับโรงสีเส็กในหมู่บ้าน โรงสีเส็กโรงแรกตั้งเมื่อประมาณ 15 ปีมาแล้วเช่นกัน

ส่วนสภาพการถือครองที่ดินนั้น ในระยะเริ่มต้นของการตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะจับจองที่ดินว่างเปล่ากันเอง ต่อจากนั้นก็ขอหลักฐานการถือครองคือ สค.1 และ เมื่อ พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา ชาวบ้านก็ได้หลักฐานเป็น นส.3 แทน

2.2 สภาพทางกายภาพ

บ้านวังพะเนียดตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเชิงเขา ระหว่างเขาเกษศรี เขาวังพะเนียด และเขาหอบเคย (โบราณคูแผนที่สังเขปในผนวก ก.) หมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 8 ตารางกิโลเมตร มีลำคลองวังพะเนียด ไหลผ่านหมู่บ้านทางซีกใต้ โดย ไหลจากค้ำนทิศตะวันออก ไปทางทิศตะวันตก ซึ่งต่อมา ได้มีการจัดสร้างฝายน้ำล้นและคลองส่งน้ำ เพื่อนำน้ำมาใช้ในการเกษตร ได้กว้างขวางขึ้น ส่วนซีกเหนือของหมู่บ้านเป็นคลองส่งน้ำสายใหญ่ของการชลประทานคุสณ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นทุ่งนา และมีป่าหน้ำสูง ป่าโปร่งสลับแซมกระจายกันอยู่ อาณาเขตของบ้านวังพะเนียดติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ดังนี้

ค้ำนทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดกับภูเขาวังพะเนียด และเขาหอบเคยของเทือกเขาสันกาลาคีรี

ค้ำนทิศเหนือจรดหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 3 ตำบลเกษศรี

ค้ำนทิศตะวันตก จรดเขตหมู่ที่ 8 บ้านท่าจัน ตำบลคลองขุด

เส้นทางคมนาคมติดต่อเข้า-ออกของบ้านวังพะเนียดมีหลายเส้นทาง กล่าวคือ เส้นทางหลัก เป็นถนนชนบทเลียบบคลองชลประทานแล้วเชื่อมต่อกับถนนในหมู่ที่ 3 โดยสะพานข้ามคลอง ไบออกทางหลวงแผ่นดินสายสตูล-รัศมิ และอีก เส้นทางหนึ่ง เป็นถนนชนบทไปเชื่อมกับถนนหมู่ที่ 8 บ้านท่าจัน ซึ่ง ไปเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินสายสตูล-รัศมิทางค้ำนทิศตะวันออกของสนามบินจังหวัดสตูล

ส่วนเส้นทางติดต่อภายในหมู่บ้านนั้น มีเส้นทางหลักคือถนนชนบทแยกจากถนนเลียบบคลองชลประทานคุสณ ไปยังกลุ่มบ้านค้ำนในเลียบบคลองวังพะเนียด แล้ว ไปเชื่อมต่อกับคันดินลำคลองส่งน้ำของฝายน้ำล้นวังพะเนียด เส้นทางสัญจร เหล่านี้สามารถใช้สัญจร ได้ตลอดปี

2.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

เนื่องจาก ไม่อาจรวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนในบ้านวังพะเนียด ทั้งนี้เพราะมีหลายครัวเรือน ได้ย้ายข้ามแดนไปทำงานในประเทศมาเลเซีย การเสนอสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จึงเสนอข้อมูลจากการสำรวจครัวเรือน จำนวน 79 ครัวเรือน จากครัวเรือนทั้งหมด 115 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 69 ของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน

2.3.1 ลักษณะทั่วไปทางประชากร

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาจำนวน 79 ราย จำแนกออกเป็นเพศชาย 54 คน (ร้อยละ 68.4) และเป็นเพศหญิง 25 คน (ร้อยละ 31.6) เมื่อแยกดูการนับถือศาสนา พบว่า มีผู้นับถือศาสนาอิสลาม 43 ราย (ร้อยละ 54.4) และนับถือศาสนาพุทธ 36 ราย (ร้อยละ 45.6) ตารางที่ 4.12 แสดงกลุ่มอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.12 แสดงอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	4	5.1
21 - 30 ปี	20	25.3
31 - 40 ปี	28	35.4
41 - 50 ปี	9	11.4
51 - 60 ปี	12	15.2
60 ขึ้นไป	6	7.6
รวม	79	100.0

ข้อมูลจากตาราง ได้ชี้ว่าส่วนใหญ่ของผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุต่ำกว่า 40 ปี กล่าวคือ มีอยู่ถึงร้อยละ 65.8 ซึ่งแสดงว่าหัวหน้าครัวเรือนของหมู่บ้านวังพะเนียดยังอยู่ในวัยหนุ่ม

เมื่อสอบถามต่อไปถึงระดับการศึกษาชั้นสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน หรือภรรยา พบว่ามีอยู่ 49 ราย (ร้อยละ 62.0) จบชั้นประถมศึกษาที่ 4 และผู้ที่อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้มีจำนวน 11 คน (ร้อยละ 13.9) นอกนั้นจบการศึกษาระดับอื่น ๆ เช่น จบ ป.7 มศ. 3 หรือจบการศึกษาผู้ใหญ่

แม้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามจะอยู่ในวัยหนุ่ม เมื่อสอบถามถึงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน พบว่าส่วนใหญ่ไม่ใช่ครัวเรือนขนาดเล็ก กล่าวคือ ครัวเรือนเฉลี่ยเท่ากับ 5.54 คน โดยที่ครัวเรือนขนาดเล็ก คือมีผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน 1-3 คน มีเพียง 14 ราย (ร้อยละ 17.7) เท่านั้น ตารางที่ 4.13 แสดงการกระจายของจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนขนาดต่าง ๆ

ตารางที่ 4.13 แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน

จำนวนผู้อยู่อาศัย (คน)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
1 - 3	14	17.7
4 - 6	43	54.4
7 - 9	19	24.1
10 - 12	3	3.8
รวม	79	100.0

นอกจากบ้านวังพะเนียด จะมีขนาดครัวเรือนอยู่ในขนาดปานกลางแล้ว เมื่อพิจารณาถึงจำนวนครอบครัวที่รวมอยู่ในหนึ่งครัวเรือน พบว่ามีเพียง 4 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีผู้อยู่อาศัย 2 ครอบครัวขึ้นไป และครอบครัวที่สองจะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก คือมีสมาชิก 2 คน มีอยู่ 2 ครอบครัว และมีสมาชิก 3 คนมีอยู่ 2 ครอบครัว ซึ่งคาดได้ว่าครอบครัวเหล่านี้เป็นครอบครัวใหม่คงรอแยกตัวออกจากครอบครัวของพ่อแม่

การย้ายถิ่นของประชากร ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านวังพะเนียดเป็นผู้ที่เกิด ณ ที่อื่นก่อน แล้วอพยพมาอาศัยอยู่ที่บ้านวังพะเนียด กล่าวคือ เกิด ณ ที่อื่น 48 ราย (ร้อยละ 61.5) และเกิดที่บ้านวังพะเนียด 30 ราย (ร้อยละ 38.5) เมื่อสอบถามถึงสถานที่เกิด ณ จังหวัดอื่น พบว่าเกิดที่จังหวัดพัทลุง 16 ราย และจังหวัดสงขลา 14 ราย ที่เหลือมาจากตำบลหรืออำเภออื่น ๆ ของจังหวัดสตูล

พิจารณาต่อ ไปถึงระยะเวลาที่ย้ายถิ่นมาอยู่บ้านวังพะเนียด พบว่าส่วนใหญ่ย้ายมาอยู่มาแล้ว ตารางที่ 4.14 แสดงระยะเวลาของการย้ายมาจากถิ่นอื่นของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.14 แสดงระยะเวลาการย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยในบ้านวังพะเนียด

เวลา (ปี)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5 ปี	11	22.4
5 - 10 ปี	5	10.2
10 - 15 ปี	8	16.3
15 ปีขึ้นไป	25	51.0
รวม	49	100.0

เมื่อพิจารณาระยะเวลาของการย้ายจากถิ่นมาอยู่ที่นี่ พบว่าผู้ที่ย้ายมา 15 ปีขึ้นไปมีมากที่สุด (ร้อยละ 51.0) ต่ำกว่า 5 ปี มีจำนวนรองลงมาคือ (ร้อยละ 22.4) ที่ย้ายมาในระยะเวลา 10-15 ปี และ 5-10 ปี มีจำนวนร้อยละ 16.3 และร้อยละ 10.2 ตามลำดับ

2.3.2 ลักษณะการประกอบอาชีพ

เมื่อสอบถามถึงอาชีพหลักของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า 75 ราย (ร้อยละ 94.9) ตอบว่าประกอบอาชีพทำนา มีเพียง 2 ราย (ร้อยละ 2.5) ตอบว่าทำสวนยาง ที่เหลือประกอบอาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงอาชีพรอง ซึ่งแต่ละครัวเรือนอาจมีอาชีพ

รอง ได้หลายด้าน พบว่าการทำสวนยาง ไร่จ้าง และปลูกพืชผักสวนครัว เป็นอาชีพรองที่มีจำนวน ใกล้เคียงกัน มีอยู่ 18 ราย (ร้อยละ 24.1) พบว่ามีอาชีพรองมากกว่า 1 อาชีพ

2.3.3 การถือครองที่ดิน

การสำรวจการถือครองที่ดิน พบว่ามี 65 ครัวเรือน ที่ถือครองที่ดินทั้งหมดหลักฐาน อีก 11 ครัวเรือนแจ้งว่าเช่าที่ผู้อื่นทำ และอีก 14 ครัวเรือนบอกว่า พ่อแม่หรือญาติให้ทำกัน ตารางที่ 4.15 ข้างล่าง เสนอขนาดการถือครองที่ดินทั้งหมดหลักฐานเป็นกรรมสิทธิ์หรือการถือครองที่ไม่มีกรรมสิทธิ์

ตารางที่ 4.15 แสดงถึงจำนวนผู้ที่มีที่ดินเพื่อทำประโยชน์

ขนาดที่ดิน (ไร่)	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 10 ไร่	25	38.4
11 - 20 ไร่	17	26.1
21 - 30 ไร่	15	22.9
31 - 40 ไร่	4	6.2
41 - 50 ไร่	2	3.0
51 - 60 ไร่	1	1.5
61 ไร่ขึ้นไป	1	1.5
รวม	65	100.0

จากตารางพบว่า เกินครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามมีที่ดินต่ำกว่า 20 ไร่ (ร้อยละ 64.5) ในขณะที่เกี่ยวกับ ผู้ที่มีที่ดินผืนใหญ่ก็มีจำนวนไม่มาก กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีที่ดิน เกิน 50 ไร่ มีเพียง 2 รายเท่านั้น เมื่อพิจารณาชาวบ้านที่ไม่มีที่ดิน เป็นของตนเอง กล่าวคือต้อง เช่าผู้อื่นทำกิน ชาวบ้านที่เช่าที่ดินน้อยกว่า 10 ไร่ มี 7 ราย (ร้อยละ 63.7) และเช่าที่จำนวน 11-20 ไร่ มี 4 ราย (ร้อยละ 36.3) ซึ่งแสดงว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาขาดที่ดินทำกิน เหมือนกับท้องถิ่นอื่น

2.3.4 ทรัพย์สินอื่น ๆ

ทรัพย์สินอื่น ๆ ซึ่งมีทั้งที่เป็นปัจจัยการผลิต เครื่องอำนวยความสะดวกในการ
สัญจร และทรัพย์สินที่แสดงความทันสมัย พบว่า ชาวบ้านวังพะเนียงสะสมทรัพย์สินต่าง ๆ ดังแสดง
ไว้ในตารางที่ 4.16 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 แสดงทรัพย์สินในครัวเรือน

ทรัพย์สิน	มี	ร้อยละ	ไม่มี	ร้อยละ
วิทยุ	49	62.0	30	38.0
โทรทัศน์	32	40.5	47	59.5
จักรเย็บผ้า	12	15.2	67	84.8
รถจักรยาน	52	65.8	27	34.2
เครื่องรีดขางแผ่น	6	7.6	73	92.4
ตู้เย็น	13	16.5	66	83.5
รถไถนา	17	22.1	60	77.9
รถยนต์	3	3.8	75	96.2
รถจักรยานยนต์	37	46.8	42	53.2
เรือคิกเครื่องยนต์	-	-	74	100.0
อื่น ๆ	7	10.8	58	89.2

ข้อมูลจากตาราง พบว่า การมีทรัพย์สินถาวรในครัวเรือนนั้น ชาวบ้านมีสิ่ง
อำนวยความสะดวกคือ วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็น จักรเย็บผ้า ลดหลั่นกันตามลำดับ ส่วนยานพาหนะ
นั้นมี รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ ตามลำดับ ส่วนที่เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพมี
รถไถนา และเครื่องรีดขางแผ่นตามลำดับ ส่วนทรัพย์สินอื่น ๆ พบว่า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลม
เตาแก๊ส และเครื่องสีข้าว

2.3.5 รายได้ของครัวเรือน

จากการสำรวจรายได้ของครัวเรือนในบ้านวังพะเนียด พบว่า รายได้รวมของครัวเรือนอันเป็นรายได้ของครอบครัวที่ 1 และรายได้ของครอบครัวที่ 2 มีรายละเอียดแสดงไว้ในตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 แสดงรายได้ของครัวเรือนบ้านวังพะเนียด

หน่วย : บาท

รายการ	รายได้มีฐาน	รายได้เฉลี่ย
รายได้รวมทั้งครัวเรือน	32,900.00	35,015.24
รายได้ครอบครัวที่ 1		
ในภาคเกษตร	25,830.00	26,663.94
นอกภาคเกษตร	8,000.00	11,175.56
รวม	21,900.00	33,678.53
รายได้ครอบครัวที่ 2		
ในภาคเกษตร	46,800.00	46,800.00
นอกภาคเกษตร	24,000.00	19,600.00
รวม	25,800.00	25,800.00

สิ่งที่น่าสังเกตจากตารางที่ 4.17 คือ รายได้มีฐานของครัวเรือนบ้านวังพะเนียดเกือบมีค่าเท่ากับรายได้มีฐานในบ้านพาเต๊ะ คือ 32,900.00 กับ 32,563.50 บาท ตามลำดับ นอกจากนี้ รายได้ของครอบครัวที่ 2 จากการสอบถามรวบรวมมาได้เพียง 3 ครอบครัวเท่านั้น ข้อสังเกตประการสุดท้ายคือ รายได้ครัวเรือนโดยเฉลี่ยกับรายได้มีฐานของบ้านวังพะเนียดมีความแตกต่างกันไม่มากนัก

2.4 สภาพทางสังคมของหมู่บ้าน

2.4.1 การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม

เมื่อสอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาถึงการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม หรือองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน พบว่า มีผู้ตอบว่าเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ อยู่ 39 ราย (ร้อยละ 49.4) และที่ตอบว่าไม่เป็นสมาชิกกลุ่มใด ๆ มี 40 ราย (ร้อยละ 50.6) และเมื่อสอบถามเลขไปถึงการทำหน้าที่ต่าง ๆ ในกิจกรรมของหมู่บ้านก็ได้คำตอบที่แสดงไว้ในตารางที่ 4.18 ดังนี้

ตารางที่ 4.18 แสดงบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน

บทบาทหน้าที่	จำนวน	ร้อยละ
บริจาคทรัพย์สินของ ให้ส่วนรวม	2	2.5
ทำกิจกรรมที่เป็นงานส่วนรวม	6	7.6
ทำกิจกรรมหลาย ๆ ด้านละกันไป		
(1) บริจาคทรัพย์สินและทำงานส่วนรวม	33	41.8
(2) บริจาคทรัพย์สิน ทำงานส่วนรวมและจัดตั้งกลุ่มหรือสร้างความสามัคคี	15	19.0
(3) มีบทบาทหน้าที่อื่น เช่น เผยแพร่ข่าวสารความรู้ และประสานงานกับทางราชการ	10	12.7
ไม่ตอบ	13	16.4
รวม	79	100.0

ข้อมูลจากตารางพบว่า ชาวบ้านมีการบริจาคทรัพย์สินและช่วยทำงานส่วนรวมเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง มีจำนวนร้อยละ 10.1 แต่มีชาวบ้านที่ทำหน้าที่มากกว่า 1 หน้าที่ เช่น บริจาคทรัพย์สิน และช่วยทำงานส่วนรวม ร้อยละ 41.8 นอกจากนั้น ก็อาจจะมีการช่วยตั้งกลุ่ม การเผยแพร่ความรู้และการประสานความเข้าใจของคนในหมู่บ้านกับส่วนราชการ

ลักษณะการติดต่อขอความช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง ที่ต้องการทราบจากแบบสอบถามพบว่ามียุ 40 ราย (ร้อยละ 50.6) เคยไปขอคำแนะนำจากผู้อื่น ในขณะที่ผู้ที่ตอบว่าไม่เคยไปขอความช่วยเหลือจากใครเลย มี 39 ราย (ร้อยละ 49.4) ซึ่งเมื่อถามต่อเนื่องต่อไปอีกว่า เรื่องอะไรบ้างที่ไปขอคำแนะนำบ่อยที่สุด พบว่า ปัญหาการทำมาหากิน เป็นเรื่องที่ไปขอคำแนะนำบ่อยที่สุด คือมียุ 32 ราย (ร้อยละ 78.1) เรื่องที่นำไปขอความช่วยเหลือรองลงมาคือ ปัญหาการเงินบ้าง ซึ่งมี 5 ราย (ร้อยละ 12.2) ส่วนที่เหลือเป็นเรื่องอื่น ๆ เช่น คดีความ และการหาคู่ครอง เรื่องการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

2.4.2 การรับข่าวสาร

ตารางที่ 4.19 แสดงถึงชนิดของสื่อในการรับข่าวสารจากภายนอก

ตารางที่ 4.19 แสดงแหล่งข่าวสารจากภายนอก

ชนิดของสื่อ	จำนวน	ร้อยละ
โทรทัศน์	9	11.7
วิทยุ	3	3.9
หนังสือพิมพ์	1	1.3
มัลติมีเดีย	4	5.2
มากกว่า 1 แหล่ง		
(1) วิทยุ โทรทัศน์	19	24.7
(2) วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์	14	18.2
(3) วิทยุ โทรทัศน์ และจากมัลติมีเดีย	7	9.1
(4) โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์	5	6.5
(5) อื่น ๆ	15	19.4
รวม	77	100.0

ข้อมูลจากตารางพบว่า ชนิดของสื่อในการรับข่าวสาร ชาวบ้านจะใช้สื่อต่าง ๆ หลายชนิด ชาวบ้านที่ใช้สื่อชนิดเดียวกัน โทรทัศน์มีการใช้มากที่สุดร้อยละ 11.7 รับข่าวจากมัลติมีเดีย ร้อยละ 5.2 วิทยุร้อยละ 3.9 ในกรณีที่ชาวบ้านใช้สื่อหลายชนิดรับข่าวสารนั้น พบว่า โทรทัศน์-วิทยุ มีการใช้มากที่สุด รองลงมาก็มีโทรทัศน์-วิทยุ-หนังสือพิมพ์ นอกจากนั้น ก็ยังมีการใช้ศูนย์เอนกประสงค์ ที่ประชุมหมู่บ้าน เป็นที่พบปะพูดคุยกันด้วย

เมื่อเจาะลึกว่าเรื่องที่สนใจมากที่สุดจากสื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมานั้น ตารางที่ 4.20 เสนอคำตอบถึงเรื่องที่ชาวบ้านให้ความสนใจจากสื่อต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

ตารางที่ 4.20 แสดงเรื่องที่สนใจมากที่สุดจากข่าวสารภายนอก

เรื่องที่สนใจ	จำนวน	ร้อยละ
ข่าวราชการ - การเมือง	42	54.5
ข่าวเศรษฐกิจ	4	5.2
ข่าวบันเทิง	25	32.5
ข่าวด้านอื่น ๆ (ศาสนา)	6	7.8
รวม	77	100.0

เรื่องจากสื่อต่าง ๆ ที่สนใจนั้น ชาวบ้านสนใจรับข่าวสารทางราชการมากที่สุด รองลงมาเป็นข่าวสารด้านการบินเหิง ซึ่งมีลักษณะไม่แตกต่างจากที่พบในบ้านเขาเคะ

2.4.5 การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง

จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 79 คน พบว่า เมื่อสอบถามว่าได้เคยไปใช้สิทธิ์เลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งระดับใด มีผู้ตอบว่าเคยไปสูงถึง 74 ราย (ร้อยละ 94.9) มีเพียง 5 ราย (ร้อยละ 5.1) ที่ตอบว่าไม่เคยไปเลย

ต่อคำถามถึงการรู้จักองค์กรทางการปกครองของตำบล-หมู่บ้าน พบว่า มีผู้รู้จักสภาตำบล 41 ราย (ร้อยละ 53.2) อีก 36 ราย (ร้อยละ 46.8) ตอบว่าไม่รู้จัก ในขณะที่เมื่อถามถึงกรรมการหมู่บ้าน พบว่ามี 65 ราย ตอบว่ารู้จัก (ร้อยละ 83.3) และผู้ที่ตอบว่าไม่รู้จักมีเพียง 13 ราย (ร้อยละ 16.7) อันแสดงว่าชาวบ้านรู้จักองค์กรทางการปกครองที่ใกล้ตนเองมากกว่าองค์กรอื่น

สรุปสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญของทั้งสองหมู่บ้าน

สภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของบ้านป่าเต๊ะ และบ้านวังพะเนียด มีความคล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ และมีความแตกต่างกันอยู่ในบางประการ เช่นกัน ในส่วนนี้จะเสนอภาพสรุปของหมู่บ้านทั้งสองที่มีความสำคัญ

1. สภาพทางภูมิศาสตร์และนิเวศวิทยา

บ้านป่าเต๊ะเป็นหมู่บ้านชายทะเล ซึ่งมีสภาพเป็นเนินเตี้ย ๆ เหมาะกับการทำสวนยาง ไม่มีแหล่งน้ำใหญ่ไหลผ่าน ในขณะที่บ้านวังพะเนียดเป็นหมู่บ้านบนพื้นที่ราบระหว่างภูเขา มีแหล่งน้ำที่ติดจากระบบชลประทาน พื้นที่หมู่บ้านส่วนใหญ่จะเหมาะต่อการทำนา บ้านเรือนตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ

2. ลักษณะทางประชากร

ทั้งบ้านป่าเต๊ะและบ้านวังพะเนียดต่างมีประวัติการตั้งบ้านที่ไม่ยาวนานนัก เป็นหมู่บ้านที่มีผู้คนจากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ เพียงแต่บ้านป่าเต๊ะเป็นคนที่อำเภอไทรบุรีในจังหวัดสตูลเอง ในขณะที่ประชากรของหมู่บ้านวังพะเนียดนั้น ถ้าเป็นชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายมาจากตำบลอื่น หรืออำเภออื่นในจังหวัดสตูลเอง แต่ถ้าเป็นไทยพุทธ มักเป็นคนที่ย้ายมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง

3. รายได้

รายได้ของครัวเรือนของทั้งสองหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นรายได้จากการทำการเกษตร โดยรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในบ้านป่าเต๊ะจะสูงกว่ารายได้เฉลี่ยของครัวเรือนในบ้านวังพะเนียดอยู่บ้าง

4. ลักษณะการประกอบอาชีพ

ประชากรในบ้านป่าเต๊ะ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในการทำสวนยาง โดยทำนาและทำการประมงเป็นอาชีพรอง ในขณะที่ประชากรของบ้านวังพะเนียดส่วนมากประกอบอาชีพทำนา โดยมีอาชีพรองเป็นการรับจ้าง ทำหัตถกรรมครัวและทำสวนยาง

5. สภาพทางสังคมของหมู่บ้าน

การเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านเป็นกิจกรรมทางสังคมประการหนึ่ง พบว่าทั้งบ้านปากเต๊ะและบ้านวังพะเนียด ชาวบ้านน้อยกว่าครึ่งหนึ่งแสดงตนว่าเป็นสมาชิกกลุ่มทางเศรษฐกิจหรือกลุ่มทางสังคมที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน

ในแง่ความขัดแย้ง และการแก้ปัญหาคความขัดแย้งนั้น ชาวบ้านในบ้านปากเต๊ะต่างระบุว่า มีปัญหาการลักขโมย และชาวบ้านมีความขัดแย้งกัน และเมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นก็จะขอให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้แก้ไขปัญหาให้ แต่ในบ้านวังพะเนียด ไม่ปรากฏว่ามีความขัดแย้งแต่อย่างใด และผู้ใหญ่บ้านยังเป็นบุคคลที่ชาวบ้านขอให้ช่วยแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งมากที่สุด

สำหรับการรับข่าวสารจากภายนอกหมู่บ้านนั้น พบว่าทั้งบ้านปากเต๊ะ และบ้านวังพะเนียดต่างเป็นหมู่บ้านที่มีโอกาสรับข่าวสารจากภายนอกได้ทุกช่องทาง ไม่ว่าจะเป็นโดยทางโทรทัศน์ วิทยุ หรือหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เพราะการที่หมู่บ้านทั้ง 2 แห่ง มีความสะดวกในการคมนาคม และมีไฟฟ้าใช้

บทที่ 5

ผลการเสวนากลุ่ม

รายละเอียดโครงการที่เลือกมาเป็นหัวข้อเสวนา

เนื่องจากโครงการที่นำมาใช้ เป็นหัวข้อเสวนา ทั้งที่บ้านบาเต๊ะและบ้าน
วังพะเนียด เป็นโครงการที่มีแหล่งที่มาของงบประมาณ การดำเนินงาน และลักษณะของ
โครงการแตกต่างกัน จึงสมควรเสนอข้อมูลสำคัญ ๆ ของโครงการ เหล่านี้ในเบื้องต้นก่อนที่
จะนำผลการเสวนามา เสนอในตอนต่อไป

โครงการที่บ้านบาเต๊ะ

ตารางที่ 5.1 เสนอภาพรวมโครงการทั้ง 4 โครงการที่เลือกมาเป็นหัวข้อ
เสวนา โครงการเหล่านี้จะมีทั้งที่เป็นโครงการที่พึ่งงบประมาณจากทางราชการทั้งหมด
และเป็นโครงการที่พึ่งงบประมาณจากทางราชการ เป็นบางส่วน

ตารางที่ 5.1 แสดงสถานภาพของโครงการบ้านบาเต๊ะ

ชื่อโครงการ	ลักษณะของโครงการ	งบประมาณ (บาท)	ความเป็นมาของโครงการ โดยสรุป
1. โครงการ ทุ่งเลี้ยง สัตว์(1)	-ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ใน บริเวณพื้นที่ 196 ไร่ โดยมีสระน้ำ ขนาด 50 ลบ. เมตร 2 สระ โรงเรือน 1 หลัง และถุเก็บน้ำฝน 1 ถัง	145,000 (เฉพาะบัญชี เมล็ด พันธุ์ เครื่อง จักรกล และโค พ่อพันธุ์)	- เคยมีการจัดตั้งกลุ่มเลี้ยง โค โดยการสนับสนุนจากหน่วยงาน กรมการพัฒนาชุมชน มีการปลูก หญ้าเนเปียร์บางส่วนและขุดสระน้ำ ชั้น 1 สระ ศูนย์ รพช. ภาคใต้ ให้ความช่วยเหลือตั้งแต่ พ.ศ.2522 -2527 โดยช่วยเหลือค่าน้ำ พันธุ์หญ้า การฝึกอบรม และขุดสระ หลังจาก 2527 ความช่วยเหลือ จากรัฐบาลออสเตรเลียสิ้นสุดลง

ชื่อ โครงการ	ลักษณะของ โครงการ	งบประมาณ (บาท)	ความเป็นมาของ โครงการ โดยสรุป
2. โรงปรับ ปรับปรุงภาพ ขยายแผ่น(๒)	-อาคารขนาด 6 x 12 x 3.50 เมตร	-ค่าก่อสร้างและ วัสดุ รวม 191,334.10 บาท และรายช รจากที่ดิน 1 แปลงคิดเป็นเงิน 30,000 บาท	- บ้านป่าเต็งมีการรวมกลุ่มปรับปรุง คุณภาพยางแผ่นอยู่แล้ว แต่ยังคงขาด โรงปรับคุณภาพยางที่การ สภาตำบลเจ๊ะบิลัง จึงมีมติขอ โครงการสนับสนุน จาก โครงการ กสช.ปี 2529
3. ร้านค้า สวัสดิการ(๓)	-เป็นร้านค้าที่จัดวาง สินค้าไว้ใมุมหนึ่ง ของร้านค้าของ เลขานุการกลุ่ม ชายสินค้าอุปโภค บริโภคทั่วไป	-ไม่มีงบประมาณ จากทางราชการ จัดเงิน แต่ใช้ทุน ดำเนินการจาก การขายหุ้นให้ทับ สมาชิก	- เนื่องจากมีการตั้งกลุ่มเกษตรกร มาเป็นเวลานาน เกษตรตำบล จึงเสนอแนะให้เปิดร้านค้า โดย การรวมหุ้นสมาชิกหุ้นละ 50 บาท และมีผู้ตรวจบัญชีสหกรณ์ ให้การ อบรม เรื่องการจัดทำบัญชี ร้านค้า เปิดดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2529
4.อาคารที่ ประชุม หมู่บ้าน (อาคาร อพป.) (๔)	-เป็นอาคารขนาด 5 x 8 เมตร	-เงินอุดหนุนหมู่บ้าน อพป (3ปี) รวม 30,000 บาท	- กรรมการหมู่บ้านประชุมพิจารณา เรื่องการขาดสถานที่ประชุมของ หมู่บ้านในปี พ.ศ. 2525 มีมติให้ ใช้เงินอุดหนุนหมู่บ้าน อพป. ซึ่ง ได้รับปีละ 10,000 บาท และ อดีตผู้ใหญ่บ้านบริจาคที่ดิน ในการ ก่อสร้าง ราษฎรจะร่วมกันใช้ แรงงานก่อสร้าง

ตารางที่ 5.2 แสดงสถานภาพของ โครงการบ้านวิหะ เขียว

ชื่อ โครงการ	ลักษณะของ โครงการ	งบประมาณ (บาท)	ความเป็นมาของ โครงการ โดยสรุป
1. ผายน้ำล้น วิหะ เขียว	-เหมืองผาย คสล. ประกอบด้วยผาย ท่อน้ำ คสล. และ ท่อระบายน้ำ (ทรบ.) ปากคลอง ส่งน้ำฝั่งขวา 1 แห่ง คลองส่งน้ำ ยาว 3.15 กม.	-งบประมาณในโครงการ ก่อสร้างผายและ คลองส่งน้ำรวม 4.05 ล้านบาท	-มีประวัติความเป็นมาชยาวนาน แต่ เดิมชาวบ้าน ได้พยายามกันผายน้ำ ล้นแบบพื้นเมือง (อีกดินลง โปไน กรอบ ที่สร้างจากวัสดุในท้องถิ่น เป็นคันดินกันน้ำ) มาชานานมากกว่า 20 ปี และ ได้พยายามเสนอ โครงการขอความช่วยเหลือจาก รัฐบาล แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จนปี 2524 ศูนย์ อพ. กอ. รমন จังหวัดสตูล ได้ทำเรื่องถึงกระทรวง เกษตรฯ ขอให้สร้างผาย ซึ่งกรม ชลประทานดำเนินการก่อสร้างปี 2525 และสร้างคลองส่งน้ำสายใหญ่ ยาว 3.15 กม. เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2528
2. ศูนย์อเนก ประสงค์ (คชค.) (๘)	-อาคาร ไม้ขนาด 15 ม. x 6 ม. หลังคามุงกระเบื้อง ลูกฟูก	-กองบังคับการ คชค. สนับสนุนด้าน วัสดุ โดยราษฎร บริจาคแรงงาน ก่อสร้าง	-เป็น โครงการที่กำหนดไว้ ในโครงการ- การป้องกันตนเองชายแดน ไทย-มาเลเซียให้กองบังคับการ คชค. เป็นหน่วยดำเนินการ หลังจาก ประชุมชาวบ้านและตกลงสร้างในที่ สาธารณะ ซึ่งแต่เดิมจะ ได้สร้างเป็น สำนักสงฆ์ ทาง คชค. ช่วยเหลือด้าน การออกแบบ วัสดุ เครื่องมือ และ ช่างควบคุมงาน โดยราษฎรในหมู่ บ้านจะสละแรงงานในโครงการก่อสร้าง

ชื่อโครงการ	ลักษณะของโครงการ	งบประมาณ (บาท)	ความเป็นมาของโครงการโดยสรุป
3. เขื่อนงไฮใต้ (กสช.) <7>	- คลองขอยส่งน้ำยาว 2.85 กม. กว้าง 2.50 ม. และห้อง คลองลึก 0.60 ม. มีท่อส่งน้ำเข้านา 6 จุด และท่อลอคข้าม ห้วย 1 แห่ง	- 171,960 และ ราษฎรบริจาคที่ดิน ที่แนวคลองผ่าน	- เป็นโครงการที่เชื่อมต่อกับคลองส่ง น้ำสายใหญ่ของฝายน้ำล้นวังหะเนียด ที่ก่อสร้างในปี 2528 สภาตำบล เกษตรฯ จึงเสนอโครงการ กสช. เพื่อก่อสร้างคลองขอยส่งน้ำ ในปี 2528 โดยพื้นที่รับประโยชน์ประมาณ 2,500 ไร่
4. บ่อเลี้ยง ปลา <8>	- บ่อเลี้ยงปลาน้ำจืด ขนาดต่าง ๆ จำนวน 40 บ่อ	- ไม่อาจประมาณ การได้	- เกิดขึ้นเมื่อมีการปรับปรุงถนนสายสกล- รัศมี ชาวบ้านมารายขายหน้าดิน เพื่อนำไปถมถนน และเมื่อมีการขุด คลองส่งน้ำสายใหญ่ จากฝายน้ำล้น วังหะเนียด พนักงานชลประทาน ได้ขอคืนจากชาวบ้าน เพื่อถมเป็นคัน คลอง ดังนั้นจึงมีชาวบ้านบางราย เริ่มเลี้ยงปลา ประจวบกับวิทยาลัย เกษตรกรรมสกลมีโครงการเกษตร- กรรมเคลื่อนที่ จึงหาไปจัดฝึกอบรม การเลี้ยงปลา และแจกพันธุ์ปลาให้ บางส่วน ต่อมาในช่วงปี 2530 สำนักงานประมง อำเภอเมืองสกล เข้าดำเนินการตามโครงการก่อสร้าง

การเสวนาที่บ้านปาเต๊ะ

คณะผู้วิจัย ได้เลือกบ้านปาเต๊ะ เป็นพื้นที่ เพื่อจัดทำ การเสวนากลุ่ม เป็นหมู่บ้านแรก เนื่องจาก ไม่มีนักท้าวว่าชาวบ้านกำลังอยู่ในระยะทำการปักดำ เหมือนกับบ้านวังพะเนี้ยอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านปาเต๊ะส่วนมากจะทำสวนยาง ซึ่งต้องใช้เวลาช่วง เช้ามีคถึงสายทำงานในสวนยาง เป็นเหตุให้คณะผู้วิจัย เปลี่ยนเวลาการเสวนา เป็นจัดทำในช่วงบ่ายและช่วงค่ำของแต่ละวัน ทั้งนี้จะนัดกลุ่มผู้หญิงและกลุ่มผู้ชาย ได้น้อยมาเสวนาในช่วงบ่าย และกลุ่มผู้ชายสูงอายุและผู้ชายอายุน้อยเสวนา ในเวลาค่ำ สถานที่เสวนาใช้โรงเรียนบ้านปาเต๊ะ เป็นสถานที่เสวนาในช่วงบ่าย และใช้สถานีนอนามัยบ้านปาเต๊ะ เป็นที่เสวนาในช่วงค่ำ

วิธีการเสวนา

การเสวนากลุ่มเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็น โดยผู้เข้าประชุมจากหมู่บ้านจะเป็นผู้ให้ความเห็น โดยผู้นำการสนทนาจากทีมวิจัยจะบอกระเบียบการเสวนาให้กับกลุ่มเป็นช่วง ๆ ทั้งนี้ก่อนการเสวนาจะเริ่มขึ้น คณะผู้วิจัย ได้ชี้แจงความมุ่งหมายของการเสวนาประโยชน์ของการเสวนา และให้คำมั่นว่าจะนำความคิดเห็นต่าง ๆ ไปใช้เพื่อผลการศึกษาเท่านั้น ต่อจากนั้นนำเอาโครงการที่เลือก ใช้ เป็นหัวข้อหลักของการเสวนามาแนะนำต่อผู้เข้าร่วมการเสวนา โดยย้ำให้สมาชิกกลุ่มเข้าใจว่า โครงการเหล่านั้นเป็นเสมือนหนึ่งตุ๊กตาตัวแทนความพยายามในการพัฒนาหมู่บ้านของรัฐบาล การให้ความเห็นใด ๆ จึงขอให้พยายามอ้างอิงถึง โครงการเหล่านั้นเป็นหลัก

การดำเนินการเสวนาใช้การพิจารณาเป็นรายโครงการ โดยในแต่ละโครงการจะใช้แนวการเสวนาที่กำหนดไว้คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ความเป็นมาของ โครงการนั้น ๆ ความร่วมมือที่ชาวบ้านให้ในระยะเวลาจัดทำโครงการ และในระยะที่โครงการนั้น ๆ ให้ผลประโยชน์แล้ว ทัศนคติและการประเมินผลที่หมู่บ้าน ได้รับจากการพัฒนาของรัฐ

การนำเสนอผลการเสวนาจะใช้วิธีการเสนอเป็นรายโครงการ โดยเสนอผลสรุปที่ได้จากการเสวนาในประเด็นการสนทนาประเด็นต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว (สำหรับรายละเอียดการเสวนา ได้เสนอเป็นตัวอย่าง 2 กลุ่ม ในผนวก ค)

โครงการทุ่งเลี้ยงสัตว์

โครงการนี้รู้จักในนามทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช. หรือ ไม้ก็เรียกกันสั้น ๆ ว่า คอกวัวเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์บนพื้นที่สาธารณะประมาณ 400 - 500 ไร่ อันเป็นพื้นที่คอกหมูที่ 4 บ้านบึงบงกุเลาทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ผลการเสวนามีข้อสรุปที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. การเกิดขึ้นของหุ่่งเสียงลั้วัว ข้อมูลจากกลุ่มผู้ช่าวสูงอายุ ผู้หญิงสูงอายุ และผู้ช่าวอายุน้อยชี้ชัดว่า การริเริ่มในเรื่องนี้เกิดจากกลุ่มช่าวบ้านค้วัวกันเอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอาชีพทำสวนยางควบคู่ไปกับการทำนา ด้ริเริ่มเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2519 โดยริเริ่มสร้างคอกและรวัวเพื่อนำวัวไปปล่อยในที่สาธารณะในหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะมีความเห็นว้า

"มันเป็นที่ว้าง ปลูกไรไม่ขึ้น ถ้าเราทำไรเป็นส่วนร่วมกันสำลิ่งก็ดี"

ความเห็นนี้เป็นความเห็นจากกลุ่มผู้ช่าวสูงอายุ การริเริ่มโครงการก็ด้ด้วยการสร้างคอกวัว เก็บทำค้วัวไม่มุงจาก ส่วนหญ้าก็ปลูกกันเอง จนกระทั่งประมาณปี 2523 จึงทำเรื่องขอความช่วยเหลือจากทางราชการ โดยยื่นข้ันคั้นขอความช่วยเหลือจากหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ของกรบ.กลาง ในเรื่องการปลูกหญ้า แต่หน่วย พลท. ไม่อาจช่วยได้มากนัก จึงทำเรื่องเสนอ รพช. ทางศูนย์ปฏิบัติการ รพช. ที่อำเภอหาคไหญ่จึง ด้ส่งเจ้าหน้าที่พร้อมค้วัวผู้เชี่ยวชาญชาวออสเตรเลีย มาดูสถานการณ์แล้วให้ความช่วยเหลือใน 2 ค้ำน คือ ช่วยปลูกหญ้าเป็นอาหารวัว และมอบพ่อพันธุ์จำนวน 4 ค้ว

2. ความร่วมมือในระหว่างดำเนินการ นอกจากกรรมการกลุ่มเสียงลั้วัว จำนวน 7 คน ซึ่งรับผิดชอบดูแลหุ่่งเสียงลั้วัวในค้ำนค้ำง ๖ เช่น การกำหนดระเบียบ จักเวรยามเผ้าคอกวัวแล้ว ช่าวบ้านคนอื่น ๖ ให้ความร่วมมือในแง่ช่วยพัฒนาหุ่่งเสียงลั้วัวเป็นช้วง ๖ เมื่อมีการร้องขอ

กลุ่มสตรีสูงอายุ ด้ชี้ว่า ความร่วมมือมีอยู่สูงในช่วงที่ รพช. เขต และฝรั่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาช่วยเหลือ โดยประธานกลุ่มจะ ไปตามแม่บ้านของสมาชิกกลุ่ม ไปช่วยทำงาน

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนการดำเนินงานในเรื่องนี้จะรวมอยู่กับคนที่ เป็นสมาชิกกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกมัก ไม่เข้าร่วมกิจกรรม ค้งสมาชิกในกลุ่มผู้มีราย ด้น้อย ด้แสดงความเห็นค้งนี้

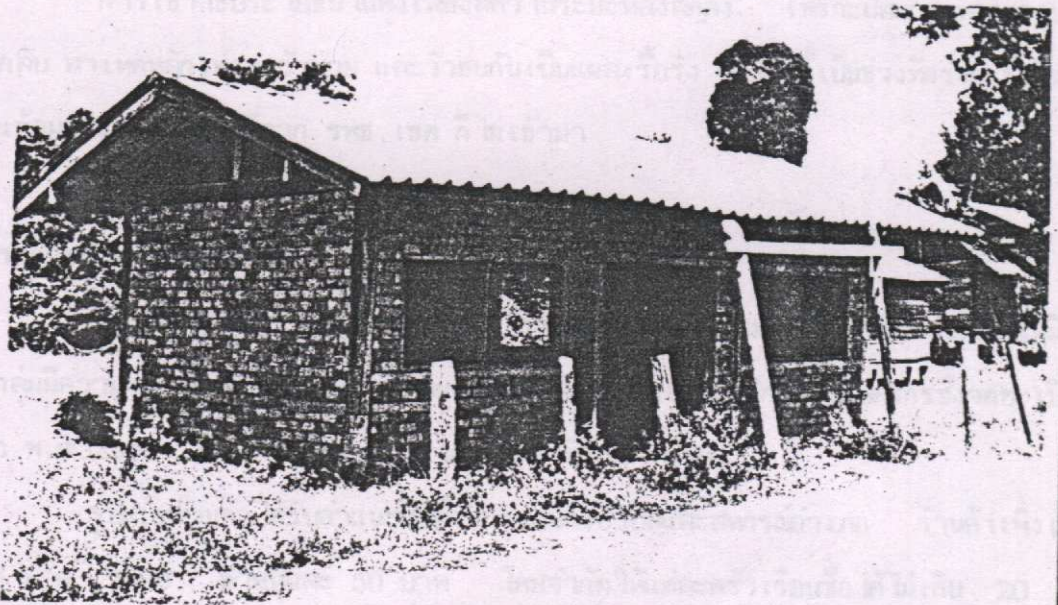
"เราเห็นแค่ไถล ไม่เข้าไถแค่ (ไถล) ที"

นั้นแสดงถึงบรรยากาศที่กลุ่มเสียงลั้วัว ไม่ด้เอื้อให้ผู้ที่ไม่เป็นสมาชิก ด้เข้าร่วม

3. การใช้ประโยชน์ในหุ่่งเสียงลั้วัว กลุ่มจะยอมให้ผู้ที่ เป็นสมาชิกนำวัวเข้าไปเลี้ยงเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการกำหนดระเบียบต่าง ๖ เครื่องครค้มาก กล่าวคือ สมาชิกต้องจ่ายเงิน 2 บาท/เดือน สำหรั้วัว 1 ค้วที่นำไปเลี้ยงในคอกรวม นอกจากนี้ถ้าสมาชิกทำผิดระเบียบ เช่น ซาดเวรเมื่อถึงเวลาต้อง ไปเข้าเวรที่คอกวัวจะ โดนปรับ 50 บาท ค้งนั้น จะเห็นด้ว่าการใช้ประโยชน์เงินอื่นช้อยู่มาก ความจำเป็นที่ ต้องมีระเบียบก็ เพื่อให้งานเดินค้อไป

"คือว่า กันเนื่อกันเป็นระเบียบข้อบังคับข้ยงมั่งมั่งแล้วว้า

ถึงเวลาวันพัฒนาต้อง ไปถึงเวลาเวรต้อง ไป ว้าตามเรื่อง"

ศาลาที่ประชุมหมู่บ้าน อพ. บ้านป่าเค็ก

ศูนย์อเนกประสงค์บ้านวังพะเนียด

การเข้าใช้ประโยชน์ในทุ่งเลี้ยงสัตว์ในระยะหลังลดลง เพราะมีสมาชิกหลายรายนำวัวกลับ สาเหตุหลักเพราะวัวป่วย และวัวชนกันเป็นแผลเรื้อรัง ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงที่ฝรั่งผู้เชี่ยวชาญไม่เข้ามา และเจ้าหน้าที่จาก รพช. เขต ก็ไม่เข้ามา

โครงการร้านค้าสวัสดิการ

1. มูลเหตุการเกิดโครงการ การเกิดขึ้นของโครงการร้านค้าสวัสดิการดูเหมือนทุกกลุ่มมีความเห็นคล้ายกันมากกว่า เป็นผลจากการผลักดันของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรซึ่งจดทะเบียนเมื่อ พ.ศ. 2516 โดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล

รูปแบบร้านค้า ได้รับคำแนะนำทั้งจาก เกษตรตำบลและสหกรณ์อำเภอ ร้านค้าเพิ่งเปิดเมื่อ พ.ศ. 2529 ขายหุ้และ 50 บาท โดยจำกัดให้แต่ละครัวเรือนซื้อได้ไม่เกิน 20 หุ้ ปัจจุบันมีสมาชิกซื้อหุ้อยู่ 50 ครัวเรือน

2. ความร่วมมือในการดำเนินงาน ในแง่การดำเนินงานปกติของร้านค้าจะมีกรรมการที่ทั้งขึ้นความระบือที่เสนอแนะจากทางราชการ แท้จริง ๆ แล้วมีประธานและผู้จัดการร้านค้าเท่านั้นที่เป็นหลักในการดำเนินงาน จากการพูดคุยกันหลาย ๆ กลุ่มสะท้อนว่า สมาชิกหลายคนไม่สนใจเลย และบางคนมีความเห็นว่าร้านค้ามีการจัดการที่ไม่ดี ไม่มีการลงบัญชีทุกครั้ง ที่ขายของได้

เนื่องจากลักษณะเฉพาะของร้านค้าสวัสดิการที่ไม่เปิด โอกาสให้สมาชิกต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานประจำวัน สมาชิกส่วนใหญ่จึงเพียงแต่มาใช้ประโยชน์ คือมาซื้อของใช้ต่าง ๆ แม้แต่ผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกก็เข้าใช้ประโยชน์เช่นกัน

สมาชิกในการเสวนาสวนใหญ่เห็นพ้องกันว่า การตั้งร้านค้าสวัสดิการขึ้นมาดี เพื่อขายของในราคาที่ถูกกว่าร้านค้าอื่นซึ่งมีอยู่ 3 ร้าน และเป็นช่องทางหนึ่งที่สมาชิกจะมาซื้อเชื่อได้ก่อนที่จะขายยางแผ่นได้ อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์นี้ก็ไม่อาจบรรลุได้ เพราะ

"แรกมันเพิ่งตั้งก็ราคาถูก พอนาน ๆ มันเท่ากัน ราคาเท่ากันทุกร้าน"

"ของ ไม่ค่อยมี บางทีไปซื้อน้ำคาลิไม่มี"

3. ปฏิริยาต่อโครงการนี้ ร้านค้าสวัสดิการ เป็นตัวอย่างที่ชาวบ้านมีปฏิริยาออกมาในแง่มุมมองต่าง ๆ กว้างขวางกว่าเรื่องอื่น กล่าวคือ เมื่อพิจารณาในประเด็นความจำเป็นที่ควรมีร้านค้าสวัสดิการนั้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งเห็นว่าไม่มีความจำเป็นนัก เพราะร้านอื่น ๆ ราคาสินค้าก็ไม่ต่างจากร้านสหกรณ์มากนัก ปฏิริยาที่มุ่งถึงการ ไม่ยอมรับ โครงการนี้คือความเห็นต่อการดำเนินงาน

งาน ซึ่งผู้เข้าร่วมเสวนามีความเห็นคล้าย ๆ กันว่า การบริหารงานร้านค้าไม้ใคร่เหมาะสม เพราะยัง ไม่มีการปันผล ทั้ง ๆ ที่การค้าเงินงานครบรอบนี้แล้ว ดังความเห็นที่ว่า

"ยังแค่คั่วหนังสือ คั่วเสียไม้ จะเอาอะไร ไปซื้อ เขาคึกคักมา"

ซึ่งสะท้อนว่าร้านให้ชื่อ เชื้อมาก ทวงหนี้ไม่ได้ ราย ได้จึง เป็นเพียงราย ได้ในบัญชี ไม่ใช้ราย ได้เป็นคั่วเงิน และจากการที่ขาดรายรับเป็นเงินสด จึงทำให้ไม่อาจซื้อสินค้าเพิ่มหรือเพิ่มรายการสินค้าใหม่

"ผมว่าหาเป็นแบบนี้ ที่ผมมีของใหม่มาวาง ผมไม่เข้าใจเหมือนกัน

เขาเคยมาแนะหนึ่งแล้ว แค่นี้ได้ผล"

อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีสมาชิกผู้เข้าเสวนาบางคนมองว่าการคงอยู่ของร้านค้าสวัสดิการขึ้นอยู่กับสมาชิกที่จะช่วยกัน

"ที่ว่า ไปไม่รอกคนก็อยู่กับเรา ถ้าเราไม่ให้ความร่วมมือ

มันก็ไปไม่รอก"

โดยสรุป ผู้เข้าเสวนาส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ร้านค้าจะ ไปไม่รอก ถ้าไม่ปรับปรุงการจัดการ ซึ่งมีบางคนเสนอแนะวิธีปรับปรุง ที่ร้านค้าในตำบลใกล้เคียง ใช้อยู่และ ได้ผล

อาคารที่ประชุมของหมู่บ้าน (ศาลา อพบ.)

อาคารหลังนี้รู้จักกันในนามศาลา อพบ. ทั้งนี้เพราะ ใช้เงินอุดหนุนหมู่บ้าน อพบ. ที่ได้รับในแต่ละปีมาทำการก่อสร้างอาคาร เพื่อใช้ประโยชน์ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน นับเป็นตัวอย่างของโครงการที่เกิดจากการริเริ่มของชุมชน (local initiative)

1. การริเริ่มโครงการ ศาลา อพบ. สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2525 ต่อ 2526

การเริ่มต้นนั้นเป็นการริเริ่มจากกรรมการหมู่บ้าน อพบ. ที่ต้องการ ใช้เงินอุดหนุนหมู่บ้าน อพบ. ที่ได้รับปีละหนึ่งหมื่นบาทมาทำประโยชน์ โดยตัดสินใจก่อสร้างตามกำลังเงินที่ได้ กล่าวคือ ในปีแรก ลาดหินและมุงหลังคา ปีที่สองก่อผนังและคิคประตู แต่ยังมีขาดหน้าค่าง ครั้นปีต่อ ๆ มาอาคารสร้าง ไม่เสร็จ เพราะกรรมการนำเงิน ไปใช้ในกิจกรรมอื่น

2. การเข้าร่วมในการวางแผนหรือในการดำเนินงาน นอกจากกรรมการหมู่บ้าน

อพบ. แล้ว การวางแผนก่อสร้างอาคาร ไม่ได้ เชิญชาวบ้านคนอื่นอีก ชาวบ้านเข้ามาให้ความร่วมมือในระหว่างการก่อสร้าง กล่าวคือ เข้าร่วมปรับพื้นที่ และช่วยในการก่อสร้างด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะ "งานพัฒนา" ในทัศนะของชาวบ้านที่มัก ให้ความร่วมมือเสมอ ๆ อีกประการ อาคารหลังนี้มีขนาดเล็ก การก่อสร้างจึงใช้แรงงานและช่างที่อยู่ภายในหมู่บ้าน

3. การเข้าใช้ประโยชน์ ศาลา อหป. เมื่อสร้างเสร็จใหม่ ๆ มักเป็นที่ประชุมของ กรรมการหมู่บ้าน หรือ ไม้ก็ เป็นที่ประชุมเมื่อข้าราชการจากส่วนราชการต่าง ๆ มีราชการในหมู่บ้าน ชาวบ้านเข้าใช้ประโยชน์โดยตรงก็ เมื่อมีการประชุมชาวบ้านและใช้ เป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ ของหมู่บ้านในช่วงต้น ๆ ก็จะ เห็นได้จากความเห็นของกลุ่มเสวนาในกลุ่มผู้มีราย ได้น้อย ที่ สะท้อนว่า เข้าใช้ประโยชน์น้อยมาก

"เขาประชุม... ผมก็ ไม่ค่อยทราบเท่าไร บางทีเหมือนที่วานแหละ
ไม้มัน ไม้ไม้มัน"

อย่างไรก็ตาม ศาลา อหป. ในระระหลังทรุดโทรมมาก ไม่มีการบำรุงรักษา ที่เคย ใช้ เป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ขยิก เลิก ไป นอกจากนี้แม้ว่าอาคารจะทรุดโทรมแต่ก็สามารถทำความสะอาดและใช้ประโยชน์ได้ ความเห็นของสมาชิกกลุ่มส่วนหนึ่ง เสนอว่า ควรปรับปรุงศาลา อหป. ให้เป็น "ศูนย์วิชาการ" โดยให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลนำเอกสารวิชาการมาเก็บไว้ อีก ประการหนึ่ง แม้ว่าจะมีการใช้ประโยชน์จากอาคารนี้น้อย ไม้บ้าง แต่สมาชิกกลุ่มเสวนาส่วนหนึ่ง มองว่า ยังคิดว่าสิ่งสาธารณประโยชน์บางอย่างในหมู่บ้านนี้ที่ชำรุดทรุดโทรม ไม้หมด

"ถ้าเป็นของ มันยังเป็นรูปเป็นร่างแล้ว ไม้เสียขาย
เพราะว่า ไม้สลาย ไม้ดี ของที่สลายมีมากกว่า แค่ว่า
เป็นของที่สลาย ไม้ เหมือนเหมือง กสช. มัน กนมัน
มันรก เอาดี ไม้ได้ เหมืองน้ำท่ามา 3 ปีเลยหมด"

โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น

โครงการนี้นับเป็นตัวอย่างของการที่หน่วยงานของรัฐมีบทบาทที่เน้นค่อนข้างสูง เป็น โครงการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการดำเนินงานของ โรงรีดยาง เค็ม

1. การริเริ่มโครงการ ก่อนที่จะพูดถึงการริเริ่มโครงการสร้าง โรงปรับปรุงคุณภาพ ยางแผ่นในปัจจุบัน ควรทำความเข้าใจถึง โรงรีดยาง โรง เค็มก่อน กล่าวคือ โรงรีดยาง (บีเส็น) เค็มเกิดขึ้นเมื่อราว ๆ ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งกลุ่มเสวนาให้ข้อสรุปตรงกันว่าเกษตรกร อำเภอบาง ได้เข้ามาขี้นแนะให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มชายยาง เพื่อให้ได้ราคาดี โดยทางอำเภอก็จะสนับสนุน ด้านเครื่องจักร ชาวบ้านเป็นฝ่ายสร้างอาคาร โรงยาง เป็นอาคาร ไม้

"ราคายางมันค่า ไม้ ไหม ทางเกษตร เขาเลยจัดกลุ่มขึ้นมา
เพื่อว่าราคายาง ในบ้านเราเพิ่มขึ้นเหมือนข้างนอก นอกให้
พ่อค้าคนกลางมาประมูลซื้อ"

ผู้เข้าใช้ประโยชน์ในโรงจักรยาง โรง เติมคอง เป็นสมาชิกกลุ่ม และต้องจ่ายเงินจากการขายยางบางส่วนให้ทับกลุ่มเพื่อใช้ดำเนินงาน เมื่อใช้มาเป็นเวลานาน โรงจักรยาง โรง เเก่าจึงชำรุดทรุดโทรมมาก สมาชิกหลายคนก็ออกจากกลุ่มไป

โรงปรับปรุงคุณภาพยางแห่งใหม่เป็นผลความพยายามของกรรมการหมู่บ้านที่เสนอขอจากโครงการ กสช. ซึ่งพยายามมา 4-5 ปี เพิ่งสำเร็จในปี พ.ศ. 2529 ซึ่งทางราชการอนุมัติให้สร้าง โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นภายในวง เงินงบประมาณจากส่วนราชการ 185,000 บาท ส่วนโรงจักรยาง เติม ก็นำเอาจักรยาง ไผาก ไว้ตามบ้านสมาชิกตามจุดต่าง ๆ

2. การให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน หลังจากทางราชการอนุมัติให้สร้าง โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นตามโครงการ กสช. 2529 ได้แล้ว ทางหมู่บ้าน (กรรมการหมู่บ้าน อพ.) ได้ตัดสินใจให้ผู้รับเหมานอกหมู่บ้านเป็นผู้ก่อสร้าง ชาวบ้านบางคนให้ความร่วมมือในลักษณะ เข้าร่วม เป็นลูกมือในการก่อสร้าง โดยได้ค่าตอบแทนเป็นค่าแรง ทั้งนี้ โดยมี คณะกรรมการมัสยิดบ้านป่าเต๊ะ เป็นผู้บริจาคที่ดิน ให้เป็นที่ก่อสร้าง โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นแห่งใหม่

3. การเข้าใช้ประโยชน์ โรงปรับปรุงคุณภาพยางแห่งใหม่ เมื่อสร้างเสร็จก็เปิดให้ชาวบ้านทุก ๆ คนเข้าใช้ประโยชน์ได้ แต่สมาชิกกลุ่มเสวนาหลายคนซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มยางที่เคยใช้โรงจักร โรง เติมกล่าวว่าพวกคน ไม่ได้ไปใช้โรงใหม่ จากการสอบถาม ได้ความว่ามีผู้ไปใช้โรงปรับปรุงคุณภาพยางประมาณ 15 ครวเรือน ซึ่งเป็นครวเรือนที่อยู่ใกล้กับโรงยางแห่งใหม่

มูลเหตุที่ชาวบ้านส่วนมาก ไม่ได้ไปใช้โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นนี้มี 2 ประการคือ ประการแรก ชาวสวนมีจักรรีดยางอยู่ในสวนซึ่งใช้ร่วมกันหลาย ๆ ครวเรือนได้ และประการที่สอง คือ มีความยุ่งยากในการนำน้ำยาง ไปทำแผ่นที่โรงปรับปรุงคุณภาพยางแห่งใหม่

"บ้านอยู่ห่าง ๆ กัน ถ้าพวกมึงรถเครื่องก็ทำยางในสวน แล้ว

บรรทุกกลับถ้านำน้ำยางกลับมันลำบากอาจหกกลางทาง ได้"

4. ปฏิริยาต่อ โครงการ ชาวบ้านป่าเต๊ะ ไม่กระตือรือร้นที่จะ ไปใช้ โรงปรับปรุงคุณภาพยางที่สร้างใหม่เลย นอกจากสาเหตุที่อ้างว่าสวนยางของตนอยู่ห่างแล้ว การที่หมู่บ้านไม่ได้กำหนดระเบียบหรือแนวทางการใช้ประโยชน์ไว้อย่างชัดเจนก็เป็นอีกมูลเหตุหนึ่ง ผู้ที่นำน้ำยางไปรีด เป็นแผ่นในปัจจุบันคือชาวสวนที่ไม่มีเครื่องจักรรีดยาง เป็นของตนเอง และมีสวนอยู่ใกล้

ปฏิริยาต่อ โครงการนี้อีกประการคือ การที่สมาชิกส่วนใหญ่อาจ เจาะต่อมีเหตุการดูแลรักษาอาคารและ เครื่องจักร ไม่มีผู้ให้แนวทางอะไร การกำจัดน้ำเสียจากอาคารที่คิดจะทำกันก็เป็นความคิดของเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล แต่ยังไม่ได้ดำเนินการ

โครงการฝึกอบรม

การเสวนาเกี่ยวกับโครงการฝึกอบรมพบกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้ เพราะทางราชการ ไม้จัดฝึกอบรมในเรื่องต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก และเรื่องทั้งจัดอบรมมีความหลากหลายมาก นอกจากนี้การอบรมในแต่ละเรื่องก็ใช้เวลายาวนานต่างกัน จำนวนผู้เข้าอบรมก็มีมากน้อยต่างกัน จึงไม่อาจกำหนดโครงการฝึกอบรมโครงการใด โครงการหนึ่ง เป็นการล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นหัวข้อการเสวนา ผู้วิจัยจึงตัดสินใจว่า เมื่อสอบถามสมาชิกกลุ่มเสวนานั้น ๆ ว่า ได้เคยเข้ามาร่วมฝึกอบรมอะไรบ้าง ถ้าสมาชิกส่วนมากเข้าร่วมฝึกอบรม ก็จะเสวนาถึงการฝึกอบรมของสมาชิกเหล่านั้น ดังนั้น ผลในส่วนนี้จึงได้จากการเสวนาในกลุ่มสตรีผู้สูงอายุ สตรีอายุน้อยและผู้ชายสูงอายุเป็นหลัก

1. การริเริ่มโครงการ โครงการฝึกอบรมที่สมาชิกกลุ่มเสวนาเคยเข้าร่วมในระยะเวลาที่ล่วงมาประมาณ 1-2 ปี มีดังนี้คือ โครงการอบรมการทำอาหารและขนมต่าง ๆ การถนอมอาหาร การเลี้ยงสัตว์ และการบำรุงพันธุ์ยาง ทุกกลุ่มกล่าวว่า โครงการเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทางราชการกำหนดขึ้นเกือบทั้งหมด การริเริ่มจากชาวบ้านมีน้อยมากหรือเกือบจะเรียกว่า ไม่มีเลย ตัวอย่าง โครงการที่ชาวบ้านปรึกษากับข้าราชการก่อน แล้วร้องขอไปยังส่วนราชการคือ โครงการอบรมตามกลุ่มสนใจ ที่จะขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

2. ความร่วมมือที่ได้ในการอบรม โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ผู้นำจะเป็นผู้ระบุว่าจะให้ใครเข้าอบรม ในบางเรื่องก็ให้เซ็นชื่อไว้ก่อน การให้ความร่วมมือดูเหมือนจะเกิดขึ้นจากความเกรงใจผู้นำเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแม่บ้านหรือภรรยาของผู้นำต่าง ๆ มักจะต้องรับภาระในการทำอาหาร เพื่อเลี้ยงวิทยากรและข้าราชการที่มาให้การอบรม

3. การใช้ประโยชน์ คำถามหนึ่งที่กลุ่มเสวนามีความเห็นคล้ายคลึงกัน คือ การนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์หลังการฝึกอบรมแล้ว กล่าวคือ ทุกคนยอมรับว่าได้ความรู้ใหม่ ๆ จากการเข้าฝึกอบรม และมองเห็นคุณประโยชน์ของเรื่องที่อบรมนั้น ๆ แต่มีอุปสรรคในการนำเอาไปใช้ซึ่งมีหลายลักษณะ ดังนี้ คือ

ก. ความไม่พร้อมในแง่วัสดุและอุปกรณ์ที่จะใช้ ความเห็นของสตรีสูงอายุและสตรีอายุน้อยสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า เมื่อนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ไปใช้ประโยชน์ จะพบอุปสรรคในค้ำที่ ไม่มีวัสดุครบถ้วนที่จะจัดทำมา ได้ภายในหมู่บ้านนั้น

“เคยทำและ แค่ว่าของมันอยู่แค่หลาค (ตลาด) พอดี ไปเอาสักสิ่ง

มัน ไม้ชาย ที่ร้านนี้ (ร้านค้าสวัสดิการ) หา ไม้”

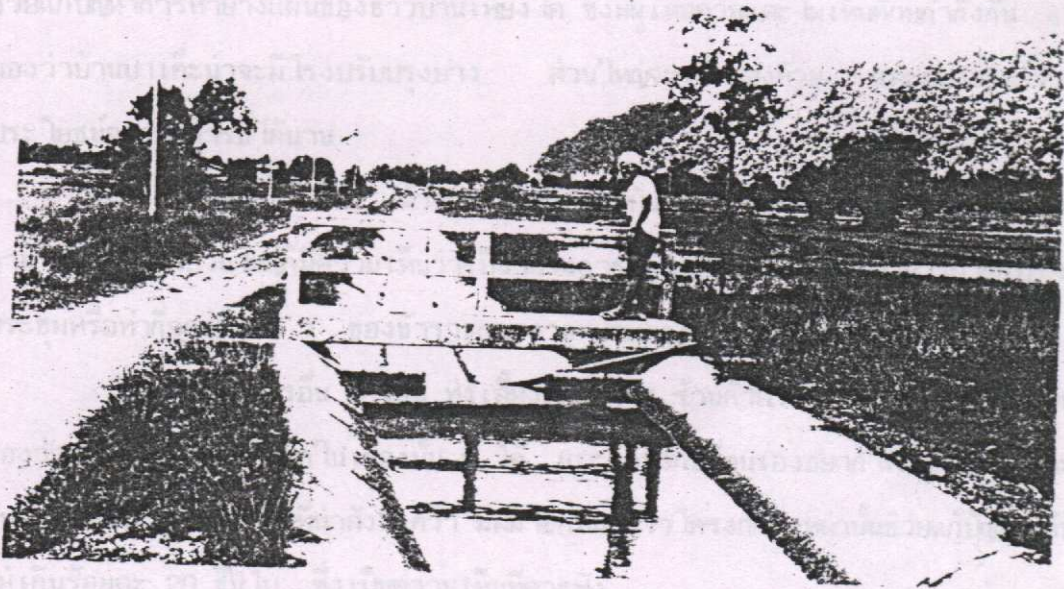
ข. เรื่องที่อบรมบางเรื่อง ยากต่อการเผยแพร่ให้นำไปให้ผู้อื่นปฏิบัติตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ การอบรมใช้วัตุถุคืบในพื้นบ้านมาประกอบอาหารหรือทำขนม ซึ่งสมาชิกกลุ่มเสวนาหลายคนยืนยันว่าเคยลองทำแล้วนำไปเผยแพร่ให้เพื่อนบ้าน แต่ปรากฏว่าไม่มีใครนิยมกิน อาจจะเป็นเนื่องจาก ไม่มีความเคยชิน

ค. เวลา เป็นอุปสรรคที่สำคัญ เพราะหลายคนบอกว่า พื้นนอนคึก ไม้คึกขางในสวนกว่าจะกลับมาก็สาย และ เมื่อทำขางแผ่นก็เหนื่อยอ่อนแล้ว ไม่มีเวลาคิดทำสิ่งที่ได้รับการอบรมเลย ทั้งนี้ ก็เพราะต้องคร่ำเคร่งกับการทำงาน

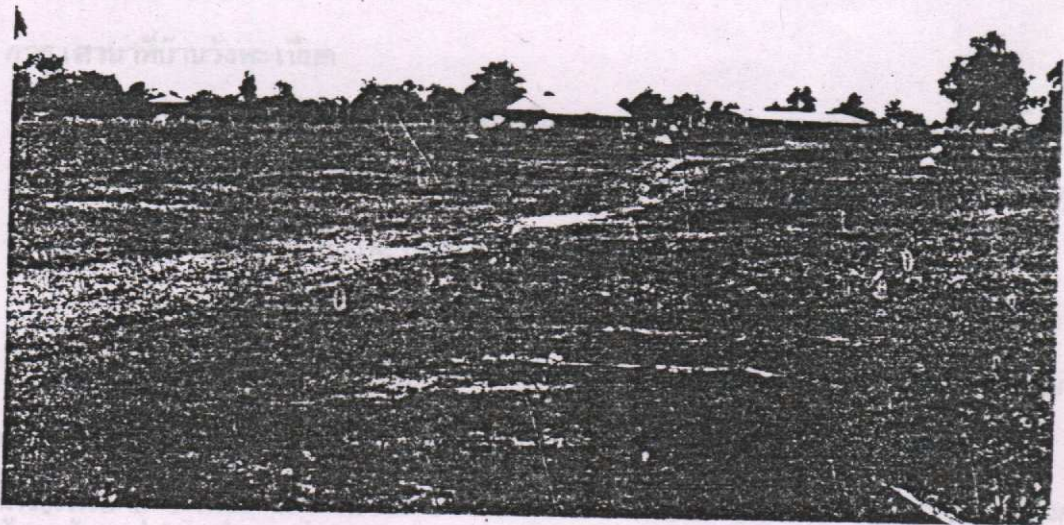
อย่างไรก็ตาม ความเห็นในเชิงบวกต่อโครงการอบรมบางโครงการก็มีอยู่บ้าง เช่น การอบรมเรื่องเลี้ยงสัตว์ การบำรุงพันธุ์ยาง เป็นต้น

ทักษะและการประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการพัฒนา

หลังจากจบการเสวนาในแต่ละกลุ่ม ทีมวิจัยจะแจกแบบประเมิน (ผนวก จ.) ให้สมาชิกกลุ่มเสวนากรอกเพื่อเสนอทักษะ และประเมินโครงการต่าง ๆ ที่นำมาเสวนา ผลของการประเมินจากทุกกลุ่มแสดงไว้ในตารางที่ 5.3 ดังต่อไปนี้

คลองส่งน้ำสายใหญ่ ผายน้ำล้นวังพะเนียด

ทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช. บ้านป่าเค็ด

ผลการประเมินที่ได้จากตารางที่ 5.3 อาจกล่าวสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเสวนามีความเห็นแตกต่างกันในแง่ที่ว่า โรงเรียนบูรณาการทางแผ่นดินช่วยแก้ปัญหาค่าเช่าของชาวบ้านเพียงใด ซึ่งมีผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยก้ำกึ่งกัน แต่เมื่อมองว่าบ้านบาเคะน่าจะมีโรงเรียนบูรณาการ ส่วนใหญ่จะเห็นห้องด้วย และมองว่าสามารถใช้ประโยชน์จากอาคารนี้ได้

2. อาคาร อพ. แม้ว่าสภาพอาคารในปัจจุบันจะไม่เสร็จสมบูรณ์และขาดการดูแลก็ตาม กลุ่มเสวนาส่วนใหญ่ก็มีความเห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ เพราะสามารถใช้เป็นสถานที่ประชุมหรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ของข้าราชการจากหน่วยต่าง ๆ เมื่อเข้ามาบ้านบาเคะได้

3. โครงการอื่น ๆ เช่น หุ่นเลี้ยงสัตว์ รพ. ร้านค้าสวัสดิการ ผู้ร่วมเสวนาส่วนใหญ่มองว่าเป็นสิ่งช่วยแก้ปัญหาในเรื่องนั้น ๆ ได้ และก็ตรงกับที่ตนเองอยากให้มีในบ้านบาเคะเช่นกัน อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า มีสมาชิกที่มองว่าโครงการเหล่านั้นช่วยแก้ปัญหาได้น้อยมีอยู่เกินร้อยละ 20 ขึ้นไป ซึ่งเป็นความเห็นที่ควรฟัง

อีกประการหนึ่งคือ การให้ความเห็นถึงโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ว่ามีประโยชน์มากน้อยเพียงใด ตรงกับความต้องการของชาวบ้านหรือไม่ แม้ว่าจะมีผู้ให้ความเห็นจำนวนน้อย แต่เป็นที่น่าสนใจ คือ เมื่อนำเอาผู้ที่มองว่าหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้วนำความรู้ไปใช้ประโยชน์น้อยหรือได้บ้างมาพิจารณา จะพบว่า สามในสี่ของผู้ตอบเห็นความไม่ในทิศทางนี้

การเสวนาที่บ้านวังพะเนียด

การเสวนาที่บ้านวังพะเนียดดำเนินการภายหลังการเสวนาที่บ้านบาเคะเสร็จสิ้นแล้ว โดยมีวิธีการเช่นเดียวกับที่ใช้ในบ้านบาเคะ สำหรับสถานที่เสวนา ใช้ที่สถานีอนามัยบ้านวังพะเนียด โรงเรียนบ้านวังพะเนียด และสุเหร่า

ในแง่กลุ่มเสวนา เนื่องจากทีมวิจัยเข้าไม่ถึงคอกับผู้ใหญ่บ้าน ไวนานก่อนถึงวันเริ่มเสวนา เป็นเหตุให้ผู้ใหญ่บ้านล้ม จึงไม่ได้จัดเตรียมกลุ่มไว้ให้อ่อน ทีมวิจัยกับผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจึงจัดกลุ่มใหม่ โดยเลือกผู้ชายสูงอายุ 1 กลุ่ม และ ไทยมุสลิม 1 กลุ่ม ผู้หญิงสูงอายุ 1 กลุ่ม กลุ่มเยาวชนซึ่งรวมทั้งชายและหญิง และกลุ่มผู้ชายอายุน้อยอีกหนึ่งกลุ่ม

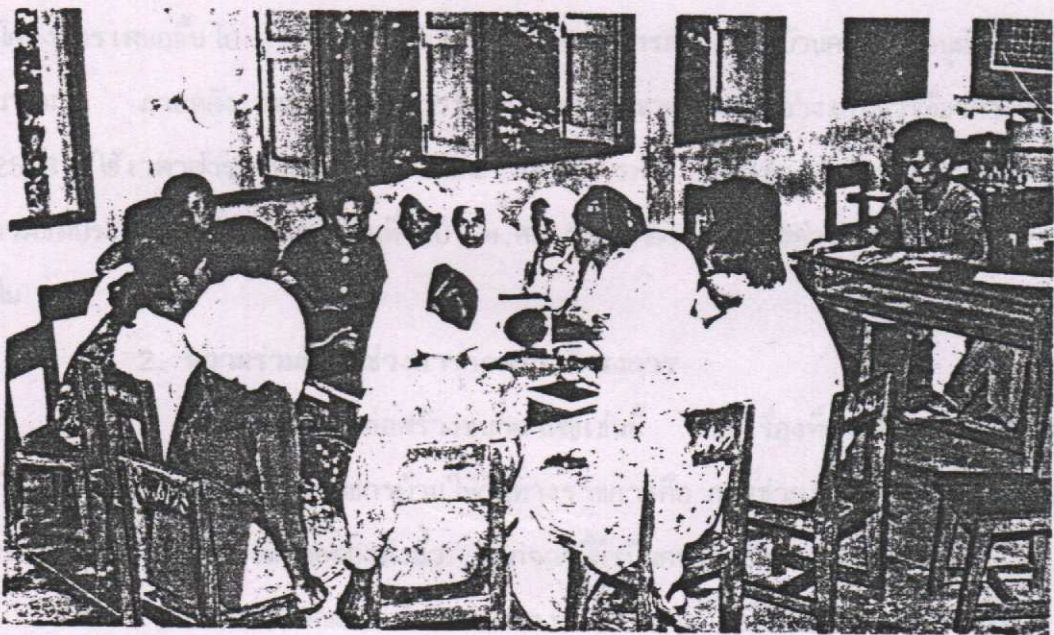
ตารางที่ 5.3 แสดงผลการประเมินผลที่ได้รับจากโครงการบ้านพัก

รายการ	จำนวนผู้ ประเมิน	ความเห็นของผู้ประเมิน		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1. โรงเรียนปทุมมา (กสช.29)				
ก. เป็นโครงการที่ช่วย แก้ปัญหาการทำยางแผ่น ของตนเองได้	37	14(37.8)	7(19.0)	16(43.2)
ข. เป็นโครงการที่ตรงกับ ที่ตนเองอยากจะให้มี ขึ้นในหมู่บ้านนี้	34	20(58.8)	14(41.2)	-
ค. ตนเองจะใช้ประโยชน์ จากโครงการนี้ได้นาน	34	20(58.8)	8(23.5)	6(17.7)
2. อาคาร อพ.บ.				
ก. เป็นโครงการที่ช่วย แก้ปัญหา	44	17(38.6)	15(34.1)	12(7.3)
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	38	27(71.05)	8(21.05)	3(7.9)
ค. เป็นโครงการที่ได้ ประโยชน์ได้นาน	45	29(64.4)	9(20.0)	7(15.6)
3. หุ่นเลี้ยงสัตว์ รพช. (ผอแก้ว)				
ก. ช่วยแก้ปัญหา	38	20(52.6)	8(21.1)	10(26.3)
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	37	27(72.9)	5(12.5)	5(13.5)
ค. ให้ประโยชน์ได้นาน	37	27(73.0)	6(16.2)	4(10.8)
4. ร้านค้าสวัสดิการ				
ก. ช่วยแก้ปัญหาการซื้อของ ใช้ในครอบครัว	45	25(55.5)	12(26.7)	8(17.8)
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	43	27(61.4)	13(29.5)	4(9.1)
ค. ให้ประโยชน์ได้นาน	43	27(62.8)	10(23.3)	8(13.9)
5. โครงการฝึกอบรม..... ..... (กรอกเฉพาะผู้ที่เข้าอบรม)				
ก. ความรู้ความเข้าใจ จากการฝึกอบรม	17	8(47.1)	8(47.1)	1(5.8)
ข. หลังอบรมแล้ว ได้นำ ไปใช้ประโยชน์	28	7(25.0)	13(46.4)	8(28.6)
ค. การอบรมนั้นตรงกับ ความต้องการของตนเอง หรือของครอบครัว	12	8(66.7)	3(25.0)	1(8.34)

การศึกษาระดับ

1. การเรียนโครงการ

โครงการนี้เป็นการศึกษานานาชาติ... 11... 20 ปี... 25...

การเสวนากลุ่ม ผู้หญิงสูงอายุบ้านป่าเค๊ะ

3. การเตรียมตัว ในระหว่างการทำงาน

ผู้เข้าทำงานบางส่วนเป็นสมาชิกของ... ได้มีการจัดตั้งกลุ่ม...

ผายน้ำล้นวังพะเนียด

1. การริเริ่มโครงการ

โครงการนี้ประวัติกวาวนาน กล่าวคือ ชาวบ้านวังพะเนียดในช่วงที่ยังเป็นหมู่ที่ 11 ตำบลบ้านควน ได้คิดแก้ไขปัญหาคอนกรีตน้ำเพื่อการเกษตรกันเอง โดยการสร้างฝายขึ้น เมืองขึ้นมามากกว่า 20 ปี เป็นการร่วมมือกันของชาวบ้าน ส่วนการขอความช่วยเหลือจากทางราชการนั้น ทางหมู่บ้านได้เสนอโครงการไปยังอำเภอเมือง ประมาณ พ.ศ. 2510 แล้ว นายอำเภอสมัยนั้น พร้อมด้วยปลัดอำเภอและพัฒนากร ได้เข้ามาสำรวจพื้นที่ พร้อมทั้งให้ทำโครงการเสนอขึ้นไป เพื่อให้ทางกรมชลประทานพิจารณา หมู่บ้านคอยการอนุมัติโครงการอยู่นานมาก ภายหลัง รพช. เข้ามาสำรวจอีก เพื่อพิจารณาสร้างเป็นอ่างเก็บน้ำเมื่อราว ๆ พ.ศ. 2516 ใช้เวลาสำรวจประมาณ 1 เดือน แต่ทาง รพช. ก็ไม่เข้ามาก่อสร้าง หลังจากนั้นทางกรมชลประทานก็เข้ามาสำรวจพื้นที่ในปี พ.ศ. 2524 อีก แล้วจึงดำเนินการก่อสร้างผายน้ำล้นใน พ.ศ. 2525

2. ความร่วมมือในช่วงการก่อสร้างโครงการ

การก่อสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่เช่นนี้ เป็นเรื่องที่ทางกรมชลประทานเข้ามาดำเนินการเอง ความร่วมมือที่ชาวบ้านให้กับทางราชการคือ การช่วยเหลือในการสำรวจพื้นที่เพื่อสร้างตัวฝาย และวางแนวคลองส่งน้ำ นอกจากนี้ก็เป็นคนงานช่วยงานก่อสร้าง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคลองส่งน้ำเพิ่งจะได้รับงบประมาณก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2528 ดังนั้นในช่วง 3 ปี หลังจากการก่อสร้างตัวฝายเสร็จแล้วจึงไม่อาจทำการระบายน้ำได้

ความร่วมมืออีกลักษณะหนึ่งคือการบริจาคที่ดินให้ก่อสร้างคลองส่งน้ำ ซึ่งตามแผนงานเดิมคลองจะเชื่อมไปถึงหมู่ที่ 8 ตำบลคลองชุก แต่เนื่องจากมีเจ้าของที่ดินหนึ่งแปลงไม่ยินยอมยกที่ดินให้ คลองส่งน้ำจึงสร้างได้ยาวเพียง 3 กม. เท่านั้น สมาชิกกลุ่มเสวนาทุกกลุ่มมีความเห็นพ้องกันว่า ถ้าเจ้าของที่ดินรายนั้นยินยอมเพียงรายเดียว บ้านวังพะเนียดก็มีคลองส่งน้ำตามแผน เพราะเจ้าของที่ดินรายอื่น ๆ ยินยอมหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงอีกประการคือ เจ้าของที่ดินรายที่ไม่ยินยอมนั้นเป็นคนที่มีบ้านเรือนอยู่นอกบ้านวังพะเนียด

3. ความร่วมมือในระหว่างการค้าเงินงานตามโครงการ

ผู้เข้าเสวนาบางส่วนที่เป็นสมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้อธิบายว่า หลังจากโครงการก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้ว ก็ได้มีการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มบริหารการนำน้ำจากฝาย

2. ความร่วมมือในช่วงการก่อสร้าง โครงการ

ความร่วมมือมีอยู่สูง โดยมีการตกลงให้ชาวบ้านหมุนเวียนมาช่วยงานก่อสร้างจนแล้วเสร็จ โดยใช้เวลาร่วมประมาณ 2 เดือน เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2529

3. การใช้ประโยชน์

โครงการนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนว่าชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ในสิ่งก่อสร้างอย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการประชุม-อบรมที่ทางราชการจัด หรือกิจกรรมของหมู่บ้านเอง

กิจกรรมของหมู่บ้าน ได้แก่ การประชุมของกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การจัดเลี้ยงน้ำชาเพื่อเรียกรายเงินทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

นอกจากการใช้ประโยชน์จากตัวอาคาร ชาวบ้านยังสามารถเช่าเก้าอี้ซึ่งมีประมาณ 50 ตัว ไปใช้ได้ โดยคิดค่าเช่าครั้งละ 100 บาท

เหมืองไล่ไต่ กสข.

1. การริเริ่มโครงการ

โครงการเหมืองไล่ไต่ เป็นโครงการที่กรรมการหมู่บ้านตัดสินใจเสนอขอโครงการ กสข. ซึ่งทำการก่อสร้างในปี พ.ศ. 2527 จุดมุ่งหมายก็เพื่อใช้เป็นทางผันน้ำให้พื้นที่ทางด้านเหนือของหมู่บ้าน (ควนตก) มีน้ำใช้ เพราะเหมืองนี้จะมาเชื่อมคลองส่งน้ำของผาขึงหะเนียด มีประตูปิด-เปิด ใช้จัดสรรน้ำได้ อีกประการหนึ่ง ได้มีการขุดเหมืองในลักษณะนี้ไว้ก่อนแล้วในสมัยพระยาสมันนครรัฐเป็นข้าหลวง เมืองสุทล

2. ความร่วมมือของชาวบ้าน

ชาวบ้านในคุ้มในส่วนใหญ่จะเข้าร่วมขุดเหมือง เส้นนี้โดยได้รับค่าแรงงานจากโครงการ กสข. และบางครั้งเรือจะบริจาคหินให้ขุดเหมืองผ่าน อย่างไรก็ตาม ในแง่การบำรุงรักษาจะเป็นภาระของครัวเรือนที่อยู่รอบ ๆ เหมืองที่ต้องมาขุดลอกและตัดหญ้าที่คลุมเหมืองทิ้ง สมาชิกของกลุ่มเสวนาหลายคนยอมรับว่า ไม่ได้มีส่วนให้ความร่วมมือมากนัก เหตุเพราะหน้าของคนอยู่ไกลเหมือง ไม่มีโอกาสได้ใช้ประโยชน์จากเหมืองเลย

3. ปฏิริยาที่ต่อโครงการ

โดยภาพรวมแล้ว สมาชิกกลุ่มเสวนามองว่าเหมือง กสข. ให้ประโยชน์น้อย ทั้งนี้เพราะว่ามีหอย่อมบ้านจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ นอกจากนี้พื้นที่ทางด้านทิศ

ตะวันตกจะสูงกว่าทางทิศตะวันออก เป็นเหตุให้พื้นน้ำจากคลองชลประทานล้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่ฝนน้อย

อีกประการหนึ่ง การสร้างเมืองสาขานี้ประสบปัญหาคล้ายกับการสร้างคลองชลประทาน กล่าวคือ มีเจ้าของที่ดินรายหนึ่งซึ่งเป็นคนนอกหมู่บ้าน ไม่ยินยอมสละที่ จึงต้องเปลี่ยนแปลงแนวสายเมือง ไปบ้าง เป็นเหตุให้ที่นาพื้นที่ติดกับที่ดินผืนนั้นประมาณ 70 - 80 ไร่ ขาดประโยชน์จากเมืองสาขานี้

บ่อเลี้ยงปลา

โครงการบ่อเลี้ยงปลานับว่าเป็นอีกโครงการหนึ่งที่สะท้อนถึงการริเริ่มจากท้องถิ่น (local initiative) ในการทำกิจกรรมพัฒนา

1. การริเริ่มโครงการ

โครงการบ่อปลาเกิดขึ้นมาจากผลของการที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่ง เคยไปพบการเลี้ยงปลาในบ่อหัวไร่ท้ายนาใหญ่ จึงกลับมาขุดบ่อเลี้ยงคูน้าง ประกอบด้วยในช่วงที่มีการปรับปรุงถนนสายสุลุ-รัศมี ผู้รับเหมาต้องการดินไปใช้ทำถนน จึงมาซื้อจากชาวบ้านจึงมีบางครัวเรือนมีบ่อปลาจากการขายหน้าดิน และภายหลังประมาณปี พ.ศ. 2528 หน่วยชลประทานที่กำลังสร้างคลองส่งน้ำต่อจากผาวังพะเนียด มีความต้องการดินมากเป็นคันคลอง จึงขอบริจาคจากชาวบ้าน จึงมีบ่อปลาอีกจำนวนหนึ่งอยู่ตลอดแนวคลองชลประทานปัจจุบันมีรวมทั้งสิ้น 23 บ่อ

วิทยาลัยเกษตรกรรมสุลุมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง เมื่อชาวบ้านได้ขุดบ่อเลี้ยงปลากันแล้ว ในปี พ.ศ. 2528 ทางวิทยาลัยฯ เข้ามาประชุมชาวบ้านว่าจะสนับสนุนด้านพันธุ์ปลาและได้การอบรมเรื่องการเลี้ยง จึงมีป้ายระบุว่า เป็นบ่อปลาที่สนับสนุนโดยวิทยาลัยเกษตรกรรมสุลุ

2. ความร่วมมือของชาวบ้าน

เนื่องจากความศรัทธาเริ่มในการสร้างบ่อปลาจากชาวบ้าน ความร่วมมือจึงมีสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของชาวบ้านที่สละดินให้ทำบ่อชลประทาน เพราะจะทำให้หมู่บ้านมีคลองชลประทาน มีถนน (คันคลอง) ใช้ และสามารถนำปลามาเลี้ยงในบ่อได้

3. การใช้ประโยชน์

ส่วนใหญ่ของกลุ่มเสวนามองว่าการเลี้ยงปลาในบ่อมีจุดมุ่งหมายเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก มีเพียงบางบ่อเท่านั้นที่สามารถจับไปขายได้ ซึ่งเป็นบ่อขนาดใหญ่ที่มีความลึกพอที่จะเลี้ยงปลาได้ตลอดปี และอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

การหาผลประโยชน์จากบ่อปลา ไม่ได้ทำในรูปของการรวมกลุ่มแต่อย่างใด ต่างคนต่างตัดสินใจในการทำประโยชน์เอาเอง อย่างไรก็ตาม ทางราชการ ได้กระตุ้นให้มีการรวบรวมกลุ่ม และจะสนับสนุนพันธุ์ปลาต่อไป ปัจจุบันมีการรวมตัวเป็นกลุ่มรวม 13 บ่อ

ปัญหาของ โครงการนี้บ้างในแง่ที่บ่อปลาบางบ่อขึ้นเกิน ไป และอยู่ห่างจากคลองชลประทาน จึงพบกับปัญหาน้ำแห้งในฤดูแล้ง ไม่อาจเลี้ยงปลาได้ตลอดปี จำเป็นต้องหาพันธุ์ปลา มาปล่อยใหม่ในน้ำคักไป

ทักษะและการประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการพัฒนา

ผลการประเมินที่สมาชิกกลุ่ม เสนอให้ความเห็นต่อ โครงการต่าง ๆ ที่นำมาเสวนา เสนอไว้ในตารางที่ 5.4 ค่ะ ดังนี้

ตารางที่ 5.4 แสดงผลการประเมินผลที่ได้รับจากโครงการบ้านวังพะเนียด

รายการ	จำนวนผู้ ประเมิน	ความเห็นของผู้ประเมิน		
		มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ผายน้ำล้นวังพะเนียด				
ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหา การใช้น้ำเพื่อการเกษตรของ ตนเองได้	36	13(36.1)	15(41.7)	8(22.2)
ข. เป็นโครงการที่ตรงกับที่ตนเอง อยากจะให้มีขึ้นในหมู่บ้านนี้	37	32(86.5)	5(13.5)	-
ค. ตนเองจะใช้ประโยชน์จาก โครงการนี้ได้นาน	36	19(52.8)	11(30.5)	6(16.7)
2. ศูนย์เอนกประสงค์ (คชค.)				
ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหา สถานที่	37	31(83.8)	6(16.2)	-
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	36	33(91.7)	3(8.3)	-
ค. เป็นโครงการที่ให้ประโยชน์ ได้นาน	37	36(97.3)	1(2.7)	-
3. เขื่อนงาโลโก้ (กสช.2527)				
ก. ช่วยแก้ปัญหาหน้าเพื่อการเกษตร	37	7(18.9)	23(62.2)	7(18.9)
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	37	25(67.6)	9(24.3)	3(8.1)
ค. ให้ประโยชน์ได้นาน	37	14(37.9)	13(35.1)	10(27.0)
4. โครงการบ่อเลี้ยงปลา				
ก. ช่วยแก้ปัญหาหารายได้ใน ครอบครัวได้	33	10(30.3)	23(69.7)	-
ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้	33	27(81.8)	5(15.2)	1(3.0)
ค. ให้ประโยชน์ได้นาน	32	22(68.7)	8(25.0)	2(6.3)
5. โครงการฝึกอบรม..... (กรอกเฉพาะผู้ที่เข้าอบรม)				
ก. ความรู้ความเข้าใจจาก การฝึกอบรม	21	11(52.4)	9(42.8)	1(4.8)
ข. หลังอบรมแล้ว ได้นำ ไปใช้ ประโยชน์	21	8(38.1)	12(57.1)	1(4.8)
ค. การอบรมนั้นตรงกับ ความต้องการของตนเองหรือ ของครอบครัว	21	16(76.2)	5(23.8)	-

จากตารางที่ 5.4 ได้ชี้ให้เห็นข้อสรุปของสมาชิกกลุ่มเสวนาที่ประเมินโครงการของรัฐบาลที่นำมาพิจารณา ได้ดังนี้

1. ผู้เข้าร่วมเสวนาส່วนมากมองว่า โครงการผายน้ำล้นวังพะ เนียด เป็น โครงการที่เหมาะสมที่หมู่บ้านควรมี และคิดว่าสามารถใช้ประโยชน์ได้นาน แม้ว่าจะยังไม่มั่นใจมากนักว่าจะช่วยแก้ปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรของหมู่บ้านได้
2. โครงการศูนย์เอนกประสงค์ (ทชค.) เป็นโครงการที่ชาวบ้านเกือบทั้งหมดมองเห็นความสำคัญ มีประโยชน์กับชาวบ้านทั่วไป
3. สมาชิกกลุ่มเสวนายัง ไม่มั่นใจว่า โครงการบ่อเลี้ยงปลาจะแก้ปัญหาค่าน้ำรายได้ของครัวเรือนจริง แต่ยอมรับว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ เช่นเดียวกับเหมืองไล่ไก่ กษ. ที่กลุ่มยอมรับว่าอยาก ได้โครงการลักษณะนี้ แต่สภาพและที่ตั้ง โครงการปัจจุบันคง เอื้อประโยชน์ให้กับบางคนและคงใช้ประโยชน์ได้ไม่นาน
4. โครงการฝึกอบรมที่สมาชิกกลุ่มเสวนาเข้าร่วม ซึ่งมีลักษณะหลากหลาย แต่เมื่อมองโดยรวมแล้ว สมาชิก ไม่มั่นใจว่าจะเอา ไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ แม้ว่าจะมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีจากการฝึกอบรมในเรื่องนั้น ๆ ก็ตาม

การประเมินผลโครงการที่นำมาเสวนาในทัศนะของชาวบ้าน บ้านบาเค๊ะ

ในการสำรวจสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของบ้านบาเค๊ะ ผู้วิจัยได้พัฒนาคำถามชุดหนึ่ง เพื่อให้ประเมินโครงการที่นำมาใช้ในการเสวนากลุ่ม โดยถามในประเด็นที่ว่า เคยเข้าร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือในการจัดทำโครงการหรือไม่ คิดว่าโครงการนั้น ๆ แก้ปัญหาการท่วมมาหากินเพียงใด และเคยเข้าใช้ประโยชน์จากโครงการนั้น ๆ หรือไม่ ซึ่งผลการประเมินในแต่ละโครงการกล่าว โดยสรุป ได้ดังนี้

1. ท่งเลี้ยงสัตว์ รพช.

จากการสอบถามถึงการ เข้า ไปร่วมในการจัดทำ โครงการนี้บ้างหรือไม่ ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 29 ราย (ร้อยละ 37.2) ตอบว่าเคยเข้าร่วมประชุม และมีจำนวน 49 ราย (ร้อยละ 62.8) ที่ตอบว่าไม่เคยเข้าร่วมประชุมเลย ซึ่งสะท้อนว่าการริเริ่มโครงการนี้คงเกิดมาจากกลุ่มเกษตรกรบ้านบาเค๊ะคง ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

เมื่อสอบถามถึงประโยชน์ของโครงการนี้ มีผู้ตอบจำนวน 40 ราย (ร้อยละ 51.8) เห็นว่าเป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาค่าเช่ามาหากินได้มาก และมีอีก 23 ราย (ร้อยละ 19.2) มองว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์น้อย อันแสดงว่าผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่ายังเป็นโครงการที่ให้ประโยชน์กับหมู่บ้านอยู่

ในช่วงท้าย เมื่อถามว่า โดยส่วนตัวแล้ว ผู้ตอบแบบสอบถามได้ไปใช้ประโยชน์เองหรือไม่ กลับพบว่าผู้ตอบถึง 57 ราย (ร้อยละ 73.1) ที่กล่าวว่าไม่เคยไปใช้ประโยชน์เลย มีเพียง 21 ราย (ร้อยละ 26.9) ที่ตอบว่าเคยไปใช้ประโยชน์ คำตอบที่ได้สะท้อนว่าโครงการของรัฐบางอย่างนั้น เมื่อนำลง ไปสู่หมู่บ้านจะมีผู้เข้าใช้ประโยชน์จำนวนหนึ่งเท่านั้น ในกรณีคือผู้พิมพ์

2. อาคารที่ประชุมของหมู่บ้าน (ศาลา อพ.)

หัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยาที่ตอบแบบสอบถามรวม 41 ราย (ร้อยละ 52.6) ตอบว่าเคยเข้าร่วมปรึกษาหารือการก่อสร้างอาคารนี้ มีอยู่ 37 ราย (ร้อยละ 47.4) ที่ตอบว่าไม่ได้เข้าร่วม ซึ่งคาดว่าคงมีการประชุมหมู่บ้านเพื่อปรึกษาเรื่องนี้

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของชาวบ้านมาเต๊ะ มองว่าอาคารหลังนี้ช่วยแก้ปัญหาค่าเช่าสถานที่ทำกิจกรรมของหมู่บ้านได้ไม่มากนัก คงจะเห็นว่ามีอยู่เพียง 16 ราย (ร้อยละ 20.5) ที่ตอบว่าโครงการนี้ช่วยแก้ปัญหาค่าเช่าได้มาก ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ที่ให้ความเห็นว่า เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาค่าเช่าได้น้อย ซึ่งมีจำนวน 24 ราย (ร้อยละ 30.8)

ต่อความเห็นเรื่องการเข้าใช้ประโยชน์ คำตอบที่ได้สะท้อนว่า การใช้ประโยชน์ของชาวบ้านขึ้นกับเงื่อนไขในเรื่องกิจกรรมที่ไม่รวมว่า คนเองมีส่วนเข้าไปร่วมหรือไม่ ทั้งนี้ เพราะมีผู้ตอบว่าไม่เคยไปใช้ประโยชน์ กับที่ตอบว่าไม่เคยมีจำนวนเท่าๆกัน

3. โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น (กสช. 2529)

ในจำนวนผู้ตอบคำถามทั้งหมด 78 คน ปรากฏว่ามีเพียง 25 ราย ที่ตอบว่าไปเข้าร่วมประชุมจัดทำโครงการนี้ อีก 35 ราย (ร้อยละ 67.9) ไม่มีโอกาสเข้าร่วมซึ่งอาจเป็นไปได้ว่า กิจกรรมนี้เป็นเรื่องของกรรมการหมู่บ้านเท่านั้นที่จะหาเงินช่วยเหลือมาสร้างโรงปรับปรุงยางแผ่นโรงเดิม

นอกจากนี้ในทัศนะของชาวบ้านมาเต๊ะมองว่า โรงปรับปรุงยางแผ่นนี้มีประโยชน์ช่วยแก้ปัญหาค่าเช่ามาหากินได้มาก มีเพียง 36 ราย (ร้อยละ 46.2) ในขณะที่ยังไม่เคยเกิดขึ้นหนึ่ง คือ 42 ราย (ร้อยละ 53.9) เห็นว่าเป็นโครงการที่มีประโยชน์ในระดับปานกลางถึงน้อย

ต่อการจัดการเข้าใช้ประโยชน์ เห็นชัดเจนว่ามีผู้ไปใช้ประโยชน์เป็นจำนวนน้อย คือ 19 ราย (ร้อยละ 24.4) แต่มีอยู่ถึง 59 ราย (ร้อยละ 75.6) ที่ไม่ทำยางแผ่น ๓ ที่อื่น

4. ร้านค้าสวัสดิการ

จากผลของการสอบถามพบว่า มีชาวบ้านเข้าร่วมในการประชุมหรือปรึกษาหารือ ในการจัดทำโครงการนี้เพียง 28 ราย (ร้อยละ 35.9) โดยส่วนใหญ่ของผู้ตอบจะไม่เข้าเกี่ยวข้องกับในชั้นตอนนี้

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อถามว่าร้านค้านี้มีประโยชน์ในการช่วยแก้ปัญหาของหมู่บ้าน ในด้านสิ่งของเครื่องใช้ มีผู้ให้ความเห็นแตกต่างกันออกไปชัดเจน กล่าวคือ ที่ระบุว่ามีประโยชน์ มาก มี 28 ราย (ร้อยละ 35.9) ตอบว่า มีประโยชน์อยู่บ้าง มีเพียง 31 ราย (ร้อยละ 39.7) และมีอยู่ 19 ราย (ร้อยละ 24.4) มองว่ามีประโยชน์น้อย อันแสดงว่าชาวบ้าน บางคนมีความเห็นต่อเรื่องนี้แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมองประโยชน์ของร้านค้านี้ไปในแง่มุมใด ชาวบ้าน ส่วนใหญ่ยังคงไปใช้ประโยชน์ นั่นคือ มีผู้ตอบว่าไปใช้ประโยชน์ 62 ราย (ร้อยละ 80.5) และ ไม่ไปใช้ประโยชน์มีเพียง 15 ราย (ร้อยละ 19.5) เท่านั้น

บ้านวังพะเนียด

ในการสำรวจครัวเรือนบ้านวังพะเนียด คณะผู้วิจัย ได้ผนวกคำถามเพื่อให้ประเมิน โครงการต่าง ๆ จำนวน 4 โครงการ คือ ผายน้ำล้นวังพะเนียด ศูนย์เอนกประสงค์ (ศษค.) เข้มองไล่ไก่อ (กสข. 2527) และ โครงการบ่อเลี้ยงปลาวิทยาลัยเกษตรกรรมสุล

1. ผายน้ำล้นวังพะเนียด

จากผลสรุปการประเมิน พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าร่วมในการจัดทำโครงการ และมองว่าเป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายมากถึงปานกลาง แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อจำกัดที่ผลิตสองส่งน้ำ ไม่ยาวพอที่จะส่งน้ำเข้าที่คั้น ได้ทั่วถึงหมู่บ้าน จึงมีผู้ตอบว่าเคยเข้าใช้ประโยชน์เพียง 36 ราย (ร้อยละ 46.2) เท่านั้น

	เคย	ไม่เคย
การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ	58 (74.4)	20 (25.6)

	มาก	ปานกลาง	น้อย
การช่วยแก้ปัญหาการทำมาหากิน	26(33.3)	40(51.3)	12(15.4)

	ใช่	ไม่ใช่
การไปใช้ประโยชน์	26 (46.2)	32 (53.8)

2. ศูนย์เอนกประสงค์ (คชค.)

	เคย	ไม่เคย
การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ	58 (74.4)	20 (25.6)

	มาก	ปานกลาง	น้อย
การช่วยแก้ปัญหาการทำมาหากิน	34(43.6)	39(50.0)	5(6.4)

	ใช่	ไม่ใช่
การไปใช้ประโยชน์	55 (70.5)	23 (29.5)

การจัดทำโครงการนี้มีชาวบ้านเข้าร่วมเป็นส่วนมาก ซึ่งแสดงว่ามีการรับรู้เรื่องนี้อย่างกว้างขวาง และเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็นต่อหมู่บ้านมาก พร้อมกันนี้ก็ได้ไปใช้ประโยชน์จากศูนย์เอนกประสงค์แห่งนี้มาก

3. เมืองไล้เก้ (กสช. 2527)

	เคย	ไม่เคย
การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ	53 (67.9)	25 (32.1)

	มาก	ปานกลาง	น้อย
การช่วยแก้ปัญหาการทำมาหากิน	24(30.8)	32(41.0)	22(28.2)

	ใช่	ไม่ใช่
การไปใช้ประโยชน์	33 (42.3)	45 (57.7)

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุว่าเคยเข้าร่วมปรึกษาหารือในการจัดทำโครงการนี้ แต่มองว่ายังเป็นโครงการที่แก้ไขปัญหาการทำมาหากิน ได้ไม่มากนัก ทั้งนี้ เพราะมีพื้นที่เพียงส่วนเดียวของบ้านวังพะ เนียคที่ได้ประโยชน์จาก โครงการนี้ ดังนั้น เมื่อถามว่าเคยเข้าใช้ประโยชน์หรือไม่ ส่วนใหญ่จึงตอบว่า ไม่เคย

4. โครงการก่อสร้างเสิงปลา

	เคย	ไม่เคย	
การเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ	50 (64.1)	28 (35.9)	
	มาก	ปานกลาง	น้อย
การช่วยแก้ปัญหการทำมาหากิน	28(36.8)	39(51.3)	9(11.8)
	ใช่	ไม่ใช่	
การ ไม่ใช้ประโยชน์	28 (35.9)	50 (64.1)	

การที่มีผู้ตอบเป็นจำนวนมากบอกว่า เคยเข้าร่วมปรึกษาหารือ นั้น น่าจะหมายถึงการเข้าร่วมอบรมการเสิงปลา ซึ่งวิทยาลัยเกษตรกรรมสตูลเข้ามาให้ความช่วยเหลือในภายหลังมากกว่า อย่างไรก็ตาม ผู้ตอบส่วนใหญ่มีความเห็นว่า โครงการนี้ช่วยแก้ปัญหของหมู่บ้านได้มาก แม้ว่าประโยชน์จะตกกับชาวบ้านเพียงบางคนที่ตาม

การเสวนากลุ่ม ผู้ชายสูงอายุบ้านวังพะเนียด

การเสวนากลุ่ม ผู้หญิงสูงอายุบ้านวังพะเนียด

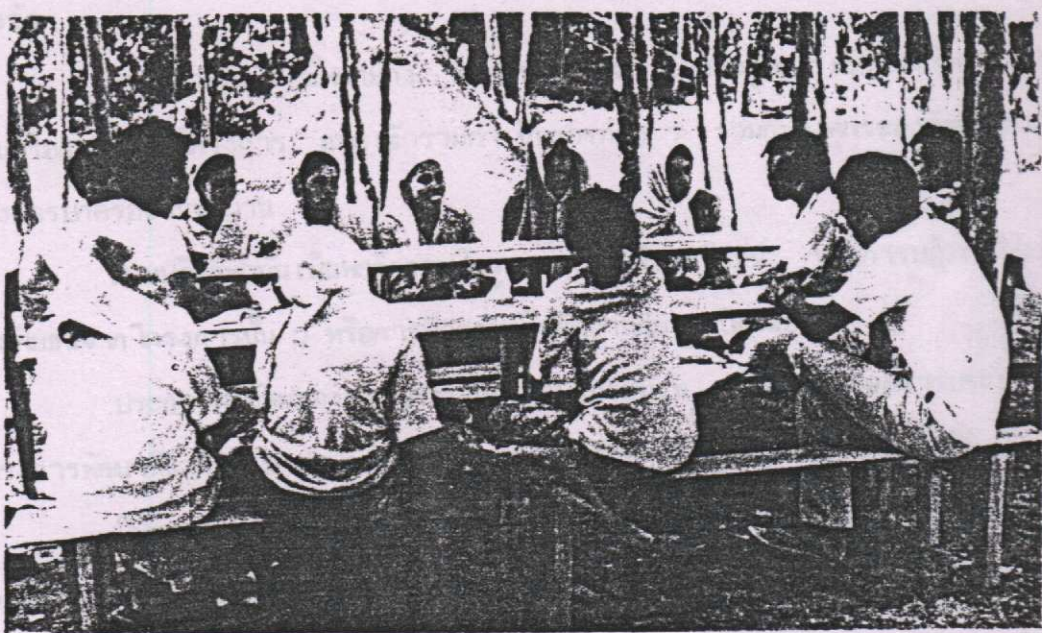
บทที่ 6

กิจกรรมเสริม

กิจกรรมเสริมที่ 1 การทำกิจกรรมกลุ่ม (1 ชั่วโมง) 1. ประเด็นที่ 1

วัตถุประสงค์: เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มและการทำงานเป็นทีม

วัตถุประสงค์: เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมกลุ่มและการทำงานเป็นทีม

6.1 จดหมายเสริมของโครงการ

การเสวนากลุ่ม ผู้หญิงอายุน้อยบ้านป่าเค๊ะ

โครงการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

ชื่อ โครงการ: โครงการเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์: เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของสตรีและเยาวชนในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEEC) จังหวัดชลบุรี

บทที่ 6

วิจารณ์และสรุป

ก่อนที่จะสรุปผลการศึกษาที่เสนอไว้ในบทที่ 4 และบทที่ 5 ใครที่จะย่ำให้เห็นว่าการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือการศึกษาการสนองตอบของหมู่บ้านต่อกระบวนการพัฒนา โดยมุ่งเน้นความร่วมมือ ปฏิริยา และการประเมินคุณค่าที่เกิดขึ้นก่อน ใช้ขยายแผนและ โครงการพัฒนาของรัฐ

ความร่วมมือในที่นี้หมายถึง ทัศนคติของชาวบ้านในรูปการเข้าร่วมในการวางแผนงานหรือการจัดทำโครงการ และเข้าร่วมดำเนินการต่าง ๆ ร่วมกับองค์กรของรัฐหรือองค์การทางการปกครองในหมู่บ้าน

ส่วนปฏิริยานั้นเป็นทัศนคติในรูปการเข้าใช้ประโยชน์ หรือการปฏิเสธไม่เข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการนั้น ๆ หรือการมีความเห็นคัดค้านอย่างเปิดเผย

ประการสุดท้ายของการตอบการสนองตอบของชุมชน ได้แก่ ผลการประเมินคุณค่าโครงการพัฒนาที่นำมาศึกษา เพื่อประมวลว่าชุมชนให้คุณค่าต่อ โครงการนั้น ๆ อย่างไร

ในตอนต่อไปนี้จะนำเสนอผลการศึกษา โดยแยกพิจารณาจากกำเนิดของ โครงการความร่วมมือของชาวบ้าน ปฏิริยา และการประเมินคุณค่าของ โครงการพัฒนา ตามลำดับ

6.1 จุดกำเนิดของ โครงการ

โครงการต่าง ๆ ที่นำมาใช้ เป็นตัวแทนในการเสวนาของทั้งสองหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่มีลักษณะ เป็นรูปธรรม กล่าวคือ เป็นโครงการที่มีการก่อสร้างรวมอยู่ด้วย จะมียกเว้นคือ โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกิจกรรมให้ความรู้และการฝึกทักษะด้านต่าง ๆ

จากผลการศึกษาโดยกลุ่มตัวแทนชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้าน สามารถแยกสรุปถึงจุดกำเนิดของ โครงการพัฒนาต่าง ๆ ได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ โครงการที่เป็นการริเริ่มจากความคิดเห็นของชาวบ้านด้วยตนเอง และมีหน่วยงานของทางราชการ เข้าไปให้ความช่วยเหลือในภายหลัง ซึ่งเรียกโครงการในลักษณะนี้ว่า โครงการที่เกิดจากการริเริ่มของชุมชน (local initiative) อีกลักษณะหนึ่งเป็นโครงการที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้น โดยอาจอยู่ในรูปให้คำแนะนำด้านแนวคิด แล้วให้องค์กรปกครองของชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือ สภาตำบลเป็นผู้ตัดสินใจจัดทำโครงการ หรือ เป็นโครงการที่ทางราชการ ได้กำหนดเป็นนโยบาย ไว้แล้ว

ชาวบ้านเพียงแต่ให้ความเห็นชอบว่าจะรับโครงการนั้น ๆ หรือไม่ ซึ่งเรียกว่า โครงการที่ริเริ่มจากรัฐ (state imposition) ชุมชนไม่ได้ใช้อำนาจการตัดสินใจของคนในการริเริ่มโครงการแต่อย่างใด ตารางที่ 6.1 เป็นการสรุปแยกประเภทโครงการตามที่กล่าวมาแล้วใน 2 หมู่บ้านที่ศึกษา

ตารางที่ 6.1 แสดงลักษณะ โครงการจากตัวอย่าง โครงการที่นำมาศึกษา

local initiative	state imposition
<p>บ้านปากเค็ง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โครงการทุ่งเลี้ยงสัตว์ ราช. 2. อาคารที่ประชุมของหมู่บ้าน อพป. 	<p>บ้านปากเค็ง</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น 2. ร้านค้าสวัสดิการ 3. โครงการฝึกอบรม
<p>บ้านวังหะเนียด</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ฝายน้ำล้นวังหะเนียด 2. โครงการบ่อเลี้ยงปลา 	<p>บ้านวังหะเนียด</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ศูนย์แม่ประสงค์ (คชค.) 2. เมืองไร่ไก่ กสช. 3. โครงการฝึกอบรม

การริเริ่มโครงการสำหรับโครงการที่เกิดจากการริเริ่มของชุมชนนั้น จะมีพัฒนาการคล้าย ๆ กัน โดยจะนำเอาการริเริ่มจัดทำโครงการทุ่งเลี้ยงสัตว์ และโครงการก่อสร้างฝายน้ำล้นวังหะเนียดมาอธิบายเป็นตัวอย่าง โครงการทั้งสองนี้เป็นผลจากการที่ชาวบ้านหลายคนต่างตระหนักถึงปัญหาที่หมู่บ้านเผชิญ นั่นคือ การที่ไม่มีพื้นที่พอเพียงในการเลี้ยงสัตว์ และการขาดแคลนน้ำเพื่อทำนา เฉพาะอย่างยิ่งความต้องการน้ำในระยะที่ชาวบ้านกำลังตั้งท้อง ผลจากการปรึกษาหารือของชาวบ้านเหล่านี้คือการลงมือแก้ไขปัญหาดังกล่าวภายใต้กรอบความสามารถด้านทรัพยากรของหมู่บ้านที่มีอยู่ นั่นคือ การสร้างทุ่งเลี้ยงสัตว์โดยชาวบ้านด้วยตนเอง และการก่อสร้างฝาย

น้ำสันแบบพื้นเมือง คั้งนั้น โครงการในลักษณะนี้จึงมีจุดกำเนิดจากการมีความเห็นร่วมกันของชาวบ้านในแง่สภาพปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหาเป็นเบื้องต้น

ส่วนราชการจะเข้าไปเกี่ยวข้องในระยะต่อมา กล่าวคือ เมื่อหมู่บ้านพบว่าการแก้ไขปัญหานั้น ๆ เกินขีดความสามารถของหมู่บ้าน ต่อจากนั้นจะนำปัญหาไปปรึกษาส่วนราชการที่เกี่ยวข้องหรือ ไม้ก็เข้าราชการจากส่วนราชการนั้น ๆ ที่มีโอกาสลง ไปสัมผัสปัญหา แล้วเสนอทางออกใหม่ให้หมู่บ้าน

ในทางตรงกันข้าม โครงการที่มีการริเริ่มจากรัฐเช่น ร้านค้าสวัสดิการ โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ หรือศาลาอเนกประสงค์ เป็นต้น เป็นโครงการชนิดที่มีจุดกำเนิดจากข้อตกลงหรือการผลักดันจากชาวบ้านบางคน (มักเป็นกรรมการในองค์กรปกครองหรือองค์กรที่รัฐจัดตั้ง) ที่ผ่านการแนะนำจากข้าราชการในระดับพื้นที่เป็นหลัก วัตถุประสงค์เป็นพื้นฐานและเป็นหลักการในการจัดทำโครงการดูเหมือนว่าจะยังไม่ชัดเจนในทัศนะของผู้เข้าร่วมเสวนา ทั้งนี้เพราะบางโครงการเป็นมาตรการเพื่อแก้ปัญหาบางเสี้ยวเท่านั้น เช่น โรงเรียนปรับปรุงคุณภาพทางแผ่นดินปาเค๊ะ

6.2 ความร่วมมือของชาวบ้าน

ความร่วมมือในที่นี้ ได้แก่พฤติกรรมลักษณะต่าง ๆ ของชาวบ้านที่มีต่อกิจกรรมพัฒนาทั้งในระยะการจัดทำโครงการ และในระยะที่โครงการนั้น ๆ เื่อประ โยชน์ได้แล้ว ผลจากการพิจารณาความร่วมมือของชาวบ้านที่ให้กับโครงการต่าง ๆ ที่นำมาเสวนาสามารถแยกลักษณะความร่วมมือออกเป็นค้ำน ๆ ได้คั้งนี้

1. ความร่วมมือในระดับการวางแผน

ความร่วมมือของชาวบ้านที่ให้กับรัฐในระดับการวางแผน ส่วนมาก เป็นความร่วมมือของสมาชิกชุมชนที่ดำรงตำแหน่งใด ตำแหน่งหนึ่งในองค์กรชุมชน เช่น กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มออมทรัพย์ ชาวบ้านที่ไม่มีตำแหน่งใด ๆ ในองค์กรชุมชนจะ ไม่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม โดยเกือบทั้งหมดจะอ้าง เหตุผลว่า ไม่มีเวลา มีภาระคิดค้นในการทำมาหากิน จึง ไม่อาจให้ความร่วมมือในลักษณะนี้ได้

ความร่วมมือในบาง โครงการ อาทิเช่น โครงการศาลาอเนกประสงค์ (คชค.) มีลักษณะพิเศษที่ควรบันทึก เป็นข้อสังเกต กล่าวคือ โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานพัฒนาหมู่บ้านชายแดนของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งนั่นหมายความว่ารัฐมีนโยบายแน่ชัดแล้ว คั้งนั้น การเข้าร่วมของชาวบ้านในระดับการวางแผนจึงมีลักษณะ เป็นการพิจารณาเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เสนอจาก

ทางราชการ และประเมินขีดความสามารถทางทรัพยากรของหมู่บ้าน แล้วจึงตกลงใจรับข้อเสนอ เพื่อสร้างศาลาขึ้นในหมู่บ้าน

อาจกล่าวได้ว่า ความร่วมมือในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมของผู้นำในหมู่บ้าน มิใช่กิจกรรมที่สมาชิกคนอื่น ๆ ของชุมชนจะมีโอกาสเข้าร่วม ทั้งนี้เพราะข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ขัดขวางมิให้สมาชิกอื่นให้ความร่วมมืออย่างสม่ำเสมอ อาทิเช่น ข้อจำกัดด้านเวลาที่ต้องใช้เวลาไปในการทำมาหากิน ข้อจำกัดด้านข่าวสารข้อมูล ซึ่งมักไม่กระจายอย่างทั่วถึง เมื่อมีกิจกรรมระดับ การวางแผนเกิดขึ้นในหมู่บ้าน และข้อจำกัดด้านวิสัยทัศน์ของส่วนราชการ เองที่ไม่อาจใช้เวลานานเกินไป หรือมีขั้นตอนมากมายเกินไปในการกรองความต้องการของหมู่บ้าน

2. ความร่วมมือที่ใช้ในการก่อสร้าง

ความร่วมมือนี้มีลักษณะ เป็นรูปธรรมชัดเจนที่สุด ซึ่งอาจแยกกล่าว ได้เป็น 3 แบบ กล่าวคือ ประการแรก ความร่วมมือที่ใช้กับการก่อสร้าง โครงการที่ส่วนราชการรับผิดชอบก่อสร้าง ประการที่สอง ความร่วมมือใน โครงการที่ผู้รับเหมาเอกชนรับผิดชอบงานก่อสร้าง และประการ สุกท้าย ความร่วมมือของชาวบ้านที่เข้าร่วมงานที่ชาวบ้านด้วยกันเองรับผิดชอบงานก่อสร้าง

ลักษณะความร่วมมือในแบบแรก อาจเป็นความร่วมมือในการ เข้าร่วมจัด เตรียมพื้นที่ หรือเตรียมงานในระยะแรก ๆ ของการก่อสร้าง ซึ่งเป็นการให้ความร่วมมือ โดยไม่มีค่าตอบแทน ชาวบ้านเข้าร่วมทำกิจกรรมตามประเพณีการบริจาคแรงงานทำงานสาธารณะประโยชน์ที่ พบเห็นเป็นปกติในชุมชนบท อีกประการหนึ่ง เป็นความร่วมมือที่ชาวบ้านเข้าร่วมใช้แรงงานใน การก่อสร้าง โดย ได้ค่าตอบแทน เช่น การก่อสร้างฝายน้ำล้นวังพะ เนียค เป็นต้น

ความร่วมมือในแบบที่สอง พบได้จาก โครงการสร้าง โรงปรับปรุงคุณภาพทางแผ่นดิน บ้านบาเค๊ะ ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือ โดยเป็นแรงงานรับจ้าง ให้กับผู้รับเหมา ซึ่งมาจากนอกหมู่บ้าน มีชาวบ้านเป็นส่วนน้อยที่จะ เข้าร่วมให้ความร่วมมือแบบนี้ ทั้งนี้เพราะลักษณะงานเป็น งานที่ไม่ต้องจ้างแรงงานเป็นจำนวนมาก

ความร่วมมือที่พบเด่นชัดที่สุด คือความร่วมมือในการก่อสร้าง โครงการที่หมู่บ้านรับผิดชอบเอง เช่น เหมืองไล่ไต่ กสช. ศาลาอเนกประสงค์ (คชค.) บ้านวังพะ เนียคทุ่ง เลียงสัตว์ รพช. และศาลาที่ประชุมหมู่บ้าน อพป. ของบ้านบาเค๊ะ ความร่วมมือที่ชาวบ้านได้จะอยู่ในลักษณะ การบริจาคแรงงานของชาวบ้านแต่ละคนในการทำงานก่อสร้าง หรือช่วยเหลืองานก่อสร้าง เช่น จัดเลี้ยงอาหาร การใช้แรงงานในโครงการต่าง ๆ ที่กล่าวมา ยกเว้นโครงการเหมืองไล่ไต่ กสช. การร่วมมือในโครงการอื่นจะ เป็นการ ใช้แรงงาน โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ผลจากการ

เสนาและการพูดคุยกับชาวบ้านหลายคน ได้ข้อเท็จจริงว่า โครงการที่ขอให้ชาวบ้านเข้าร่วมใช้แรงงานในการก่อสร้าง โดยไม่รับค่าแรง เหล่านี้กลับเป็น โครงการที่คนมาร่วมกิจกรรมมากที่สุด โดยมีการจัดช่วง เวลาการทำงานให้สอดคล้องกับภาระประกอบอาชีพของแต่ละคน

3: ความร่วมมือในการบำรุงรักษา โครงการ

นี่เป็นอีกลักษณะหนึ่งของความร่วมมือที่มอง เป็นรูปธรรม ได้ อย่างไรก็ตามลักษณะความร่วมมือที่พบใน โครงการต่าง ๆ ที่นำมาศึกษาผันแปร ไปต่าง ๆ กัน ซึ่งจะแยกกล่าว เพื่อชี้ลักษณะ เฉพาะดังนี้

3.1 โครงการผายน้ำสันวังพะเนียด และ โครงการหุง เลี้ยงสัตว์ รพช. เป็นโครงการที่มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ เพื่อการบำรุงรักษาโครงการ ไว้ชัดเจนสมาชิกที่เข้าร่วมใน โครงการจะต้องปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด อาทิเช่น มาเข้าเวรยามเผ้าคอกเลี้ยงสัตว์ตามวาระ จ่ายเงินบำรุง และร่วมพัฒนาคอกสัตว์ตามกำหนด ในกรณีโครงการหุง เลี้ยงสัตว์ รพช. หรือสมาชิกจะต้องมีหน้าที่ดูแลรักษาคันคลอง ประคบน้ำเข้าร่วมในการบำรุงรักษาโครงการเป็นระยะ ๆ ในกรณีของผายน้ำสันวังพะเนียด ดังนั้นความร่วมมือที่สมาชิกให้กับโครงการทั้งสองนี้จึง เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว ระดับความร่วมมือของสมาชิกจึงขึ้นกับการพิจารณาว่า โครงการยังจะให้ประโยชน์กับตนมากน้อยเพียงใด ดังจะเห็น ได้ว่าสมาชิกหุง เลี้ยงสัตว์บางรายนำวัวออกจากกลุ่มมาเข้าคอกที่บ้าน เพราะพบว่าวัวป่วยหรือลาออกจากกลุ่มเพราะกรรมกร ไม่มีความซื่อสัตย์ในการดำเนินงานบางด้าน

3.2 โครงการที่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเข้าร่วมบำรุงรักษา ในลักษณะที่ไม่มีการกำหนดระเบียบ ไว้อย่างรัดกุม โดยอาจเป็นเพียงข้อตกลงในที่ประชุมของหมู่บ้านมีหลายโครงการ อาทิเช่น อาคารที่ประชุมของหมู่บ้าน ศาลาอเนกประสงค์ และเหมืองไล่ไต่ กสช. ความร่วมมือที่เข้มก้อยู่บนพื้นฐานว่า ประโยชน์ที่เกิดขึ้นเป็นผลประโยชน์ร่วมของหมู่บ้าน การเข้าร่วมบำรุงรักษาจึง เกิดขึ้น โดยมีสำนึก ในการทำนุบำรุงสิ่งสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้านเป็นเครื่องชี้นำ อันเป็นลักษณะความร่วมมือที่พบน้อยที่สุดในการทำกิจกรรมของหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม ถ้าโครงการนั้นให้ประโยชน์กับบาง เสี้ยวเสี้ยวของหมู่บ้าน เช่น เหมืองไล่ไต่ กสช. ในหมู่บ้านวังพะเนียด สมาชิกที่ต้งบ้านเรือนอยู่ห่างจาก เหมืองไล่ไต่ ไถ่นั้นจะให้ความร่วมมือน้อย ทั้งนี้ ก็ด้วยเหตุผลว่า ตนเอง ไม่ได้รับประโยชน์จาก โครงการนี้เลย เพราะที่นาของตนอยู่ห่าง ไกลจากโครงการมาก จึงไม่เต็มใจเข้าร่วมบำรุงรักษา

3.3 ความร่วมมือในลักษณะสุดท้ายเป็นความร่วมมือที่เกิดขึ้นตามคุณลักษณะเฉพาะของโครงการ อาทิเช่น ความร่วมมือที่ให้กับร้านค้าสวัสดิการ และโครงการบ่อเลี้ยงปลา ซึ่งโครงการแรกนั้นดูเหมือนว่าสมาชิกอื่นนอกจากกรรมการร้านค้าจะให้ความร่วมมือน้อยมาก ทั้งนี้เพราะสมาชิกมองว่าเป็นภาระหน้าที่ของกรรมการ โดยตรงที่จะบำรุงรักษาโครงการ ส่วนโครงการบ่อเลี้ยงปลานั้น ลักษณะโครงการ ไม้ใคร่เปิดให้สมาชิกอื่นนอกจากเจ้าของบ่อปลาเข้ามาบำรุงรักษาโครงการ เพราะประโยชน์จะตกกับชาวบ้านเป็นรายครัวเรือนเป็นหลัก

6.3 ปฏิริยาต่อโครงการ

นอกจากจะมองความร่วมมือที่ชาวบ้านให้กับการดำเนินงาน และการจัดทำโครงการ ซึ่งเป็นลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมต่อกระบวนการพัฒนาแล้ว การดูการตอบสนองอีกด้านน่าจะอยู่ที่ปฏิริยาของชาวบ้านที่มีต่อโครงการนั้น ๆ ทั้งนี้ โดยมองในแง่การเข้าใช้ประโยชน์ การแสดงความคิดเห็นคัดค้าน หรือการละเลย ไม้ให้ความสนใจกับโครงการนั้น ๆ

ในแง่การเข้าใช้ประโยชน์ พบว่ามีลักษณะการเข้าใช้ประโยชน์ 2 ลักษณะ กล่าวคือ การเข้าใช้ประโยชน์โดยมีเงื่อนไข นั่นคือ ชาวบ้านที่จะเข้าใช้ประโยชน์ในโครงการนั้น ๆ ต้องสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม และปฏิบัติตามระเบียบและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งการเข้าใช้ประโยชน์ลักษณะนี้พบได้ในโครงการทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช. และโครงการผายน้ำล้นวังพะเนียด ส่วนลักษณะที่ 2 เป็นการเข้าใช้ประโยชน์โดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งได้แก่การเข้าใช้ประโยชน์ในโครงการ โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น ร้านค้าสวัสดิการ และศาลาอเนกประสงค์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สำหรับโครงการร้านค้าสวัสดิการนั้น ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของร้านค้านอกจากจะซื้อสินค้าในราคาเดียวกับผู้ที่ไม่เป็นสมาชิกแล้ว สมาชิกเหล่านี้ยังได้รับประโยชน์เพิ่มคือ ได้รับเงินปันผลเมื่อสิ้นปีอีกด้วย

ปฏิริยาในแง่อื่นเช่นการมีความเห็นคัดค้านต่อโครงการนั้น ๆ ปรากฏชัดเจนในกรณีโครงการร้านค้าสวัสดิการ และพบเห็นบ้างในโครงการผายน้ำล้นวังพะเนียด ซึ่งปฏิริยาจะแสดงออกมาในรูปของความไม่พอใจต่อการบริหารงานของกรรมการร้านค้า หรือการบริหารงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นหลัก มิใช่เป็นปฏิริยาในแง่คัดค้านหลักการต่อกรณีโครงการนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มองว่าเป็นแนวทางที่สมควร ไม้เพื่อแก้ปัญหของหมู่บ้าน

ลักษณะปฏิบัติการและ เลข ไม้ให้ความสนใจโครงการต่าง ๆ ที่มีในหมู่บ้านหมบ้าง จากการเสวนากลุ่มต่าง ๆ ซึ่งโครงการที่ชาวบ้านวางเฉยหรือให้ความสนใจน้อยจะเป็นโครงการที่ให้ประโยชน์แก่คนบางกลุ่มบางจำพวกเท่านั้น หรือโครงการนั้นตั้งอยู่บาง เสี่ยงเสี่ยงของหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านบางกลุ่ม ไม่อาจเข้าใช้ประโยชน์ได้ (inaccessibility) อาทิเช่น เหมืองไล่ใต้ กสข. โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น และทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช. เป็นต้น

6.4 การประเมินคุณค่าของ โครงการพัฒนา

ในตอนนี้จะนำเอาผลการประเมินที่กลุ่มเสวนา และหัวหน้าครัวเรือน ได้ประเมินโครงการต่าง ๆ ที่นำมาพูดคุย หรือที่กำหนดให้ประเมินในแบบสอบถามครัวเรือนมาเสนอ โดยจะสรุปผลการประเมินโครงการที่เริ่มจากชาวบ้าน และโครงการที่เริ่มโดยรัฐ แยกต่างหากจากกัน

ตารางที่ 6.2 สรุปผลการประเมินคุณค่าของ โครงการพัฒนาที่เริ่มจากชาวบ้าน
ประเด็น : เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหา

ทัศนะจากกลุ่มเสวนา

	มาก	ปานกลาง	น้อย
ทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช.	20 (52.6)	8 (21.1)	10 (26.3)
ศาลาที่ประชุมหมู่บ้าน อพป.	17 (38.6)	15 (34.1)	12 (27.3)
ฝายน้ำล้นวังพะเนียด	13 (36.1)	15 (41.7)	8 (22.2)
บ่อเลี้ยงปลา	10 (30.3)	23 (69.7)	-

ทัศนะจากหัวหน้าครัวเรือน

	มาก	ปานกลาง	น้อย
ทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช.	40 (51.8)	23 (29.8)	15 (19.2)
ศาลาที่ประชุมหมู่บ้าน อพป.	16 (20.5)	38 (48.7)	24 (30.8)
ฝายน้ำล้นวังพะเนียด	26 (33.3)	40 (51.3)	12 (15.4)
บ่อเลี้ยงปลา	28 (36.8)	39 (51.3)	9 (11.8)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละ

ผลการประเมินคุณค่า โดยบุคคลสองกลุ่มดังกล่าวนี้ ได้ภาพความเห็นที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ คนส่วนใหญ่จากทั้งสองกลุ่มมีความเห็นว่า โครงการหึ่งสี่เป็น โครงการที่ช่วยแก้ไขปัญหา ของหมู่บ้าน ได้ในระดับปานกลางจนถึงระดับแก้ปัญหามาก เฉพาะอย่างยิ่งผู้ประเมินส่วนใหญ่ มีความเห็นว่า โครงการทุ่งเลี้ยงสัตว์ รพช. เป็น โครงการที่ช่วยแก้ปัญหามาก และมีความเห็น สอดคล้องกันระหว่างหัวหน้าครัวเรือนกับกลุ่มเสวนา

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ที่คณะผู้ติดต่อศาลาที่ประชุมหมู่บ้าน บ้านบาเค๊ะ ผู้ ประเมินมีทัศนะแตกต่างกันไป และมีจำนวนหนึ่งจากทั้งสองกลุ่มที่มีความเห็นว่า ศาลาที่ประชุม แห่งนี้ เป็น โครงการที่ช่วยแก้ปัญหาค่อนข้างน้อย ซึ่งมีข้อเท็จจริงว่า ชาวบ้านบาเค๊ะสามารถใช้โรงเรียน บ้านบาเค๊ะซึ่งตั้งอยู่ใจกลางชุมชนเป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ แทนได้ และอีกประการหนึ่งศาลา ที่ประชุมมีขนาดเล็ก ไม่อาจจุคนจำนวนมาก ได้

ตารางที่ 6.3 สรุปผลการประเมินคุณค่าของ โครงการพัฒนาที่ริเริ่ม โดยรัฐ

ประเด็น : เป็น โครงการที่ช่วยแก้ปัญหาคือ

ทัศนะจากกลุ่มเสวนา

	มาก	ปานกลาง	น้อย
โรงปรับปรุงคุณภาพชายฝั่ง	14 (37.8)	7 (19.0)	16 (43.2)
ร้านค้าสวัสดิการ	25 (35.5)	12 (26.7)	8 (17.8)
ศูนย์อเนกประสงค์	31 (83.8)	6 (16.2)	-
เหมืองไล่ไก่ กษ.	7 (18.9)	23 (62.2)	7 (18.9)

ทัศนะจากหัวหน้าครัวเรือน

	มาก	ปานกลาง	น้อย
โรงปรับปรุงคุณภาพชายฝั่ง	36 (46.2)	25 (32.1)	17 (21.8)
ร้านค้าสวัสดิการ	28 (35.9)	31 (39.7)	19 (24.4)
ศูนย์อเนกประสงค์	34 (43.6)	39 (50.0)	5 (6.4)
เหมืองไล่ไก่ กษ.	24 (30.8)	32 (41.0)	22 (28.2)

หมายเหตุ : ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละ

ผลจากการางที่ 6.3 ชี้ให้เห็นว่าทัศนคติของทั้งสองกลุ่ม เมื่อให้ประเมินคุณค่าโครงการทั้งสี่โครงการนี้มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่ประเมินค่าว่าโครงการเหล่านี้ช่วยแก้ไขปัญหของชุมชน ได้น้อย มีจำนวนมากกว่าสมาชิกกลุ่มเสวนาที่ให้คะแนนการประเมินในระดับนี้ นอกจากนี้ความแตกต่างของคะแนนการประเมินยังผันแปรไปตามลักษณะโครงการอีกด้วย

อนึ่ง มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือ มีความขัดแย้งระหว่าง 2 กลุ่มนี้คือความเห็นที่ว่าศูนย์เนกประสงค์ของบ้านวังพะเนียดช่วยแก้ไขปัญหามาก ซึ่งสมาชิกกลุ่มเสวนาเกินสามในสี่มีความเห็นในระดับนี้ ในขณะที่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของหัวหน้าครัวเรือนมีความเห็นเช่นนี้ สำหรับเมืองไล้ไต้ กสช. นั้น สมาชิกกลุ่มเสวนาส่วนใหญ่มองว่าเป็นโครงการที่ได้ประโยชน์ได้ระดับปานกลางเท่านั้น

ตารางที่ 6.4 แสดงเปรียบเทียบการเข้าใช้ประโยชน์จาก
โครงการพัฒนาทั้ง 2 ลักษณะ

โครงการ	การเข้าใช้ประโยชน์	
	เข้าใช้ประโยชน์	ไม่เข้าใช้ประโยชน์
โครงการในลักษณะ local initiative		
1. หุ่นเสียงสุกวี รพช.	21 (26.9)	57 (73.1)
2. อาคารที่ประชุมหมู่บ้าน อพบ.	44 (56.4)	34 (43.6)
3. ผายน้ำล้นวังพะเนียด	26 (46.2)	32 (53.8)
4. โครงการบ่อเลี้ยงปลา	28 (35.9)	50 (64.1)
โครงการในลักษณะ state inposition		
1. โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น	19 (24.4)	59 (75.6)
2. ร้านค้าสวัสดิการ	62 (80.5)	15 (19.5)
3. ศูนย์เนกประสงค์ (คชค.)	55 (70.5)	23 (29.5)
4. เมืองไล้ไต้ กสช.	33 (42.3)	45 (57.7)

ผลการเข้าใช้ประโยชน์ของชาวบ้านทั้ง 2 หมู่บ้านตามที่เสนอในตารางที่ 6.4 นี้
ชี้ว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการที่มีลักษณะ เปิดโอกาสให้เข้าใช้ได้อย่าง
ถนัด หน้า อาทิเช่น ศาลาที่ประชุมหมู่บ้านบาเค๊ะ ร้านค้าสวัสดิการบ้านบาเค๊ะและศูนย์แม่ประ
สงค์บ้านวังพะเนียด

โครงการที่มีชาวบ้านเข้าใช้ประโยชน์น้อย ไม่ว่าจะเป็นโครงการลักษณะใด จะเป็น
โครงการที่เข้าใช้ประโยชน์มีเงื่อนไข หรือ ไม่ก็ เป็นโครงการที่ให้ประโยชน์กับคนบางกลุ่มใน
หมู่บ้านเป็นการเฉพาะเท่านั้น เช่น หุ่นเลี้ยงสัตว์ รพช. และเหมืองใส่ไก่ กสช. เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินจากทัศนคติของหัวหน้าครัวเรือนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับ
คล้อยกับความเห็นของกลุ่มเสวนากลุ่มต่าง ๆ เมื่อพิจารณาถึงการเข้าใช้ประโยชน์จาก โครงการ
พัฒนา

6.5 สรุปภาพรวมการสนองตอบโครงการประเภท local initiative

โครงการทั้งหมดที่นำมาใช้ในการจัดเสวนากลุ่ม และเป็นโครงการที่หมู่บ้านมีบทบาท
เด่น ในทุก ๆ ขั้นตอนนั้น มีลักษณะร่วมหลายประการที่ควรตั้งเป็นข้อสังเกตดังนี้

1. ทุกโครงการมีจุดเริ่มต้นมาจากการเผชิญปัญหา ที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม
ได้ชัดเจน บัญชาะนั้น ๆ ต่างกระหน่ำทั้งหมู่บ้านหรือคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน โครงการเหล่านี้ชาว
บ้านโดยองค์กรของหมู่บ้าน เป็นหน่วยที่ได้รับมอบหมายให้แสวงหาทรัพยากร หรือความช่วยเหลือ
อื่น ๆ การตอบสนองในคำรวางแผนและการดำเนินงาน ในขั้นตอนต่อมาของ โครงการจะอยู่ใน
ระดับสูง

2. มีความแตกต่างในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรในการดำเนินโครงการ กล่าวคือ ใน
กรณีทรัพยากรที่ต้องการ ใช้เพื่อก่อสร้าง หรือ เพื่อดำเนินงานด้านอื่น อยู่ในวิสัยความสามารถด้าน
ทรัพยากรของหมู่บ้านที่สามารถรองรับได้แล้ว หมู่บ้านจะตัดสินใจดำเนินการเลย โดยพึ่งพาการ
สนับสนุนจากทางราชการน้อยมาก แต่ในกรณีตรงกันข้าม เช่น โครงการพายน้ำส้มวังพะเนียด
และโครงการหุงเลี้ยงสัตว์ รพช. บ้านบาเค๊ะนั้น ขนาดของทรัพยากรที่ต้องการสำหรับโครงการ
เหล่านี้เกินขีดความสามารถของหมู่บ้าน ดังนั้น หมู่บ้านจะแสวงหาการสนับสนุนจากแหล่งภายนอก
โดยจะกระจายหาจากทุก ๆ ช่องทาง ไม่จำกัดอยู่แต่เพียงแหล่งใดแหล่งหนึ่ง ซึ่งข้อเท็จจริงที่พบ
ได้จาก โครงการหุงเลี้ยงสัตว์ รพช. มีหลายหน่วยงานเข้าเกี่ยวข้องในบางช่วงบางตอนของการ
ดำเนินงาน

3. ไม่อาจกล่าวได้ว่า การที่ชาวบ้านตอบสนองต่อโครงการประเภท local initiative ในระดับสูง จะเป็นปัจจัยให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในระดับสูงด้วย ทั้งนี้เพราะบางโครงการนั้น ชาวบ้านเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เข้าใช้ประโยชน์ได้ แต่ทว่าถูกมองว่าเป็นโครงการที่ส่งประโยชน์ให้กับหมู่บ้านในระดับสูง เพราะผลกระทบเชิงสะสมที่หมู่บ้านได้รับ ตัวอย่าง เช่น การมีทุ่งเลี้ยงสัตว์ ช่วยลดปัญหาการลักขโมยวัว เพราะมีเวรยามคอยเฝ้า สมาชิกบางส่วนมีเวลาเหลือพอที่จะไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้ สภาพความสงบของหมู่บ้านที่ปลอดจากโจรกรรมเป็นที่คาดหวังได้

4. ประโยชน์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนระหว่างหน่วยราชการที่สนับสนุนด้านทรัพยากร และองค์หมู่บ้านที่ต้องยอมรับการปฏิบัติตามระเบียบและธรรมเนียมของทางราชการ มีลักษณะเท่าเทียมกัน (นั่นคือข้าราชการที่เกี่ยวข้องได้ประโยชน์ในแง่ผลงานตามตำแหน่งหน้าที่ ในขณะเดียวกัน หมู่บ้านได้ประโยชน์ในด้านการแก้ไขปัญหาการผลิต แต่ต้องยอมจำนนการภายใต้กฎเกณฑ์ของทางราชการ) ในกรณีของฝ่ายน้ำล้นวังพะเนียงนั้นชาวบ้านจำนวนมากต้องสละที่ดินของตนเองให้กับการก่อสร้างโครงการ หรือเข้าร่วมรับผิดชอบบริหารโครงการ ซึ่งก็หมายความว่า ต้องสละเวลาที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ ไปบ้าง

6.6 การสนองตอบโครงการประเภท state imposition

โดยข้อเท็จจริงแล้ว โครงการพัฒนาของรัฐที่ดำเนินการในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นโครงการลักษณะนี้ ซึ่งการริเริ่มโครงการ การวางแผนโครงการ มักเป็นบทบาทร่วมกันระหว่างข้าราชการกับผู้นำในตำบลหมู่บ้าน แม้ว่าจะตระหนักกันเป็นอย่างดีว่า ปัญหาที่นั่น ๆ เป็นปัญหาที่สำคัญของหมู่บ้าน แต่ข้อจำกัดด้านเงิน ไซ เวลา ชั้นตอน และกระบวนการในการวางแผน ไม่เปิดโอกาสให้มีการประมวลความต้องการ และความเห็นในลักษณะที่เปิดให้ชาวบ้านเข้าร่วมอย่างกว้างขวาง ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการสนองตอบต่อโครงการลักษณะนี้สามารถอธิบายโดยใช้ตัวแปรดังต่อไปนี้

1. บทบาทของผู้นำ

การสนองตอบของชาวบ้านต่อโครงการพัฒนาบางโครงการ เป็นผลส่วนหนึ่งมาจากอิทธิพลของผู้นำ ผู้นำในที่นี้หมายถึงผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางเศรษฐกิจ โดยผู้นำเหล่านี้ อาจใช้อิทธิพลในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น พுக โฉม่น้าวและชอว์ร้องให้เข้าร่วมกิจกรรม การชอว์ร้อง

เชิงสังการ หรือเป็นผู้คัดเลือกโดยตรง เช่น กรณีการส่งชาวบ้านเข้าร่วมฝึกอบรมตามหลักสูตรต่าง ๆ ของทางราชการ

การใช้อิทธิพลของผู้นำ เพื่อเร่งเร้าให้มีการสนองตอบจากชาวบ้านเช่นนี้ ชาวบ้านมองว่าเป็นการขอรธรรม การละเลย ไม่ให้ความร่วมมือเมื่อผู้นำร้องขอจะเป็นเหตุให้ผู้นำมีความรู้สึกไม่สบายใจ กรณีเช่นนี้พบได้จากการเสวนาในหมู่บ้านปาเต๊ะ ซึ่งผู้ร่วมการเสวนามีความเห็นว่ เมื่อนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) มีการร้องขอให้หมู่บ้านเข้าร่วมงานพัฒนาของหมู่บ้านแล้วลูกบ้านสมควรเข้าร่วมโดยพร้อมเพรียง

อีกกรณีหนึ่งที่พบในช่วงที่เข้าศึกษาวิจัยคือ ผู้นำ (มีทั้งผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำกลุ่มเกษตรกร) ได้แสดงบทบาทนำในการทำกิจกรรม กล่าวคือนำในการซ่อมแซมและต่อเติมคอกวัว และการจัดเลี้ยงน้ำชา เพื่อรับบริจาคเงินเป็นค่าใช้จ่ายของประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านวังพะเนียด เดินทางไปรับรางวัลโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี

2. ประโยชน์จากโครงการ

โดยทั่วไปโครงการลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการที่แก้ไขปัญหามาด้านของหมู่บ้านเท่านั้น อาทิเช่น เหมืองไส้ไก่ กสช. โรงปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น โครงการฝึกอบรมลักษณะต่าง ๆ ดังนั้น การตอบสนองของประชาชนต่อโครงการจึงขึ้นกับประโยชน์ที่ชาวบ้านมองเห็น ซึ่งเป็นประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก คราวเรือนต่างมองว่า ตนเองจะได้รับประโยชน์โดยตรง จึงจะเข้าร่วมทำกิจกรรมหรือร่วมในการบริหารโครงการนั้น ๆ

3. ลักษณะเฉพาะของโครงการ

โครงการบางโครงการ มีลักษณะเฉพาะที่ไม่เอื้อต่อการที่ชาวบ้านจะเข้าร่วมมือ โดยเฉพาะในระยะการนำโครงการไปปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น โครงการบ่อเลี้ยงปลา วิทยาลัยเกษตรกรรมสตูล และร้านค้าสวัสดิการบ้านปาเต๊ะ ซึ่งกรณีโครงการร้านค้านั้น สมาชิกต่างมองว่าตนไม่ต้องเข้ารับผิดชอบ เพราะมีกรรมการร้านค้าคอยดูแลอยู่แล้วความร่วมมือของสมาชิกจึงจำกัดเพียงการเข้าใช้ประโยชน์ในร้านค้านั้น

4. คัมภีรทางวัฒนธรรม

สมาชิกจากกลุ่มเสวนาหลายกลุ่ม ได้ชี้ว่าการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่นการร่วมก่อสร้างศูนย์อเนกประสงค์ คชค. บ้านวังพะเนียด หรือเหมืองไส้ไก่ กสช. นั้น เป็นเพราะเป็นวัฒนธรรมของชาวชนบทที่จะให้ความร่วมมือในการก่อสร้าง หรือบำรุงรักษาสิ่งสาธารณ-

ประโยชน์ เป็นประจำมาแต่ครั้งอดีตอยู่แล้ว การร่วมกิจกรรมของชุมชนจากลาวนี้ ได้แสดงถึงวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านชนบทไทย โดยทั่วไป

5. บทบาทของส่วนราชการ

เมื่อพิจารณา โครงการ ในกลุ่มนี้ที่เลือกมาศึกษาพบว่า เกือบทั้งหมด เป็น โครงการ ที่ปรากฏในแผนงานของหน่วยงานของรัฐบาลแทบทั้งสิ้น เช่นการสร้างศูนย์อเนก-ประสงค์ คชค. บ้านวังพะ เนียด ก็เป็นส่วนหนึ่งของโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ไทย-มาเลเซีย เช่นเดียวกับโครงการบ่อเลี้ยงปลา สำหรับบ้านบา เต๊ะ ได้แก่ โครงการร้านค้าสวัสดิการ

งานพัฒนา เหล่านี้ต่างมีส่วน เกี่ยวพันกับผลงานของข้าราชการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้า เกี่ยวข้องทั้งสิ้น ดังนั้น จึงมีแรงจูงใจจากฝ่ายข้าราชการที่ต้องผลักดันให้มีโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ เพราะผลโดยทางอ้อมของการมีโครงการพัฒนาในหมู่บ้าน ได้แก่โอกาสที่ข้าราชการผู้นั้น ได้รับการพิจารณาความดีความชอบในการปฏิบัติราชการนั่นเอง

6.7 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาการสนองตอบต่อกระบวนการพัฒนาในสังคม ไทยชั้นนี้ มีข้อสรุปที่สมควร เสนอแนะ เชิงนโยบายหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนและจัดทำ โครงการพัฒนา

จากการศึกษาที่พบว่า การสนองตอบของหมู่บ้านในการวางแผนและจัดทำ โครงการพัฒนาในกลุ่มโครงการที่เป็น local initiative และกลุ่มโครงการที่เป็น state imposition ว่ามีความแตกต่างกัน สะท้อนข้อเท็จจริงว่า เสนอขอทบทวนกระบวนการตัดสินใจใน คำนงงบประมาณจากกรม ไปยังคณะกรรมการพัฒนาจังหวัดแทน และการจัดทำ โครงการในระดับ ตำบล-หมู่บ้าน ควรให้หมู่บ้านมีบทบาทมากขึ้น ทั้งในระดับการวางแผน และในการดำเนินงาน

2. การกำหนดประเภทโครงการ

โครงการพัฒนาที่ดำเนินการภายในหมู่บ้าน กำหนดขึ้น โดยยึดปัญหาของพื้นที่เป็นพื้นฐาน หรือ ใ้กษัตริย์คนโยบายที่ส่วนราชการนั้น ๆ กำหนด ในกรณีโครงการที่ทำหตุขึ้นจากนโยบายพบว่าความร่วมมือของหมู่บ้านในขั้นต่าง ๆ อยู่ในระดับต่ำและประชาชนมีส่วนร่วมน้อย ดังนั้น จึงควรทบทวนการกำหนดประเภทโครงการใหม่ โดยจัดทำข้อมูลตำแหน่งที่ (spatial data) ของหมู่บ้านอย่างละเอียด เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการจัดทำโครงการ ข้อมูลเหล่านี้ควรมีไว้ในหมู่บ้านอย่างพร้อมเพียง

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร

จากการศึกษาพบว่า ในหมู่บ้านทั้งสองมีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กร เพื่อดำเนินการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก กลุ่ม/องค์กร เหล่านี้หลายกลุ่มมีองค์ประกอบกรรมการมาจากคนเพียงบางกลุ่ม เป็นเหตุให้ไม่มีการกระจายความรับผิดชอบในกลุ่มชาวบ้านเพื่อร่วมกันพัฒนา และยังเป็นอุปสรรคในการที่ชาวบ้านคนอื่น ๆ จะเข้าใช้ประโยชน์อีกด้วย ดังนั้น จึงควรทบทวนนโยบายการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อให้ชาวบ้านจากทุกระดับอาชีพ และฐานะมีโอกาสเข้าร่วมรับผิดชอบการพัฒนาอย่างเท่าเทียม เฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนจนภายในหมู่บ้าน ซึ่งอาจใช้กลไกกระบวนการฝึกอบรมผลสัมฤทธิ์การ เน้น โครงการที่ช่วยแก้ไขความยากจนของคนเหล่านี้เป็นการเฉพาะ ทั้งนี้ เพราะผลการเสวนากลุ่มผู้มีรายได้น้อย ได้สะท้อนข้อจำกัดต่าง ๆ ที่คนกลุ่มนี้ไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของหมู่บ้าน อาทิเช่น ไม่ได้รับเลือกเข้าเป็นกรรมการจึงไม่ได้มาร่วมประชุม การงานรัดตัว ไม่อาจปลีเวลามาช่วยงานของหมู่บ้าน ได้ หรือหน่วยราชการมักตั้งกรรมการจากคนที่เคยเป็นกรรมการชุดอื่นมาแล้วมากกว่าแต่งตั้งคนใหม่

4. โครงการที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมหรือการให้ความรู้

โครงการลักษณะนี้ในหมู่บ้านที่เลือกมาศึกษาทั้งสองหมู่บ้าน ส่วนมากเป็นโครงการฝึกอบรมด้านเกษตรกรรม มีบาง โครงการที่เป็น โครงการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางการเกษตรหรือไม่ก็ เป็นการฝึกทักษะในงานอาชีพให้กับชาวบ้าน การประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการฝึกอบรม โดยเฉพาะ โครงการอบรมด้านเกษตรกรรม ซึ่งให้เห็นปัญหาที่ชาวบ้านผู้ผ่านการอบรมจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ซึ่งมีหนึ่งปัญหาการที่ไม่สามารถจัดหาวัตถุดิบภายในหมู่บ้าน ได้ ทำการผลิตแล้วแต่ไม่มีตลาดขาย หรือไม่ก็สิ่งผลิตขึ้น (มักเป็นอาหารหรือขนม) ชาวบ้าน ใ้นิยมรับประทาน

ดังนั้น จึงควรทบทวน นโยบายการสนับสนุนให้มีการอบรมในลักษณะดังกล่าวว่ามีทางเลือกอื่นที่ดีกว่าที่จะมาทดแทนหรือไม่ ทางเลือกหนึ่งที่น่าจะนำไปพิจารณา คือ การเน้นเฉพาะโครงการฝึกทักษะด้านอาชีพทางการเกษตรที่เป็น การฝึกอบรมต่อเนื่อง ที่หวังผลสัมฤทธิ์ทางความชำนาญที่ปฏิบัติ ได้จริง มีใช้การอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้เพียงอย่างเดียว

6.8 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษา ในครั้งนี้เป็นการศึกษาการสนองตอบของหมู่บ้านชนบท ไทยต่อกระบวนการพัฒนา โดยการจัดให้มีการเสวนากลุ่ม จากตัวแทนของประชากรในหมู่บ้าน เพื่อประมวลผล ความร่วมมือ ปฏิวิธิริยา และการประเมินผลค่าที่เกิดขึ้น ก่อน ใ้ขยาย แผน และ โครงการพัฒนาของ

รัฐ และมีการสำรวจสภาพทางสังคมและ เศรษฐกิจของหมู่บ้านด้วยการสัมภาษณ์ครัวเรือนแบบคัด
ขวาง สัมภาษณ์ ระเบียบวิธีการศึกษา เช่นเดียวกับชุดที่ควรปรับปรุงอยู่หลายประการ เพื่อให้การศึกษา
ในลักษณะนี้ในครั้งต่อไป ไม่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงใคร่ขอเสนอข้อที่ควรพิจารณาในการทำการ
ศึกษาค้นคว้า ไปดังนี้

1. การจัดกลุ่มเพื่อเสวนา ควรแยก โครงการที่นำมาเป็นหัวข้อการเสวนาให้
สอดคล้องกับกลุ่ม เช่น กลุ่มเยาวชนชาย-หญิง ควรเป็นโครงการที่เกี่ยวกับการฝึกทักษะการ
ประกอบอาชีพ แต่กลุ่มผู้สูงอายุควรนำโครงการด้านสาธารณสุขประโยชน์มาเป็นหัวข้อการ
เสวนา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะข้อเท็จจริงจากการศึกษาครั้งนี้ว่า เยาวชนส่วนมาก ไม่ได้มีโอกาส
ร่วมวางแผน หรือดำเนินการในโครงการสิ่งสาธารณสุขประโยชน์เมื่อเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุ

2. เนื่องจาก โครงการประเภท local initiative ที่นำมาใช้ในการเสวนา
กลุ่มครั้งนี้หลายโครงการยังคงรับการอุดหนุนจากรัฐบาล จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ข้อมูล
การสนองตอบบางด้าน ไม่แตกต่างจาก โครงการประเภท state impositionเท่าใดนัก จึง
ควรค้นหาโครงการประเภท local initiative ที่ริเริ่มจากหมู่บ้าน ดำเนินการโดยใช้
ทรัพยากรของหมู่บ้านทั้งหมด มาเป็นหัวข้อการเสวนา เพื่อที่จะดูผลความแตกต่างที่อาจพบได้
เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการประเภท state imposition

3. การประเมินผลอันเกิดจาก โครงการบางโครงการ เฉพาะอย่างยิ่ง โครงการ
ที่สนับสนุนการผลิต เช่น โครงการแหล่งน้ำนั้น ควรสร้างแบบประเมินที่ได้ชาวบ้านผู้ที่ได้รับผล
กระทบจาก โครงการนั้น สามารถประเมินได้ มากกว่าการใช้ rating scale ที่ใช้เพียง 3
ระดับ

นอกจากนี้ ถ้าเป็น ไม่ได้นักวิจัยควร เข้า ไปอยู่ในหมู่บ้านที่ศึกษาเป็นระยะ เวลานาน
พอสมควร เพื่อที่จะมีเวลาเก็บข้อมูลได้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น การให้นักวิจัยผู้ช่วย เข้าเก็บข้อมูล
ด้านสำมะโน ก็ยังมีจุดบกพร่อง ในแง่ที่นักวิจัยผู้ช่วย ไม่อาจทดแทน ได้ทั้งหมด ในทุกแง่ทุกมุม

ข้อแนะนำดังกล่าวนี้ น่าจะช่วยให้การศึกษาลักษณะนี้ในอนาคตมีความสมบูรณ์ครบ
ถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- คมสัน หุคแพนย์. รายงานสรุปการสัมมนาเรื่อง การวิจัยการพัฒนาระบบในประ เทศ ไทย
สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัย ไทย 2521
- จักรกฤษณ์ นรนิติคองการ. "การพัฒนาระบบกับการบริหารการพัฒนา" ในการบริหาร
การพัฒนา อุษัย เลขาวิเชียร บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์สามเจริญพานิช 2528
- จิระ หงส์คารมภ์. บรรณาธิการ วิเคราะห์ครึ่งทางแผนฯ 5 เอกสารสรุปผลการสัมมนา
สมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย 2527
- ฉลาศชาย รमितานนท์ และคณะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทภาคเหนือของ
ประเทศไทย เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์, 2525
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. "การวิเคราะห์การบริหารงานพัฒนาชนบทระบบ กชช. ในช่วง
แผนฯ 5" วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 25 : 271 กรกฎาคม 2529
- ทิวทอง หงษ์วิวัฒน์ และคณะ. พฤติกรรมการใช้บริการสาธารณสุขในโครงการบัตรสุขภาพ
เอกสารวิจัยลำดับที่ 4 ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิด
สิงหาคม 2529
- ธวัชชัย ชงกิตติกุล. รายงานสรุปการสัมมนาเรื่อง การวิจัยการพัฒนาระบบในประ เทศ
ไทย สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย 2521
- พหุทธิสาณ ชุมพล ผู้แปล มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะห์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนา
สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมษายน 2530
- เมธี ครองแก้ว และบรรณีย์ ทินกร. "สภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ใน
ประเทศไทย ปี 2518/19 และ 2524" วารสาร เศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์
3 : 54 - 100 ธันวาคม 2528
- วิฑูรย์ เพิ่มพงศษาเจริญ. "แนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง : เอกภาพทาง
ยุทธศาสตร์ที่ขาดความชัดเจน บางอารยสาร มกราคม-กุมภาพันธ์ 2529
- วิทยาการ เชียงกุล. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย : บทวิเคราะห์ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จับแกระ 2527

ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล คุณภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนใน

งานสาธารณสุขมูลฐาน : กรณีศึกษาหมู่บ้านภาคเหนือและภาคอีสาน เอกสาร

วิจัย เสนอในการประชุม 5 ตุลาคม 2527

ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ คู่มือระบบบริหารการพัฒนาชนบท กรุงเทพมหานคร

: ห้างหุ้นส่วน โรงพิมพ์ ใน เต็ค โบรคคังชั่น จำกัด ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

สมพร เพ็ญจันทร์ และกมล ส่งวัฒนา นโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ : กรณี

ศึกษาการนำนโยบาย ไปปฏิบัติ ในหมู่บ้านชาวกองจังหวัดสงขลา รายงานวิจัย

2530

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ประเมินผลการพัฒนาในระยะ

ครึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (2520-2524) กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนัก

นายกรัฐมนตรี 2523

สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ การวางแผนพัฒนาประเทศไทย : การ

วิเคราะห์โครงสร้างและกระบวนการวางแผนพัฒนา ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

———— ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชน ในชนบทกับประสิทธิภาพในการพัฒนา

รายงานวิจัย 2520

เสน่ห์ จามริก "ทฤษฎีและวิธีการศึกษาเรื่องท้องถิ่น" เศรษฐศาสตร์การเมือง 5 :

ตุลาคม 2528 - มีนาคม 2529

สุริชัย หล้าแก้ว "สิ่งที่ขาดหายไปในการพัฒนาชนบทแนวใหม่ : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

และการมีส่วนร่วมของประชาชน" วารสารวิจัยสังคม 5 : กรกฎาคม

-ธันวาคม 2525

และวิศิต นันตากรณ์ ผลกระทบของปัญหาเศรษฐกิจในจังหวัดละ เชียง เทรา และแนวทาง

แก้ไข รายงานวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529

อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบท ในสภาพสังคม

และวัฒนธรรมไทย" ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ทวีทอง

หงษ์วิวัฒน์ บรรณาธิการ ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล

พฤษภาคม 2527

- Abeyranga, T. and Karl E. Weber. Local Participation in Rural Development in North East Thailand Research report no. 4
Bangkok : The A.I.T., 1983.
- Bryant, Coralie and Louise G. White. Managing Rural Development with Small Farmer Participation west Hartford, C.T. :
Kumarian Press, Inc., 1984.
- Fonaroff, Arlene. Community Involvement in Health Systems for Primary Health Care WHO SHS/83:6
- Kortin, Frances F.. "Community Participation : A management perspective on obstacles and options" in Bureaucracy and the Poor Edited by David C. Kortin and Felipe B. Alfonso.
Singapore : McGraw-Hill International Book Company, 1981.

เชิงอรรถ

บทที่ 1

- (1). สำนักวิจัย สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาการศึกษา การวางแผนพัฒนาประเทศไทย : การวิเคราะห์โครงสร้าง และกระบวนการวางแผนพัฒนา (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) หน้า 1-6
- (2). ไบรคคู สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประเมินผลการพัฒนาในระยะครึ่งแผนพัฒนาฉบับที่ 4 2520-2524. (โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2523), จักรกฤษณ์ นรินดิพคองการ "การพัฒนาชนบทกับการบริหารการพัฒนา" ใน การบริหารการพัฒนา บรรณาธิการโดย อุทัยเลาหวิเชียร (โรงพิมพ์สามเจริญพานิช, 2528), หน้า 229-233, และ วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (พ.ศ. - มี.ย. 2523)
- (3). ไบรคคู คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (กศส.) วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (ม.ค. - ก.พ. 2528) และ วิเคราะห์ครึ่งทางแผน 5 โดย จิระ หงส์สการมภ์ (บรรณาธิการ) เอกสารสรุปผลการสัมมนา จัดโดยสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย 12 มกราคม 2527
- (4). ตัวอย่างที่ชัดเจน ได้แก่ งานวิจัยที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคมสนับสนุน เช่น ผลกระทบของการพัฒนาต่อชาวเขา บัณฑิตที่ผลกระทบต่อการเปลี่ยนอาชีพชาวนา เป็นต้น
- (5). ความขัดแย้งนี้ปรากฏในรายงานการศึกษาหลายแห่ง เช่น เมธี ครองแก้ว และปราณี ทินกร "สภาวะความยากจนและการกระจายรายได้ในประเทศไทย ปี 2518/19 และ 2524" วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม 2528) หน้า 54-100, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชนบทไทย 2523, วิทยาการ เชียงกูล การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย : บทวิเคราะห์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินทระ 2527), วิฑูรย์ เพิ่มพงคำเจริญ "แนวทางการพัฒนาแบบที่ตนเอง : เอกภาพทางยุทธศาสตร์ที่ขาดความชัดเจน" ปาฐกถารายสาร (ม.ค. - ก.พ. 2529) และ พัฒนาสังคม หนังสือรวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์การพัฒนาเอกชน (พ.ย. 2527)
- (6). ไบรคคู เสน่ห์ จามริก "ทฤษฎีและวิธีการศึกษาเรื่องท้องถิ่น" เศรษฐศาสตร์การเมือง 5 (ตุลาคม 2528 - มีนาคม 2529), และ สุริชัย หวันแก้ว "สิ่งที่ขาดหายไปในการพัฒนาชนบทแนวใหม่ : ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน" วารสารวิจัยสังคม 5 (ก.ค. - ธ.ค. 2525)

บทที่ 2

- (1). Coralie Bryant and Louise G. White, Managing Rural Development with Small Farmer Participation. (West Hartford, C.T : Kumarian Press, Inc., 1984), p. 9
- (2). อคิน รพีพัฒน์ "การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบท ในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย" ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ) ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล (พฤษภาคม 2527) หน้า 100-103
- (3). การทบทวนทฤษฎีการพัฒนาได้กระทำกันอย่างกว้างขวาง อาทิเช่น มองทฤษฎีการพัฒนาอย่างวิเคราะหฺ์ แปลโดยพหุทธิสาณ ชุมพล (ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม และรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมษายน 2530)
- (4). รายงานสรุปการสัมมนา เรื่อง การวิจัยการพัฒนาชนบทในประเทศไทย รวบรวมและเรียบเรียงโดย ดร.ธวัชชัย ชงกิตติกุล (สมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย กันยายน 2521)
- (5). ชชาติชาย ณ เชียงใหม่ "การวิเคราะห์การบริหารงานพัฒนาชนบทระบบ กชช. ในช่วงแผนฯ 5" พัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 25 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม 2529 หน้า 271
- (6). Arlene Fonaroff, Community Involvement in Health Systems for Primary Health Care WHO, SHS/83.6
- (7). เห่งอ้าง หน้า 23-32
- (8). Frances F. Korten, Community Participation : A management perspective on obstacles and options" in Bureaucracy and the Poor Edited by David C. Korten and Felipe B. Alfonso. Singapore : McGraw-Hill International Book Company, 1981.
- (9). อ้างแล้ว หน้า 23-42
- (10). T. Abeyrama, and Karl E. Weber, Local Participation in Rural Development in North East Thailand Research Report no. 4 (Bangkok : The AIT, 1983)

- (11). สิริชัย หวันแก้ว และวิจิต มนตราภรณ์ ผลกระทบบของปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดฉะเชิงเทรา และแนวทางแก้ไข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2529
- (12). ศูนย์ศึกษา นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล คุณภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านภาคเหนือและภาคอีสาน เอกสารสารวิจัย เสนอในการประชุม 5 ตุลาคม 2527
- (13). สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะชุมชนในชนบท กับประสิทธิภาพในการพัฒนา รายงานการวิจัย พ.ศ. 2520 หน้า 317-322
- (14). ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ และคณะ พฤติกรรมการใช้บริการสาธารณสุขในโครงการบัตรสุขภาพ เอกสารวิจัยลำดับที่ 4 (ศูนย์ศึกษา นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล (สิงหาคม 2529)
- (15). สมพร เพ็ญจันทร์ และกมล ส่องวัฒนา นโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก : กรณีศึกษาการนำนโยบาย ไปปฏิบัติ ในหมู่บ้านชนบทภาคจนจังหวัดสงขลา รายงานวิจัย พ.ศ. 2530
- (16). เพิ่งอ้าง หน้า 112-114
- (17). ฉลาตชาย รมิตานนท์ และคณะ "การมีส่วนร่วมของประชาชนในชนบทภาคเหนือของประเทศไทย" เอกสารรายงานวิจัย (สิงหาคม 2525)

บทที่ 3

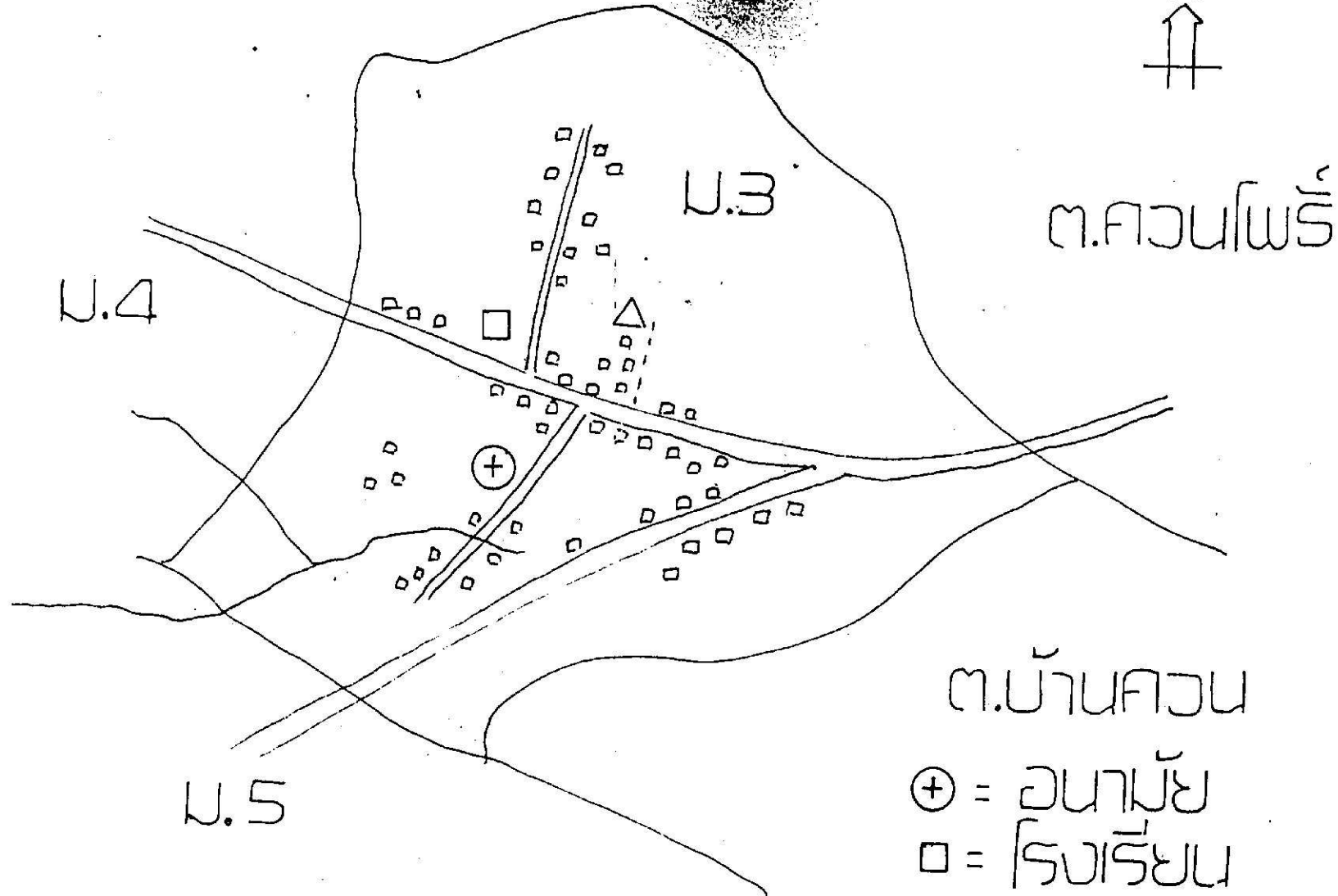
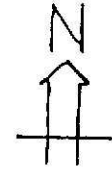
- (1). สวิทย์ ชี้งวรพันธ์ การพัฒนาชนบทของไทย โรงพิมพ์ธนบุรี สหประชาพาณิชย์
พ.ศ. 2503
- (2). "แผนฯ ฉบับที่ 1-5 : สาธารณะและผลสำเร็จพัฒนาโดยสังเขป" วารสารเศรษฐกิจ
และสังคม ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - กุมภาพันธ์ 2528) หน้า 48-49
- (3). เพ็งอ่าง หน้า 49
- (5). ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ คู่มือระบบบริหารการพัฒนาชนบท (ทางต้น
ส่วนโรงพิมพ์ไฉ่เค็คไบรคักซัน จำกัด ไฉ่บรากฎบึ๊ทิมพ์) หน้า 5

บทที่ 5

- (1). สัมภาษณ์หัวหน้าศูนย์ รพช. สุกุ และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง 2 คน และจากเอกสาร "รายงานสถานภาพโครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกร" จังหวัดสุคต ปีงบประมาณ 2522-26
- (2). จาก กสช. 2 ประจำปี 2529 อำเภอเมือง จังหวัดสุคต
- (3). สัมภาษณ์เกษตรกรตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสุคต
- (4). สัมภาษณ์ลัดอำเภอผู้รับผิดชอบ ตำบลเจ๊ะบิลัง
- (5). จากเอกสารสำนักงานชลประทานที่ 12 ตำบลควนลิ่ง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
- (6). สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ ทชค. จังหวัดสุคต
- (7). จากเอกสาร กสช 2 ประจำปี 2528 อำเภอเมือง จังหวัดสุคต
- (8). จากเอกสาร สรุปผลการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดนไทย-มาเลเซีย โดยวิทยาลัยเกษตรกรรมสุคต และสอบถามเจ้าหน้าที่สำนักงานประมงอำเภอเมือง จังหวัดสุคต

ผนวก ก.

บ้านป่าเต็ง

ต.ควนโพธิ์

ต.บ้านควน

⊕ = อนามัย

□ = โรงเรียน

△ = มัสยิด

ผนวก II

แนวทางการเสวนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 1 : ทีมวิจัยแนะนำตัวแล้วอธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของการจัดเสวนากลุ่ม วิธีการที่จะใช้ในการเสวนา และการให้คำมั่นต่อกลุ่มว่า จะไม่เปิดเผยข้อมูลของแต่ละคน

ขั้นตอนที่ 2 : ให้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มแนะนำตัว แล้วสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้เข้าร่วมเสวนากับทีมวิจัย ด้วยการพูดคุยถึงเรื่องราวต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน และเรื่องอื่น ๆ

ขั้นตอนที่ 3 : ทีมวิจัยจะอธิบาย โครงการพัฒนาที่คัดเลือกมาใช้เป็นหัวข้อเสวนา โดยย้ำว่า โครงการเหล่านั้น เปรียบเสมือนเป็นตัวแทนกิจกรรมการพัฒนาในหมู่บ้าน ที่เรานำมาศึกษา และย้ำให้สมาชิกในกลุ่มแต่ละคนให้ความเห็นคือ โครงการเหล่านั้นอย่างไร เปิดเผย ตรงไปตรงมา

ขั้นตอนที่ 4 : ผู้นำการเสวนาจะยก โครงการที่เลือกมาศึกษาที่ละ โครงการ เพื่อใช้เป็นหัวข้อการเสวนา โดยจะบ่อนคำถามต่าง ๆ ให้เกิดการเสวนาในหัวข้อดังกล่าว

1. โครงการนั้นมีจุดเริ่มต้นอย่างไร เริ่มต้นเมื่อใด
2. การจัดทำโครงการในระยะต้น ๆ เป็นอย่างไร มีใครเข้าร่วมในการประชุมปรึกษาหารือ หรือร่วมจัดทำในลักษณะอื่น ๆ บ้าง
3. สมาชิกในกลุ่มเสวนานี้ ได้เข้าร่วมจัดทำ โครงการบ้างหรือไม่ ลักษณะการเข้าร่วมเป็นแบบใด
4. บทบาทของข้าราชการในชั้นตอนนี้เป็นอย่างไร
5. เมื่อโครงการเสร็จสิ้นแล้ว หมู่บ้าน ได้ทำกิจกรรมอะไรต่อมาบ้าง
6. การซ่อมแซม บำรุงรักษา หรือต่อเติมโครงการทำอย่างไร ใครเข้าร่วมบ้าง เหตุผลของคนที่ไม่ได้เข้าร่วมคืออะไร
7. การเข้าใช้ประโยชน์ในโครงการนั้น ๆ เป็นอย่างไร เหตุผลของผู้ที่ไม่เข้าใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร
8. ความเห็นของผู้ร่วมเสวนาคือประโยชน์ของโครงการนั้น ๆ เป็นอย่างไร

9. บทบาทของผู้นำทางการปกครอง และผู้นำอื่น ๆ ในการดำเนินกิจกรรมตามโครงการนั้นเป็นอย่างไร

10. สำหรับโครงการฝึกอบรมต่าง ๆ นั้น มีความเป็นมาอย่างไร จัดฝึกอบรมในเรื่องอะไรบ้าง

11. สมาชิกกลุ่มมีความเห็นว่า โครงการฝึกอบรมต่าง ๆ เหล่านี้ ให้ประโยชน์มากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง

12. ปัญหาหรือความคิดเห็นอื่น ๆ ที่มีต่อโครงการนั้น ๆ ที่จะเพิ่มเติมอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ 5 : เมื่อใดทำการเสวนาเกี่ยวกับโครงการที่นำมาศึกษาเสร็จสิ้นแล้ว ทีมวิจัยก็จะแจกประเมินเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเสวนาได้ประเมินประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการเหล่านั้น

ภาคผนวก ๑

แบบสำรวจสภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

โครงการวิจัย "การสนองตอบต่อกระบวนการพัฒนาในสังคมไทย : ศึกษาหมู่บ้านใน จ. สุพรรณบุรี"

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....บ้าน.....ตำบล.....อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....ชื่อผู้ตรวจแบบสำรวจ.....

ผู้ตอบแบบสอบถาม : หัวหน้าครัวเรือนหรือภรรยา

		บัตรที่ 1	1	
			[1]	
			2	3 4
		หมายเลขแบบสอบถาม		
ก. ข้อมูลทั่วไป				
1. เพศ	1. ชาย 2. หญิง		[ ]	5
2. อายุ	1. ต่ำกว่า 20 ปี		[ ]	6
	2. 21 - 30 ปี			
	3. 31 - 40 ปี			
	4. 41 - 50 ปี			
	5. 51 - 60 ปี			
	6. 61 ปีขึ้นไป			
3. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด			[ ]	7
	1. อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้			
	2. ไม่จบ ป. 4			
	3. จบ ป. 4 - ป. 7			
	4. จบ ป. 7 - มศ. 3			
	5. อื่น ๆ ระบุ.....			

4. ศาสนา 1. พุทธ [ ]8
 2. อิสลาม
 3. คริสต์
5. จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน.....คน [ ]9 [ ]10
 ครอบครัวที่ 1 .....คน [ ]11 [ ]12
 ครอบครัวที่ 2 .....คน [ ]13 [ ]14
 ครอบครัวที่ 3 .....คน [ ]15 [ ]16
6. ท่านเกิดในหมู่บ้านนี้หรือเกิดที่อื่น [ ]17
 1. เกิดหมู่บ้านนี้
 2. เกิดที่อื่น (ระบุ).....
7. กรณีเกิดที่อื่น ท่านย้ายมาอยู่บ้านนี้นานเท่าไรแล้ว [ ]18
 1. ต่ำกว่า 5 ปี
 2. 5 - 10 ปี
 3. 10 - 15 ปี
 4. 15 ปีขึ้นไป
๗. ข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจ
1. อาชีพ [ ]19
 1.1 อาชีพหลัก (ใช้เวลากับอาชีพนี้มากที่สุด)
 1. ทำนา
 2. ทำสวนยาง
 3. การประมง
 4. รับจ้าง
 5. อื่น ๆ (ระบุ).....
- 1.2 อาชีพรอง (ระบุได้มากกว่า 1 อาชีพ) [ ]20 [ ]21
 1. ทำนา
 2. ทำสวนยาง

3. การประมง
4. รับจ้าง
5. อื่น ๆ (ระบุ).....

2. ปริมาณผลผลิตในครัวเรือน (นับจากเมษายน 2529 - เมษายน 2530)

2.1 ผลผลิตในภาคเกษตรกรรม .

ครอบครัวที่ 1

ประเภท	ปริมาณ	ราคาค่อกหน่วย	รายได้ (บาท)
การเพาะปลูก			
- ข้าว			
- สวนยาง			
- สวนผลไม้			
- สวนครัว			
- พืชผลจากไร่			
- อื่น ๆ (ระบุ).....			
การเลี้ยงสัตว์-ประมง			
- วัว - ควาย			
- ไก่ - เป็ด			
- ทำการประมง			
- อื่น ๆ (ระบุ).....			
	รวม		

22 23 24 25 26 27
 [] [] [] [] [] []

2.2 รายได้นอกภาคเกษตรกรรม

รายได้จากการรับจ้างในภาคการเกษตร รับจ้างทั่วไป เงินเดือน
รายได้จากการค้าขาย ฯลฯ รวมทั้งปี เป็นเงิน..... บาท

28 29 30 31 32

[] [] [] [] []

รวมรายได้ของครอบครัวที่ 1

33 34 35 36 37 38

[] [] [] [] [] []

ครอบครัวที่ 2

ประเภท	ปริมาณ	ราคาต่อหน่วย	รายได้ (บาท)
การเพาะปลูก			
- ข้าว			
- สวนยาง			
- สวนผลไม้			
- สวนครัว			
- พืชผลจากไร่			
- อื่น ๆ (ระบุ).....			
การเลี้ยงสัตว์-ประมง			
- วัว - ควาย			
- ไก่ - เป็ด			
- ทำการประมง			
- อื่น ๆ (ระบุ).....			
	รวม		

39 40 41 42 43 44

[] [] [] [] [] []

รายได้นอกภาคเกษตรกรรม

รายได้จากการรับจ้างในภาคการเกษตร รับจ้างทั่วไป เงินเดือน	45	46	47	48	49
รายได้จากการค้าขาย ฯลฯ รวมทั้งปี เป็นเงิน..... บาท	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
	51	52	53	54	55
รวมรายได้ของครอบครัวที่ 2	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
	57	58	59	60	61
รวมรายได้ทั้งครัวเรือน	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]
3. ลักษณะการถือครองที่ดิน					
3.1 มีกรรมสิทธิ์หรือหลักฐานการถือครอง จำนวน.....ไร่	[ ]63	[ ]64	[ ]65		
3.2 ที่เช่าผู้อื่น จำนวน.....ไร่	[ ]66	[ ]67	[ ]68		
3.3 พ่อ-แม่ หรือญาติให้ทำกิน จำนวน.....ไร่	[ ]69	[ ]70	[ ]71		
รวมมีที่ดินเพื่อทำประโยชน์ จำนวน.....ไร่	[ ]72	[ ]73	[ ]74		
(3.1 + 3.2 + 3.3)					

บัตรที่ 2

1
[2]

4. ทรัพย์สินถาวรในครัวเรือน (ตรวจสอบรายการประเภททรัพย์สินเท่านั้น)
ได้ใส่รหัส 1 หรือ 2 ในช่อง มี หรือ ไม่มี ในแต่ละรายการ

ชนิด	มี	ไม่มี
	1	2
4.1 วิทยุ		
4.2 โทรทัศน์		
4.3 จักรเย็บผ้า		
4.4 รถจักรยานยนต์		
4.5 เครื่องรีดขางแผ่น		
4.6 ตู้เย็น		
4.7 รถจักรยาน		
4.8 รถไฮ รถแทรกเตอร์		
4.9 รถยนต์		
4.10 เรือติดเครื่องยนต์		
4.11 อื่น ๆ (ระบุ).....		

[ ] 2
[ ] 3
[ ] 4
[ ] 5
[ ] 6
[ ] 7
[ ] 8
[ ] 9
[ ] 10
[ ] 11
[ ] 12

ค. สภาพทางสังคม

1. ท่าน/สมาชิกในครัวเรือน เป็น/เคยเป็น สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ
ทางสังคมเศรษฐกิจ ในหมู่บ้านนี้หรือไม่

[ ] 13

1. เป็น

2. ไม่เป็น (ข้ามไปข้อ 3)

3. ท่านเคยทำหน้าที่ต่าง ๆ ต่อไปนี้ในหมู่บ้านของท่านหรือไม่

[ ]14 [ ]15

1. บริจาคทรัพย์สิน สิ่งของ ให้ส่วนรวม
2. ทำกิจกรรมที่เป็นส่วนรวม
3. จัดตั้งกลุ่มหรือสร้างความสามัคคีในชุมชน
4. เผยแพร่ความรู้-ข่าวสาร
5. ประสานความเข้าใจระหว่างคนในหมู่บ้านกับทางราชการ

4. นอกจากสมาชิกในครัวเรือนแล้ว เมื่อท่านมีปัญหา ท่านเคยไปขอคำแนะนำจากใครบ้าง

[ ]16

1. เคย
2. ไม่เคย

ถ้าเคย โปรดระบุเรื่องที่ไปขอคำแนะนำบ่อยที่สุด

เรื่อง	ผู้ให้คำปรึกษา (ระบุชื่อ)
1. การทำมาหากิน	
2. อดิความ	
3. การเจ็บป่วย	
4. อื่น ๆ (ระบุ).....	
.....	
.....	

[ ]17

[ ]18

[ ]19

[ ]20

5. ท่านรับข่าวสารภายนอกจากแหล่งใดบ้าง (ระบุได้มากกว่า 1 แหล่ง)

ชนิดของสื่อ	เรื่องที่สนใจมากที่สุด			
	ราชการการ เมือง	เศรษฐกิจ	บันเทิง	เรื่องอื่น
1. โทรทัศน์				
2. วิทยุ				
3. หนังสือพิมพ์				
4. ร้านกาแฟ				
5. อื่น ๆ (ระบุ).....				
.....				

[ ]21 [ ]22

[ ]23

ง. สภาพทางการเมือง

1. ในความเห็นของท่าน ปัจจุบันหมู่บ้านนี้มีปัญหาอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2. ในการแก้ปัญหาเหล่านั้น คนในหมู่บ้านมีวิธีแก้ปัญหายังไร

.....

.....

.....

3. เมื่อมีปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างครัวเรือนเกิดขึ้น ใครเป็นผู้แก้ไขปัญหานั้น

.....

.....

.....

4. ท่านเคยไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งหรือไม่ [ ]24

1. เคย
2. ไม่เคย

5. ท่านรู้จักสมาชิกสภาตำบลหรือไม่ [ ]25

1. รู้จัก
2. ไม่รู้จัก

ถ้ารู้จัก สมาชิกสภาตำบลมีใครบ้าง (ระบุตำแหน่ง)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

6. ท่านรู้จักกรรมการหมู่บ้านหรือไม่ [ ]26

1. รู้จัก
2. ไม่รู้จัก

ถ้ารู้จักระบุชื่อ และตำแหน่ง

ชื่อ

ตำแหน่ง

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

ภาคที่ 1

จ. ข้อมูลการมีส่วนร่วมและ เข้าใช้ประโยชน์ (ใช้กับบ้านภาคี)

1. ท่านเคยเข้าร่วมประชุม ปรึกษาหารือกับกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มผู้นำ
ในโครงการหรือไม่บ้างหรือไม่

เคย	ไม่เคย
1	2
-----	-----
-----	-----
-----	-----
-----	-----

ก. โรงเรียนบำรุงยางแผ่น (กสข. 2529)

[ ]27

ข. อาคารที่ประชุมหมู่บ้าน

[ ]28

ค. หุ่นเสียงสัตว์ รหัส.

[ ]29

ง. ร้านค้าสวัสดิการ

[ ]30

2. โครงการทั้งสี่ดังกล่าวนี้ ช่วยแก้ปัญหการทำมาหากินและปัญหาการดำเนินงาน
ด้านอื่น ๆ ของหมู่บ้าน มากน้อยเพียงใด

มาก	ปานกลาง	น้อย
1	2	3
-----	-----	-----
-----	-----	-----
-----	-----	-----
-----	-----	-----

ก. โรงเรียนบำรุงยางแผ่น (กสข. 2529)

[ ]31

ข. อาคารที่ประชุมหมู่บ้าน

[ ]32

ค. หุ่นเสียงสัตว์ รหัส.

[ ]33

ง. ร้านค้าสวัสดิการ

[ ]34

ภาคที่ 2

3. ท่านเคยไปใช้ประโยชน์จาก โครงการทั้งสิ้นบ้างหรือไม่

	เคย	ไม่เคย	ลักษณะการใช้ประโยชน์	
	1	2		
ก. โรงรับปรุงยางแผ่น (กสช. 2529)	---	---	-----	[ ]35
ข. อาคารที่ประชุมหมู่บ้าน	---	---	-----	[ ]36
ค. หุ่นเสียงสัตว์ รหัส.	---	---	-----	[ ]37
ง. ร้านค้าสวัสดิการ	---	---	-----	[ ]38

4. ความคิดเห็นทั่วไป ของท่านเกี่ยวกับมาตรการกำหนดโครงการ และการดำเนินงาน
ด้านต่าง ๆ

ก. โรงรับปรุงยางแผ่น (กสช. 2529)

.....
 .....

ข. อาคารที่ประชุมหมู่บ้าน

.....
 .....

ค. หุ่นเสียงสัตว์ รหัส.

.....
 .....

ง. ร้านค้าสวัสดิการ

.....
 .....

วังพะเนียด

จ. ข้อมูลการมีส่วนร่วมและ เข้าได้ประโยชน์ (ใช้กับบ้านวังพะเนียด)

1. ท่านเคยเข้าร่วมประชุม ปรึกษาหารือกับกรรมการหมู่บ้าน หรือกลุ่มผู้นำ
ในโครงการต่อไปนี้บ้างหรือไม่

	เคย	ไม่เคย	
	1	2	
ก. ฝ่ายน้ำล้นวังพะเนียด	-----	-----	[ ]27
ข. ศูนย์แจกประมงค์ (คชค.)	-----	-----	[ ]28
ค. เหมืองไล่ไก่ (กสช. 2527)	-----	-----	[ ]29
ง. โครงการบ่อเลี้ยงปลาวิทยาลัยเกษตรกรรมสกล	-----	-----	[ ]30

2. โครงการทั้งสี่ดังกล่าวนี้ ช่วยแก้ปัญหการทำมาหากินและปัญหาการดำเนินงาน
ด้านอื่น ๆ ของหมู่บ้าน มากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	
	1	2	3	
ก. ฝ่ายน้ำล้นวังพะเนียด	-----	-----	-----	[ ]31
ข. ศูนย์แจกประมงค์ (คชค.)	-----	-----	-----	[ ]32
ค. เหมืองไล่ไก่ (กสช. 2527)	-----	-----	-----	[ ]33
ง. โครงการบ่อเลี้ยงปลาวิทยาลัยเกษตรกรรมสกล	-----	-----	-----	[ ]34

วิงพะเนียด 2

3. ท่านเคยไปใช้ประโยชน์จากโครงการทั้งสิ้นบ้างหรือไม่

	เคย	ไม่เคย	ลักษณะการใช้ประโยชน์	
	1	2	ประโยชน์	
ก. ผายน้ำล้นวิงพะเนียด	---	---	---	[ ]35
ข. ศูนย์เนกประสงค์ (ทชค.)	---	---	---	[ ]36
ค. เขื่อนองใต้ใต้ (กสช. 2527)	---	---	---	[ ]37
ง. โครงการบ่อเลี้ยงปลาวิทยาลัยเกษตรกรรม สตูล	---	---	---	[ ]38

4. ความคิดเห็นทั่วไป ของท่านเกี่ยวกับการกำหนดโครงการ และการดำเนินงาน
ด้านต่าง ๆ

ก. ผายน้ำล้นวิงพะเนียด

.....
 .....

ข. ศูนย์เนกประสงค์ (ทชค.)

.....
 .....

ค. เขื่อนองใต้ใต้ (กสช. 2527)

.....
 .....

ง. โครงการบ่อเลี้ยงปลา วิทยาลัยเกษตรกรรมสตูล

.....
 .....

ผนวก ง

แบบประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการ : บ้านวังพะเนียด
ให้ทำเครื่องหมาย x ลงในช่องความเห็นเพียงช่องเดียว

รายการ	ความเห็นของผู้ประเมิน		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ผายน้ำล้นวังพะเนียด ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาคารีใช้น้ำเพื่อการเกษตรของตนเองได้ ข. เป็นโครงการที่ตรงกับที่ตนเองอยากจะให้มีขึ้นในหมู่บ้านนี้ ค. ตนเองจะใช้ประโยชน์จากโครงการนี้ได้นาน			
2. ศูนย์อเนกประสงค์ (คชค.) ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาสถานที่ ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้ ค. เป็นโครงการที่ให้ประโยชน์ได้นาน			
3. เขื่อนง ไล่ไก่ (กสข. 2527) ก. ช่วยแก้ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตร ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้ ค. ให้ประโยชน์ได้นาน			
4. โครงการบ่อเลี้ยงปลา ก. ช่วยแก้ปัญหารายได้ในครอบครัวได้ ข. ตรงกับที่ตนเองอยากได้ ค. ให้ประโยชน์ได้นาน			
5. โครงการฝักอบรม..... (กรอก เฉพาะผู้ที่เข้าอบรม) ก. ความรู้ความเข้าใจจากการฝักอบรม ข. หลังอบรมแล้ว ได้นำ ไปใช้ประโยชน์ ค. การอบรมนั้นตรงกับความต้องการของตนเองหรือของครอบครัว			

ผนวก จ

แบบประเมินผลที่ได้รับจาก โครงการ : บ้านป่าเคะ
ให้ทำเครื่องหมาย x ลงในช่องความเห็นเพียงช่องเดียว

รายการ	ความเห็นของผู้ประเมิน		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. โรงเรียนรุ่งยาง (กสข. 2529) ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายด้านของ ตนเอง ได้ ข. เป็นโครงการที่ตรงกับ ที่ตนเองอยากได้เพิ่มขึ้น ในหมู่บ้านนี้ ค. ตนเองจะใช้ประโยชน์จาก โครงการนี้ ได้นาน			
2. หุ่นยนต์ตัว รพช. ก. เป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหาค่า ข. ตรงกับที่ตนเองอยาก ได้ ค. เป็นโครงการที่ให้ประโยชน์ได้นาน			
3. ที่ประชุมหมู่บ้าน ก. ช่วยแก้ปัญหาค่า ข. ตรงกับที่ตนเองอยาก ได้ ค. ให้ประโยชน์ได้นาน			
4. ร้านค้าสวัสดิการ ก. ช่วยแก้ปัญหาค่าของ ใช้ในครอบครัว ได้ ข. ตรงกับที่ตนเองอยาก ได้ ค. ให้ประโยชน์ได้นาน			
5. โครงการฝึกอบรม..... ..... (กรอก เฉพาะผู้ที่เข้าอบรม) ก. ความรู้ความ เข้าใจจากการฝึกอบรม ข. หลังอบรมแล้ว ได้นำ ไปใช้ประโยชน์ ค. การอบรมนั้นตรงกับความต้องการของตนเอง หรือของครอบครัว			

ประวัติคณะผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย

นายสมพร เที่ยงจันทร์

ประวัติการศึกษา   วท.บ. (วิทยาศาสตร์สาขาภิบาล) มหาวิทยาลัยมหิดล
 พ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 Cert. in Vital Statistics and the Measurement
 of Population Change DHEW-USA.
 M.S. (Health Planning) Ohio State University
 D.P.A.(Policy Analysis) State University of
 New York.

อาชีพ

อาจารย์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 โทร. 235800-9 ต่อ 2354

ประสบการณ์งานวิจัย

หัวหน้าโครงการ : การบริหารโครงการพัฒนาในระดับอำเภอ (2523)

นักวิจัย : UNHCR Indochinese Refugee Registration (1980)

หัวหน้าโครงการ : Haad Yai-Songkla Municipalities Development :
 Extensive Investigation of Alternative Urban
 Planning Strategies (1985)

นักวิจัย : A Comparative Analysis of Government and
 Private Family Planning Program in the
 Southern Region of Thailand (1983).

กรรมการประเมินผล : การประเมินผลโครงการ กสช. ปี 2527 และปี 2528
 ภาคใต้

หัวหน้าโครงการ : คุณภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานสาธารณสุขมูลฐาน :
 กรณีศึกษาหมู่บ้านภาคใต้ (2528)

หัวหน้าโครงการ : นโยบายพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก : กรณีศึกษาการนํานโยบาย
 ไปปฏิบัติในหมู่บ้านชนบทยากจน จังหวัดสงขลา (2528)

- นักวิจัย : การศึกษาสภาวะอนามัยสิ่งแวดล้อมชุมชนแออัดในเขตเทศบาล
เมืองหาดใหญ่ สงขลา (2526)
- หัวหน้าโครงการ : การสร้างช่างงานองค์กรหมู่บ้าน เพื่อ เป็นกลวิธีเพิ่มประสิทธิภาพ
การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน (2529)
- หัวหน้าโครงการ : การประเมินสภาวะการณของการประสานงานระหว่างสาขาและ
ภายในสาขา ในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานตั้งแต่ระดับ
จังหวัดลงไป (2530)
- หัวหน้าโครงการ : บทบาทข้าราชการประจำระดับสูงในการกำหนดนโยบาย :
ศึกษาเฉพาะกรณีการกำหนดนโยบาย โครงการสร้างงานในชน
บท (2530)

ผู้ร่วมโครงการ

1. นายกมล ส่วงวัฒนา

ประวัติการศึกษา ศ.บ. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร
อาชีพ อาจารย์ระดับ 5 ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะวิทยาการจัดการ

ประสบการณ์งานวิจัย

กรรมกรและเลขานุการ : การประเมินผลโครงการ กสช.ภาคใต้ พ.ศ.
2525

นักวิจัย : นโยบายพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก : กรณีศึกษา
การนำนโยบาย ไปปฏิบัติในหมู่บ้านชนบทภาคจน
จังหวัดสงขลา (2528)

2. นายสุรเชษฐ์ ทิระมณี

ประวัติการศึกษา ศ.บ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์)
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

อาชีพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยา
การจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์